

Milovan Glišić

Pripovetke

Sadržaj

- Roga3
- Glava šećera.....25
- Svirač.....59
- Šilo za ognjilo.....82
- Zloslutni broj97
- Ni oko šta.....111
- Raspis.....124
- Redak zver.....142
- Posle devedeset godina.....155
- Prva brazda.....193
- Vujina prosidba.....200
- Sigurna većina.....211
- Tumačenja reči i izraza.....214

Roga

E, ljudi, to je baš da bog sačuva! Lepo ne možeš živeti od gazda-Rake Radišića! Dosadio je već svakome u selu M. - Vala, ja ne znam ima li koga, ko bi se pohvalio: da mu gazda Raka nije što zakinuo, opanjkao ga, posmehnuo mu se, ili makar u čemu natrunio. Već omatorio i upola osedeo, pa opet neće da se okani čuda. Toliko imanje, stoka, baština - pa mu sve malo; sve grabi tuđe, sve je rad da zakači drugog. Kao da ala iz njega zija! Barem da ima kome ostaviti - ni po jada, ali sam kao panj; nigde nikog do onog dugačkog i suludastog sinovca, što sve selo tera sprdnju s njime... Pa hajde što grabi - neka ga đavo nosi - nek grabi! Niko se nije od srama spomogao. Ama što se naduo onako od teška jordama? Gde god dođe, sve ti se on razmeće, sve se hvali, u svačem se gradi najpametniji. Pa hajde i tu neka ga đavo nosi - kad je taki! Nego što se onako mator pomamio, te ne da nikakom čeljadetu s mirom proći? Jali će se iskašljati, jali reći kakvu nepristojnu reč - tek će, crkao, pukao, darnuti svako čeljade. Gdešto su ga i odalamili za to, pa opet neće da miruje.

Gazda Raka nema nikakog najamnika, jer "brate, ne može se: godine omahnule, svet se iskvario, neće mlađi da te sluša, a ovamo izvlači i krade gde što dočepa". Njegov sinovac Paja sluša ga u svemu: i čuva volove i svinje, i ide u drva i vodenicu, i gde god što zatreba. Samo je malo trom i jednako čmava. Kud se god makne - leći će da spava, a ovamo se Raka ljuti, psuje, praska - čuje se po svem selu. Šta se on puta uspavao kod svinja, a svinje pravo te u Rakinu njivu pa načine pokor od kukuruza.

Jedno jutro seo gazda Raka kraj vatre, pa puri purenjake i pripija pomalo rakije... A duša mu je bila jesti purenjake i pripijati uz njih rakiju. Paja izašao pred kuću, zapalio svoju simsiju, pa se izvalio koliko je dug. A pušio je nekakav duvan tako ljut da su gazda-Raku više puta oblile suze od kijanja, pa mu je jednom čak i zapretio da će

mu omlatiti o uši i čibuk i simsiju, samo ako još koji put zadimani pred njim.

Taman Paja zadimio već uvelike, dok ti stade dreka Gazda-Rake iz kuće:

- Pavle! Pavle!... Bolje! Bolje! Eno nečijih svinja u njivi!... Bolje isteraj!... Ah, teraj u obor - stoku mu poganu!

Paja skoči nezgrapno, pa poče klimati - bajagi trči, vičući leno:

- Uša! uša!

- Bolje, more, bolje!... Gore uvrh njive!... Eno ih, potrči, more! A čekajde, zapamtićete vi ko je Radovan, beli!... - razvikao se gazda Raka, pa polete kao smušen za Pajom.

Kad tamo, a ono - dva nazimeta nekog Sime Ivanića provukla se kroz plot, pa riškaju oko uvratina.

Siromah Sima! Sad će imati posla! A to je jedan pošten čovek. Nije bogzna kakav gazda. Ima nešto baštine i mala, petlja i radi kao mrav sa svojom Stojom, pa ima svega dosta u kući. Na pakost njegovu prvi je komšija gazda-Raki, i dosad se već nekoliko puta svađao i sudio s njim po opštini, sve oko potre, pa eto i sad mu se nekako izmakla nazimad te uvukla u njivu Rakinu.

- Ah, goni u obor!... - dere se gazda Raka, trči kao besan uz kukuruze, a sav se zaduvao.

Paja samo klima preko busenja, pa tek i on pokoji put vikne:

- Uša! uša!

- Ta makni se sad ću te ovim kocem! - ciknu na nj Raka. - Što se gigaš kao da su ti jaja u nedrima! - Pa i on dostiže i zaokupi nazimad, bacivši se za njima kocem, te umalo ne prebi jedno.

Kad Paja vide da tu već nema šale, rastrese se malo i on, pa zaokupi s jedne i gazda Raka s druge strane, te poteraše nazimad naniže, seoskom oboru.

Psuje gazda Raka, psuje - ama ne ostavlja, što kažu, ni miša u duvaru. Razleže mu se psovka po svem selu. Ljudi, neki na radu, neki kod svoje kuće, tek se samo dovikuju: "Eno, eno našeg gazda Rake! Čujte kako kreše!... Jamačno će u opštinu da se sudi s kim!"

Gazda Raka, psujući veselom Simi i gde i šta ima, sagna već nazimad u obor, pa nakriči Paji da ide kući i da gleda da opet ne bude kake štete, a on okrete pravo u seosku mehanu.

Kad Paja malo odmače, obazre se dva-tri puta, pa kad vide da je Raka već daleko, iskresa vatre i opet zadimani, pa onda pođe polagano - sve nogu pred nogu. Duvan ga zagrcne; zastane da se iskašlje, pa se, onako dugačak, previje kao pruglo čak do zemlje. Udariše mu i suze od muke, a on ih rastrlja pesnicama, promrmlja nešto, pa opet najlak giga naviše... Ne kida se on toliko. Dugo je do podne - stići će kući; a može gde još i prospavati.

Mehana je u selu M... građena sasvim po planu, kao što su već obično u nas mehane po selima i drumovima. Stolice slamne, obojene zelenom bojom; u nekih se već slama odrla pa visi dole. Stolovi obojeni crvenom bojom; a tako je obojen i kelneraj. Na kelneraju: čaše, polići, čokanji, okanice i polokanice, s vinom i rakijom; šoljice, šafoljić sa slatkim od ruže, u kom se vrlo često nađe po nekoliko muva, mravi svakad, a kašto i po neki iver ili čitav šipurak. Po zidu slike Maksimilijanove: jedna, kako ga uhvatili; druga, kako je u tamnici i pop mu nešto čita; treća, kako gleda sliku svoje žene; četvrta, kako su već oni đenerali streljani, a na nj tek nanišani. Osim tih slika poređane su još i neke ženske slike, što tokorse pokazuju delove sveta i godišnja vremena; slika nekakog deteta s naočarima a dole piše: Kleiner Grosspapa i druga - opet dete, žensko, s naočarima a dole piše: Kleiner Grosspapa... Ele, iskićeno baš kako valja, kao ono kad je što po planu. Mehandžija i momci - Cincari, kao što je i to već obično u nas po svim mehanama.

Osim seljaka, tu su počesto svraćali na kavu učitelj i dva praktikanta iz sreske kuće. Istina, sreska je kuća podaleko, za čitavo po sata hoda; ali oni pred večer, kad iziđu iz kancelarije, pođu malo u šetnju, i neće obići a da ne svrate.

To jutro beše nekakav svečanik, pa se iskupilo u mehani dosta ljudi. Neki seli po klupama pred mehanom, neki u mehani za stolove, pa tako u šali i razgovoru sede i pijuckaju pomalo.

Kmet Stevan seo s odabranijim ljudima, pa srče kavu, i uza svaki gutljaj tek rekne:

- Ih, baš sam ječam!...

A oni uz njega dodadu:

- Pogani Cincari!...

Za jednim stolom zasela njih četvorica; pred svakim po polić rakije, pljuckaju i već zavodnili očima.

- Hajde, hoćemo li? - upita jedan od njih ispivši polić do dna.

- Neka još, dok ode kmet - odgovori drugi, a ispod stola sklonio ruku i u njoj paklo ulepljenih karta.

- Ako je kmet! Što ti prezaš od kmeta?... De, ko izgubi da da polokanik rakije - prihvati treći.

- Ama hoće da zanoveta. Znam ja njega... - reče opet onaj drugi, otpljucnu, pa naže polić.

- Neka, neka... baš i ja volim, dok ode - pripomože četvrti.

Utom se otvoriše vrata i uđe gazda Raka. Onako osorljivo, kao što mu je već običaj, nazva boga, pa hajd' onamo ka kmetovu stolu. I ne upita se s njim, nego odmah poče:

- Ama, Stevane, jesi li ti kmet ovde? Jesi ti glava u ovoj opštini?

- Jesam, gazda-Rako... A što pitaš? Zar ti dojako nisi znao da sam ja kmet! - odgovori mu Stevan malo začuđeno.

- Pa šta činite vi, ljudi? Je li ovo arnautluk, šta li je? - poče vikati gazda Raka.

Ljudi se samo zgledaše; neki se osmehnuše i šanuše jedan drugome:
"Eto ga opet! E, crkao bi da se ne sudi!"

- Šta je tebi, Radovane? - reče Stevan ozbiljno. - Kakav arnautluk, bog s tobom jutros?

- Kako, šta mi je! - poče gazda Raka još jače, a sve hoda tamo i amo. - Eno onaj lopov napustio onolike svinje te mi upropastiše mal.

- Koji lopov? Kakve svinje?

- Eno onaj tvoj poštenu Sima, što ga jednako hvališ!... Zatreše mi sav kukuruz.

- E, e, zatreše?...

- Zatreše, jakako!... A ti bajagi kmet, pa zaseo tu u mehani, a nije ti ni u uvo što se ovamo poštenim ljudma čini šteta! - podviknu Raka još žešće.

Dok ti i Stevan planu, pa skoči:

- Ama, šta ti hoćeš, Radovane? Hoćeš da ti ja čuvam kukuruz, a? Da ti ja teram svinje, šta li?

Raka se trže malo, pa poče lakše:

- Ne velim ja to, Stevane, bože sačuvaj! Nego, brate, upropastiše me. Nije šala onolika šteta!

- Ama šta hoćeš ti, more! - podviknu Stevan i unese se preda nj.

- Hoću, brate, da mi se potra oseče... Ono je propast!

- Pa što ljucki ne kažeš, nego si se tu raspomamio kao besan!? Potra, potra - dobro! Eto, oseći ćemo i tu potru. Ne boj se, neće ti propasti.

- E, ti naredi ljude, pa hajdete gore u njivu. Ja ću vas čekati - reče gazda Raka sasvim mirno.

- Ne mogu ja to danas - odgovori Stevan. - Imam ja još trista poslova... Sutra ćemo!

- Ama potra je najpreča, Stevane... Reci ljudima nek iziđu sad.

- E baš da ti ne iziđu sad! Neće se do sutra svet prevrnuti.

- Dobro, dobro, Stevane! - reče gazda Raka kao preteći. - Ima suda i osem tebe! - pa ljutito iziđe iz mehane.

Gazda Raka udari preko seoskih livada da obiđe uzgred i svoj zabran, a jednako psuje da Simu, da kmeta.

Baš do njegovog zabrana kuća je Đure i Spasoje Pavića. To su vam dva otresna, valjana i vredna momka. Imaju sestru - da je nije šale u svoj kapetaniji. Marica Pavićeva jedna je po jedna devojka i po lepoti i po vrednoći.

Taman beše iznela hleb da metne u peć, a sva se zapurila od posla i vatre te došla još rumenija - dok eto ti Rake ozdo, gunda nešto, jednako. Kad bi pored njihovih vratnica, a on vragolasto namignu na nju i reče:

- Jesi li sustala, Maro?

- O, kljusino matora! - promrmlja ljutito Marica, pa ode u kuću da iznese i ostalo testo.

Gazda Raka osvrte se još jednom za njom, mahnu glavom, učini: "hm, hm!" pa zamače gore u svoj zabran.

Sutradan, baš u sami mrak, stade vreva u Rakinoj njivi. Gazda Raka razmlatao se i razvikao kao da ih je deset. Kmet Stevan prislonio se uz plot, pa samo ćuti i gleda šta se čini. Srećko i Ilija, potričari, obilaze po kukuruzima, zagledaju oborene i upola izedene klipove i sumnjivo vrte glavom. Sima se opet razgoropadio, pa više na drugu stranu:

- Hajde, hajde, gazda Rako, spomogni se!

- Moje... moje ja hoću! Neću ja nikom ni ovoliko zajesti! - više gazda Raka i pokazuje crno za noktom.

- Neka, neka, gazda-Rako!... Mogu ja još toliko platiti. Nemoj misliti što sam ja siromah, a ti - gazda Radovan Radišić!...

- Batali, more, svađu, pa se namirite lepo kao ljudi... To je sramota - komšije, pa se koljete oko nekoliko strukova kukuruza! - poče Stevan da ih miri.

- Baš, gazda-Radovane, biće mnogo dvaest vreća - po duši reci! - prihvati Ilija.

- Šta veliš?... Mnogo? A vidite li vi, ljudi, koliki je meni mal potrven?
- viknu gazda Raka, pa poče trčati od oborena do oborena struka i dizati ih vičući: - Nuto! Nuto!

- Vala, Rako, baš da ne vidiš u tvom ambaru dvaest vreća, pa makar ti bio dvaest puta gazda Raka! - odupre se Sima u inat. - Dva nazimeta samo što se provukla kroz plot, pa hoćeš dvaest vreća?... E nećeš, beli!

- Jest, dva nazimeta! A ima valjda nedelju dana kako mi mal zatiru, a tebi ni u uvo! - dere se Raka.

- Čuješ, Simo! Daj ti njemu četiri vreće pa nek legne ta kavga - reći će Stevan.

- Četiri vreće! - dreknu Raka i pljesnu rukama. - Kakve četiri vreće, ljudi! Imate li vi pameti, imate li duše?... Ovolika grdna potra!...

- Ama stoj ti, Radovane, znamo mi tebe! - dočeka ga Stevan. - Potru smo videli i naše je da osećemo...

- Mnogo je četiri, čiča-Stevane, vere mi! - upade mu u reč Sima. - Evo u život, ako su moja nazimad i dva struka oborila. To mu je sve stara potra.

- Ama vidimo mi to, Simo brate, ali šta ćeš mu kad je taki!... Molim te, daj mu dve vreće, pa neka ga nosi đavo! - reče Stevan malo tiše da ne čuje gazda Raka ko će ga nositi. - Nek se zajazi! Samo neka to legne jedanput.

- Pravo kažeš, Stevane - prihvati potričar Srećko, - neka mu da dve vreće, pa zbogom!

Gazda Raka jednako više, i ne čuje kolika se potra oseče.

- Dobro, dobro, gazda-Radovane - viknu Sima odvojivši se malo od potričara - evo ću ti dati dve vreće. Ne mogu samo za ater ovih poštenih ljudi, a ne bih ti dao ni zrnca, pa makar se terali po svima sudovima!... Ali neka! Vera i bog, gledaću da i ja tebi zajam vratim u čem bilo - zaista!

- Neću da čujem! To je po ateru! To nije pravo osečeno! - udari u viku gazda Raka.

- Ako ti nije pravo, a ti apeliraj! - podviknu mu Stevan, pa se okrete Simi: - Eto tako, Simo! Daćeš mu dve vreće kukuruza, a sad idi te goni onu nazimad kući i gledaj da ne odu opet u štetu.

I svi se razidoše. Raka ode niz kukuruze psujući i Simu, i kmeta, i potričare, sve izreda. A Stevan, opet, sa Srećkom i Ilijom na drugu stranu.

- E jest pogan čovek! - reći će Srećko Iliji i Stevanu.

- Ne može ti ono, brate, dok ne zakine tuđe muke - crklo bi! - dodade Ilija. - Eno, sve stara potra - gotovo istrunuli oni strukovi... Poznaje se, brate, što je skoro potrveno.

- Vala ionako mi već dosadi ta potra svaki čas - reći će na to Stevan, ali ovake napasti još nisam video! Ima deset puta kako je od jutros slao onog njegovog ludaka: "Hajde", veli, "rekao Raka da osećete potru..." Sad skidoh i tu bedu s vrata! - Da bog sačuva! Najgore mi je osecati te potre. Ali šta ćeš?... Jednako govorim ljudima: čuvajte stoku, ne dajte u štetu, pa ništa! Nego odsad ću i ja drukčije... Ti ćeš se, Ilija uvratiti kod birova, pa mu reci nek zakaže po selu da ljudi udare roge na stoku...

Sutradan zorom već poče birovi vikati po selu:

- Čujte, ljudi, zapovest od kmeta: udarite roge na stoku da ne čini štete! Hoće kmet sve u obor! Nemojte reći da vam nije kazano!...

A znate li vi šta je to roga? Ne znate, je li? I ne dao vam bog da znate!... Kao što vidite po samom imenu, to nije ništa lepo, što bi se, na primer, moglo od kicošluka poneti. Roga je strašna stvar!

Ona se ovako gradi: oseče se račvasto drvo, ali se gleda da vrat može taman stati između onih račava; onaj kraj u dnu račava ostavi se poduži, koliko već zatreba; račve se probuše napremase, uglavi se između njih vrat i udari se klin, koji nekad stoji za vratom a nekad ispod vrata, i sad se živinče ne izvuče odatle lako. Eto, to vam je roga.

Roga je u raznim upotrebama dobila i razna imena. Tako, ona se zove *ljuba*, kad se duži kraj udari u zemlju a račve ostave gore, te planinka tu uglavljuje telad da joj ne smetaju dok krave muze. Kad se na volove ili krave udari da ne čine štetu, onda im se to obesi o vrat: duži kraj visi niz grudi a račve su za vratom, i tada se zove *klečka*. A kad se udari na svinje, onda se duži kraj ostavi za vratom a račva ispod vrata, i tek tada se zove onim strašnim imenom - *roga*...

Nego da se mi okanimo te đavolske roge! Bolje će biti da vidimo šta radi naš gazda Raka.

Prošlo je već dva-tri dana kako je osecana ona potra. Poranio gazda Raka i obišao zabran svoj, pa udario pored Pavića kuće - hoće preko livade dole mehani. Taman beše okrenuo niz potok, kad eto ti Marice s Janom Srećkovom - idu s vode. Gazda Raka uze već da se smeši onako vragolasto, pa poče:

- Nuto, nuto, poranile cure! One ćute, skretoše s putanje i prodoše. Raka se osvrte za njima, pa, smeškajući se, upita:

- A kamo ti dobro jutro, Marice?

- Ostalo u potoku!... - oseče se ona na nj, pa pođe dalje.

Gazda Raka mahnu glavom, učini: "Hm, hm! đavo dete!" pa okrete naniže, preko Ilijine njive, dole seoskoj mehani.

Tu zateče Simu, ispsova se opet s njime zbog one potre i reče da će ga tužiti kapetanu ako mu danas ne donese dve vreće.

Pošto se već sit navikao i popio čokanj rakije i kavu, pođe opet preko livade, pored Pavića kuće.

Marica izišla u gradinu, pa nešto kopa. Dok eto ti Rake, nadnese se na plot, pa zaškilji očima i poče, smešeći se:

- Baš ti, Maro, kopaš, ne šališ se? Ona ćuti.

- A gde ti je Spasoje i Đuro?

- Ne znam... Idi pa ih traži! - odgovori ona ljutito.

- E baš si mi jutros nešto ljuta... Nisu ti sve koze kod kuće.

Ona se čini i ne čula, samo kopa. On počuta malo, iskašlja se, pa opet poče:

- Zar baš ostade u potoku, Maro?

- Šta veliš? - upita Marica, pa stade, naslonivši se na motiku, i pogleda ga popreko.

- Ono tvoje "dobro jutro"... Baš si mi ti neki đavo! - reče Raka i opet zaškilji očima i kao nasmehnu se.

- More, gazda-Radovane, obiđide ti malo podalje, dok te nije odneo đavo!

- A što, čedo moje?

- Čedićeš se ti nikakav, dok te odaderem ovom motikom! - oseče se Marica.

- O, o, bogami, ona se ne šali! - progunđa gazda Raka, pa odmače od plota.

- E, zbogom, Maro, zbogom! - reče brzo i, klimnuvši glavom, učini "hm! hm!" pa zamače preko jednog prelaza u voćnjak.

- Đavo te nosio, kljusino matora! - reče ona, pa nastavi kopati.

Utom dođoše Spasoje i Đura da se malo prihvate. A Marica, te pred njih:

- Ama, Đuro, bogati, priviknide ti onom Radovanderi - nek me se okani jednom!

- Šta, zar ti opet ne da s mirom? - upita Spasoje.

- Ne mogu nikud da se maknem od njega! Kao da ga sam đavo nanese - kud god pođem, jali će me sresti, ja stići... Sad, baš pred vama, htela sam ga motikom međ oba oka... Ja kopam, a on ti se odnekud privulao i nadneo nad plot, pa tek stade zanovetati koješta...

- A, valja to javiti kmetu - reći će Đura.

- To je već i suviše.

- Nije vajde, Đuro, ja ti kažem, prihvati Spasoje. - Nego hajde da mi njega izdevetamo... to će biti bolje. A da ga tužiš, nije vajde, niti on mari što, pa će posle još gore...

- Nije, vala, vajde ni devetati ga - reče Đura. - Već nekoliko puta lemali su ga ljudi kao vola, pa ništa... Valjalo bi njega kako drukčije zavarčiti.

- A čekaj ti, znam šta ćemo - poče Spasoje- pa prsnu u smeh.

- Šta? - upita Đura.

Spasoje se smeje jednako i sve više.

- Šta ti je, more? Kaži, šta ćemo...

- Neka stoji, kazaću ti posle - reče Spasoje prekidajući smehom.

Povuče Đuru za rukav, iziđoše oba na stranu i počeše nešto šaptati. Na to se i Đura poče smejati - obojicu suze obliše od smeha.

- Odide amo, Marice! - zovnu Đura svoju sestru.

I oba brata šaptaše joj nešto, šaptaše pa rekoše:

- Ali tako mu reci "biće u mehani" - znaš!

- Baš ste đavoli! - reče ona i ode da posluje nešto po kući.

Đura i Spasoje uzeše sekiru, svrdao i maklju, pa zamakoše, smejući se, naviše u osoje.

Bilo je već oko zaranka. Sima preturio dve prazne vreće preko ramena, pa se uputio od kuće Rakine naviše pored škole. Čuje u avliji školskoj dreku i smeh dečji, pa se nadviri da vidi šta je to. Kad ima šta videti! Đaci udarili učiteljevu ćuranu malu rogu na vrat. Siromah ćuran zapurio se, mučio se da smakne, pa sve otresa vrat i brblja, a roga se okreće unaokolo... Ćurke se sletele, pa pučkaju i kljuju u rogu - hoće da mu skinu, ali sve promašuju te mimo rogu ćurana u go vrat. Kad mu, valjda, dodija muka, a on ti zaokupi ćurke tući, one opet njega... Deca udarila u alakanje i u smeh, da se poizvrću. I Sima se stade smejati. Dok najedanput prsnuše đaci kud koji - samo ostade na čistini ona gomila ćuraka; uhvatila se, pa se pretura. Obre se na jedan mah učitelj, zdepana neka ljudeskara s postrizženim brkovima i boginjavim licem; nekakvu singavu kaputinu preturio preko ramena, a razdrljio se. Uhvatio ćurana, i, psujući kao kočijaš, skide mu rogu, pa se razmlata onom kaputinom i rastera ćurke, te se tako smiri ta galama.

Malo posle a stade vrisak dece u školi; prut samo puca, a učitelj se dere:

- Obešenjaci! Magarci jedni! Zar da mi živinu pomorite! Štrangovi jedni!

- More ne udri tu decu! - viknu nekoliko puta Sima, i žao mu beše đaka što ih učitelj onako dušmanski mlati, pa opući naviše k osoju da obiđe krčevinu.

Kad tamo, a Đura i Spasoje deljaju nekakvo drvo i grade nešto. Nešto mere jedan drugome vrat iverom, pa opet mere na onome drvetu, a smeju se da popucaju od smeha. Sima hajde te k njima:

- Šta vi to deljate?

Oni se zgledaše, pa se malo nasmehnuše. Đura odgovori:

- Evo gradimo rogu; hoćemo da udarimo na jednoga brava. Čini nam zijan pa se opet osmehnu i pogleda ispod oka u Spasoja.

- Bogme, to nije roga nego čitava ruda! - reče Sima zagledajući je. - Ne može to nijedan vo u našem selu poneti.

- Ima jedan te će moći - prihvati Spasoje.

- Golem je zijanćar - reče Đura - pa mu valja podobru udariti. Ako bude golema, lasno je pokratiti... A otkle ti s tim vrećama?

- Ta odnesoh onom ugursuzu potru. - (Tu se Đura i Spasoje opet zgledaše i osmehnuše.) - Htede mi oči iskopati. Jednako čangriza... Vala da mi hoće pasti šaka da mu vratim zajam - voleo bih nego bogzna šta!...

- A ne brini se, može ti lasno i pasti - reći će Spasoje.

Sima spusti vreću na jedan kamen, pa sede i poče:

- Udarih na školu, pa htedoh pući od smeha onoj vraškoj deci... E baš su đavoli! Uхватili učiteljevog ćurana, nabili mu rogu, pa ti se tu digao čitav urnebes!

- Đavoli deca! - reče Đura, osmehnu se i mahnu rukom.

- Kad evo ti učitelja, pa udri! Stoji piska jadne dece!

- Gad! - reći će Spasoje. - Kao da nije bio nikad dete, nikad se nije igrao!

- Ovo dana, kako ono zapovedi kmet - reći će Đura - kud se god makneš, sve ljudi grade roge...

- Ja zbilja! I ja to htedoh reći - potvrdi Sima.

- Zato su je đaci i udarili učiteljevu ćuranu... Vide gde se udara na stoku, pa hajd' i mi, veli, na ćurke - reče Spasoje i prisloni već gotovu rogu uz jedan grm. - E hoćemo li kući? Sad će i mrak. Hajde i ti, Simo, ako ćeš naniže.

I sva tri podoše niz osoje.

Sima se odvoji te ode svojoj kući, a Spasoje i Đura uputiše se svojim vratnicama.

- Ama, da li će on odista doći? - upita Đura.

- Neće ja! Zar ti ne znaš njega?

- Ao, ja poganog grivonje, jadi ga znali!... Nego šta veliš? Hoćemo li ga zavarčiti?

- Neće mu, vala, pasti na um ni ona vrljava baba Petrija, a kamoli ko drugi...

- Ama, šta veliš, dok to pukne po selu, a?

- More, gledaj ti samo posla... U tom razgovoru dođoše oba brata kući. Rogu ostaviše u Maričin vajat za vrata; spremiše i konopac. Opet nešto šaputaše s Maricom, pa odoše polagano niza šljivar k mehani.

U mehani već zasela ona četvorica pa igralu žandara, a pred svakim po polić rakije. Dolazi još seljaka - po jedan ili po dvojica. Mehandžija trči tamo-amo, dodaje kavu, rakiju, vino, vatru.

Pomoli se i učitelj, nazva: "dobar večer!" Seljaci odgovoriše.

Začudo, što ti beše taj učitelj "dostojanstven" čovek! Često je u razgovoru mešao po neku stranu reč. I to kad hoće da je izgovori, čisto zažmuri da bi po tom okolina videla kolika je tu učenost! A okolina obično tada šane među sobom: "Nuto, nuto! kako se naš učo pući!..."

Neki đavolani behu razglasili da je bio negde šuster; ali ko zna? Možda su samo izneli. Istina, neki su viđali u njegovom ćileriću neke čekiće i šila, ali kad su ga upitali: "A šta ti je ovo, učitelju?" on im je odgovorio sasvim dostojanstveno: "To su neke moje instrukcije!..."

Šeta se učitelj polagano po mehani, a ćuti. Eto ti zatim i Sime. Čim uđe, odmah se okrete učitelju:

- Što ti, učitelju, pobi onu decu?

- Koju? - upita učitelj isprisivši se.

- Znaš, hvala bogu, koju!... Što biješ onako đake? Prođoh danas onuda, a ono vrisak, vrisak - rekoh, niko ne osta živ!

- Treba ošiniti obešenjake. Htedoš da mi pomore onoliku živinu... Načinili čitavu epidemiju!...

Šta je hteo kazati ovom "epidemijom" ovde - bog bi ga znao!

- Ne znam ja, šta ti je to - reče Sima - samo ne dao tebi bog da ti moje dete onako istučeš, potražio bih ja tu tvoju vlast da pitam sme li to biti!

- Ja ne zovem nikoga da se meša u moj zvanični posao. To nije komesijalno... - poče učitelj uplećući opet po neku stranu reč, i hoćашe zabrazditi daleka sa Simom da ne uđoš ona dva praktikanta iz sreske kuće.

Razgovor se odmah prekide.

Učitelj priđe k njima da se upita. Mehandžija pritrča uslužno te smahnu rukavom prašinu s jednog stola ukraju, naređa tri stolice, metnu zapaljenu lojanu sveću u svećnjaku od tenečke, s repićem i mumakazama već iskrivljenim da nisi mogao nikako useknuti njima, i - odmah ponudi goste:

- Izvolite, gospodine! Što zapovedate?

- Daj vina!... Sedi, učitelju, kad si i ti tu, da posedimo - reče jedan od njih nekako važno i rastegnuto.

Svi posedaše za jedan sto ukraju, što beše pod oko svima gostima.

Učitelj je veoma uvažavao ta dva praktikanta, i često je govorio da nije lako naći njihove "dekoracije". Jedan podugačak, brkova obešenih naniže, te su mu se često seljaci zbog tog i smejali. Govori svakad "važno" i rasteže reči, udarajući na nekim slogovima jače glasom. Uvek gleda čitav korak iznad čoveka s kojim se razgovara. Drugi malo sniži. Brkovi mu nakostrešeni napred, pa izgledaju kao da je u nozdrve udeno dva pramena crne čekinje. On govori malo običnije

nego onaj s obešenim brkovima. I kad govori, gleda obično po svima gostima, kao da iščekuje da mu se čude kako on to zna! Obojica vole, osobito kad se nađu s učiteljem u mehani, da se razgovaraju o naučnim stvarima. Onome što gleda preko čoveka bilo je ime Maksim, a onome što gleda po svima gostima - Marko.

Čim su zaseli, odmah Marko poče o naučnim stvarima:

- Ama što je kapetanica dobila danas merdžane... da si samo video, učitelju! - reče i pogleda po svima gostima.

- Komesijalno... Znam ja to! - reče učitelj običnim svojim tonom.

- Zar su ono merdžani? - upita Maksim i pogleda iznad njega čitav korak.

- Ja, merdžani... to su oni korali? Je li, učitelju?

- Jest, jest... korali - potvrđuje učitelj.

- A gde li to raste?

- Ne raste to, bolan, nego se vadi iz mora! - reče Marko, pa pogleda opet po svima.

Seljaci gurnuše jedan drugog laktom.

- Iz mora? - upita Maksim i pogleda još malo više.

- Iz mora, dabome, ja šta ti misliš? Je li, učitelju? - reče opet Marko i opet pogleda po svima.

- Naturalno! - potvrđuje učitelj.

- Pa kako li se to vadi? - upita Maksim i pogleda još za jedan korak više.

- Evo, gospodine, vino! - reče mehandžija i metnu polokanicu na sto i tri čaše. - Ama što sum go dobio vino - carigradska forma! - pohvali vino, pa ode za drugi sto da nešto dodaje.

- Imaju ronci pa oni - je li, učitelju? - reče Marko okrenuvši se učitelju i točeći vino u čaše.

- Jest, jest, ronci! - potvrđuje učitelj.

- Oni to valjda zarone, pa vade? - upita Maksim.

- Dabogme, zarone do na dno mora, pa seku korale, to jest merdžane. Je li, učitelju? Učitelj potvrđuje:

- Jest, jest!

Seljaci se opet gurnuše; neki se i nasmehnuše.

- A kit? - uzviknu najedanput Maksim, čisto smešeći se od zadovoljstva što je tako uhvatio u tesno svog kolegu, pa pogleda gotovo u sami tavan.

- Jest, ja - kit! - reče Marko i čisto se ošvanji što naiđe na takav čvor. - Hm, hm! Kit - ja!... To je, bogme, strašna zverka!

- Zna li vi - uplete se učitelj - da su u kita usta kao ova mehana, pa samo hukne u se - a čovek uleti!.. Taka je to konkurcija!... (Šta mu je to "konkurcija", to valjda samo on zna.)

- E to valja posoliti! - šanuše među sobom neki seljaci. Neki se iskašljaše. A neki opet gurnuše jedan drugog laktom i zglodaše se.

- Kako bi to bilo da načini čovek haljine od eksera, pa onda da zaroni?... Baš bi se nabo! - reče Marko i opet pogleda po svima.

- To bi dobro bilo! - potvrdi Maksim pogledavši malo niže od tavana.

Utom ti uđe gazda Raka i obazre se svud po mehani, pa mahnu nešto glavom.

- E, je li ti stalo srce na meru, gazda-Rako? - upita ga Sima zajedljivo.

- Ja, brate, ničije neću, a svoje ne dam... Što si puštao stoku u štetu?

- Neka, neka, gazda-Rako!... Platićeš ti to meni! - reče Sima kao preteći.

I opet bi se svadili, ali uđe Đura sa Spasojem, pa se malo povode - tokorse pijani.

Gazda Raka pogleda ih, nešto se uzvrpolji, pa sede za jedan sto blizu vrata što nikad nije imao običaj.

Đura i Spasoje zasedoše na klupu pored onih što igraju karata, pa Spasoje, kao jedva prevrćući jezikom, viknu i lupi rukom o klupu:

- Mehandžija!... Vina ovamo! Maksim, Marko i učitelj zgleđaše se, a mehandžija pritrča.

- Molim, brat-Spasoje, ne pravi larma! Sag ke donesem!

- Ama gde se vi tako okvasiste? - upita Sima.

- E, pa... tamo eto... gore!... - reče Đura i pone prelivati preko čaše već doneseno vino.

Gazda Raka pogleda tamo i amo po gostima, pa se tek izvuče; niko ga valjda i ne opazi osim Đure i Spasoja.

Oni bajagi popiše još po jednu čašu, nađoše nekaku mahnu vinu, proinatiše se s mehandžijom oko plaćanja, pa odoše.

Odmah udariše jedan s jedne a drugi s druge strane puta, da ih Raka ne opazi, pa u stopu za njim. Pomrčina beše gusta, a on nije baš toliko oštra vida da ih smotri. Uputio se pravo njihovoj kući, a govori sam. On je imao običaj da se kašto i sam razgovara.

"Hm! hm!" govori Raka da su Đura i Spasoje rahat mogli čuti: "Reče da će biti njih dva u mehani... Aja! Ne verujem ja - đavo je to! Htede me jutros motikom. Ali svejedno. Samo opet se bojim da ne bude kaka podvala!..."

Đura i Spasoje umalo se tu ne nasmejaše. Kad već da zađu u voćnjak, oni promakoše mimo Raku, pa pohitaše u vajat.

Šta je dalje bilo, bog bi ga sveti znao! Samo da se ko prikrao, mogao je čuti u vajatu zagušen Rakin glas:

- Nemojte, braćo, molim vas! Daću vam dvaest dukata... Kumim vas, pustite me!...

Kud ću od bruke sutra?!...

Tek se dan i noć deli, a Sima obišao svoju livadu, pa ide kući; gunjac preturio preko ramena i pevuši polagano. Pogleda nešto u trnje kraj puta, kad ima šta videti! Nov, otesan direk, strči iz trnjaka - pa se miče, nagiđe se da ovamo, da onamo! Sima stade i ućuta. Gleda da mu se nije što učinilo. Aja! Baš se lepo miče direk! Kaka je to napast jutros?! Hajde, što je udaren tu kraj puta - valjda je kmet naredio da se potes obeleži, ali što se miče? Bi li prišav da vidi izbliže, ne bi li? Gotovo ga neka sumnja hvata. Hajde da priđe. Kad tamo, a ono - gazda Raka čuči u trnjaku, pa stenje i ćuti, a roga mu srči za vratom! Duži kraj okrenut iza vrata naviše, pa još ruke mu upetljane konopcem iznad glave za nj.

- Jeli li ti to, gazda-Raka? - upita Sima, a čisto mu raste kapa što ga nađe tako ubrađena.

- Ja sam, brate slatki!... Eto vidiš... beda! - odgovori Raka, umoran od onog tereta, teško stenjući.

- A šta to činiš, bolan? - upita opet Sima.

- Ne pitaj, moj brate... Zlo ti činim! Snađe me, vidiš, beda!

Sima se obazre da ne ide ko, pa upita:

- A ko te to tako jutros ubradi?

- Nije, brate, jutros, nego još noćas... One lole, Đura i Spasoje... Nikud ti nisam pristao ovako grdan!... Molim te, brate, ako boga znaš, skini mi ovu bedu!

- E, e... bogami, gazda-Radovane - poče Sima kao da se zateže - ono ja bih ti kao i skinuo... ama šta ja znam ko ti je to naturio.

- Ama oni, Simo, brate, bogami!... Eto, lepo hoće da me obrukaju. Kumim te bogom, skini mi!...

- Ne znam, bogami, gazda-Rako - stade opet Sima oklevati i slegati ramenima. - Šta ja znam, može biti da ti je to i vlast naturila.

- Ama molim te kao brata skini, platiću ti!

- Znam, znam... Nije to da rekneš zbog plate - poče opet Sima da ga muči - nego može otkud doznati vlast, pa da ja budem kriv...

- Daću ti deset dukata, Simo brate, kurtališi me ove napasti! Ako boga znaš - eto ti u gunjcu šest dukata, uzmi... Nemam sve kod sebe, bogami! Kusur ću ti dati čim odem kući - samo se navrati do, mojih vratnica...

- E, hajde baš, gazda-Rako - ne mogu gde si ti a vere mi da je ko drugi, ne bih ni po koje novce.

I to rekavši, Sima pride Raki, izvadi mu iz džepa u gunjcu četiri dukata u zlatu i dva u sitnini, pa zaveza u peškir i strpa u nedra. Zatim mu odreši ruke, pa uze jedan kamen i poče mu izbijati klin ispod vrata. Raka samo srkne od muke a svetlaci mu senu pred očima; ali trpi, šta će.

Kad mu skide rogu s vrata, reče:

- Bolan, gazda-Rako, nije veća ni u mog sivonje - dobro si je mogao nositi!

Raka to i ne čuje, nego okupi moliti Simu:

- Molim te kao brata, nemoj da se čuje ova bruka! Ako se razglasi, ne smem ti izići na beo dan... Uvrati se pred ručak na moju kuću da ti dam pare... Simo, tako ti svega na svetu, nemoj da se čuje!...

Iako je bio gazda Raka onakav kao što ga već znamo, opet se čuvao da se ne tera posmeh s njime. Bolje da ga ubiješ nego da mu se posmehneš za što.

- Nemaj ti brige, gazda Rako - uverava ga Sima. - Kako bih ja to kazao... Ti znaš da smo mi uvek... Eto tako, bogami, uvek kao komšije... Kud bih ja to kazao?... Ako smo se i sporečkali... ljudi smo! bogami, gazda-Rako, ne brini se ti!

Raka udari naviše, sve uz potok kroz trnje da ga ko ne ugleda.

Sima ne hte kući, nego okrete naniže mehani.

Puna mehana seljaka. Zbijaju šalu, zadirkuju jedan drugoga, pričaju gde je koji što nagrabusio, i smeju se. Dok će početi jedan između njih:

- Ama, ljudi, što sam se ja jednom hteo osramotiti.

- A kako? - upitaše ga neki i okretoše se da čuju.

- Odem ti ja u Šabac nešto poslom. Uvratim se kod nekog Nikole, što je ovde bio ćata kod našeg kapetana. Uđem u kuću, a sama mu gospođa njegova tu. Pogledam, a ono stoji pored duvara jedan gvozden astal... Kao postavljen da se ruča, kao nije... Pometani lonci na astal, pa vru - valjda skinuti skoro s vatre. Ona gospođa uzela pa kao meša - ono vru jednako... O, kako to vri?! Podvirim se pod astal da nije ozdo vatra naložena. Aja! nema nigde. Pipnem astal - vruć! O, anatema ga bilo!... đavolska posla! Napunim ti lulu, zapalio bih. Šta ću? Nema nigde vatre. Kao upitao bih onu gospođu, ama opet ne smem... Može zameriti što. Dok ti se ona okrete, pa meni:

"Ti bi, kanda, vatre?" - "Ja, vala, bih malo, da zapalim." A ona ti izvuče čekmedže iz onog astala, izvadi žišku, te meni na lulu... Gledam ja - baš vatra! Gori lepo kao god s ognjišta.

Seljaci udariše u smeh.

- Ta to je bio čporet! - povikaše neki uza smeh.

- Znam ja - kazaše mi posle. Krstio sam se đavolskoj napravi...

- Ama jeste li vi koji čuli što ono rikaše noćas goveda po livadama? - upitaće jedan.

- Jest ja - odgovori drugi. - Mora da ih je nešto poplašilo.

- Oko neko doba noći - reći će jedan - stade ti uktanje mojih svinja, pa bež' kući kao da ih neko juri.

Na to će jedan između onih što su igrali karata:

- Ama što su goveda rikala, što su svinje uktale - to je ništa, nego što ti ja umalo ne stradah... Nisam ono čudo video nikad! Tolike noći prolazio sam i preko raskršća i preko groblja, pa ništa...

- A šta je to bilo? - počеше ga zapitkivati i iskupiše se oko njega.

- Eto šta!... Pođem ti odavde u neko doba noći, pa hajde, velim, preče je, te udarim preko livada... Čujem krive se goveda - jest, bogami, neki đavo! Pođe meni kosa naviše. Vratio bih se, ali kud ću obilaziti. Hajde ja, hajde... Kad bih u Pavićevu livadu, dok ti nešto pristade za mnom. Kao čovek dole... Ide lepo baš kao čovek... Ali mu na vrh glave rog, kao ovaj direk pred mehanom - ni uzmi ni ostavi toliki, pa stoji pravo kao usađen!... Bogami, mene ti podiđoše mravci! Nadam ti ja bežati, a ono sve brže za mnom. Potegnem te preskočim vrljike i sapletem se te koliko dug - lj os o ledinu! Senuše mi svetlaci pred očima... Podignem se, a ono došlo već do vrljike, zamahuje onim rogom na me, a više:

"Stani, stani - ne beži!" Ja ti se onda popuželjke skotrljam za jedan trnjak, pa beži koliko igda mogu kući!... Što sam se noćas prestravio, nikad nisam!

Seljaci slegoše ramenima, pa se zgledaše začuđeno. Neki rekoše:

- More, ti si se ti opio, pa ti se učinilo!

- Ama šta je stoku plašilo? - pitahu se drugi.

Utom bahnu Sima na vrata:

- Dobro jutro vam! Svi mu prihvatiše.

- Da nije i tebe što jurilo noćas, Simo? - upita ga jedan.

- Nije, vala, ništa.

- A što li su se goveda onoliko krivila po livadama?

Sima se uze smejati, pa viknu:

- Mehandžija! Daj ovde oku rakije, nek piju ljudi; gazda Raka časti!

I odmah se obre oka šljivovice pred njima. Onda Sima ispriča sve: kako je našao gazda-Raku jutros, kako mu je skinuo rogu, kako su mu tu rogu nabili Đura i Spasoje da ne zadirkuje više Maricu...

Kad ljudi to čuše, sve udari u pljesak i u smeh.

- A zato li su međer goveda rikala! - vikahu jedni.

- Kaki si ti to momak? Uplašio se od gazda Rake i roge! - podsmevahu se drugi onome...

Ele, za časak ti puče taj glas po selu. Ljudi i žene i deca vazdan su govorili o rogi i gazda Raki i smejali se. Sima je taj dan popio više časti nego na kakoj slavi. A tako isto i Đura i Spasoje.

Gazda Raka utekao u kačaru na tavan, pa nije odatle tri dana silazio. I od tada se uvek klonio ženskinja. Čim sretne, bilo ženu bilo devojk, tek samo progundā nešto, pa zaobiđe podalje, a poklompī se kao vodom poliven.

Glava šećera

Tek se sunce smirilo, a Radan Radanović iz Krnića izmiče s praznim kolima iz Š. Počesto ošine volove - hita kući, daleko mu je... Dok eto ti trči za njim jedan omalen gospodin u šubari pa viče: "Stani, brale! Hej, brale, stani!" i maše na nj rukom da stane. Okrete se Radan i ustavi volove. Priđe mu gospodin omalen, buljavih očiju, s postriženom bradom i kratkim čibučićem u zubima, pa ga upita kriveći usta na jednu stranu:

- A šta ti je to, brale?

- Koje?

- Ovo ovde - reče gospodin i pruži prst na veliki svrdo jarmenjaka, što beše zadeven u jastuk prednji.

- Pa eto vidiš šta je... svrdo - odgovori Radan nerad da divani kad mu se hita.

- A bogati, brale, šta radiš s tim? - upita gospodin.
- Vrtim glavčine, jarmove, jastuke i još koješta - reče Radan mereći gospodina od pete do perčina.
- Valjda kad hoćete da rastresete vunu, onda bušite tim jastuke pa povadite? - reče gospodin misleći o jastucima što se pod glavu meću.
- Ta nije to, nego ove jastuke - reče Radan i pokaza mu rukom prednji i stražnji jastuk u kola.
- A je li to staro, brale? - upita gospodin. Radan već vide s kim ima posla, pa da bi ga se otresao reče:
- Otkako je boga i vola, od onda je i svrdo.
- Zar taka staro? - začudi se gospodin.
- Ja šta misliš ti... - potvrdi Radan pa viknu na volove da idu, i sam pođe.
- Stani, brale, molim te! - ustavi ga gospodin.
- Šta ćeš?
- Bi li ti to meni prodao?
- Ne mogu - treba mi, kako ću prodati!
- Ali molim te, brale, prodaj mi!
- Ne mogu ja - treba meni svrdo.
- Dobro ću ti platiti.
- Aja, ne mogu nikako - reče Radan i pođe.
- Ama molim te, brale, stani!

Radan opet stade, pa kao zatežući se reče:

- Ta ono, ja ti mogu baš i prodati; samo bojim se da ne bude za te skupo?

- A šta cenite, brale? - upita gospodin, radostan što Radan pristaje da proda.

- Dve rublje.

Izvadi gospodin odmah dve rublje iz špaga pa Radanu u ruke, i primi svrdo. Zaviri u kola, pa videv torbu sa stvarima, upita:

- A šta ti je, brale, ovo?

- Eto torba! - reče Radan čisto sprdajući se, jer već beše video da je gospodin malo udaren obojkom.

- Znam, znam... Nego šta si to nakupovao?

- Opanaka, soli i još štošta.

- Pa vi to mećete u parčadima so u jelo? - upita gospodin razgledajući krušac soli. - Je l' te?

- Tucnemo je malo pa onda.

- A opanke kad idete u crkvu?

- Ja, kad idemo u crkvu.

- Drugi put idete bosu? - Jes', drugi put idemo bosu. - Odgovaraše Radan tek onako - nek se govori koješta.

- A ne bojite se zmija kad idete bosu?

- Jok, ne bojimo se!

Gospodin utom razvi jedan zamotač u torbi, pa reče, kao čudeći se:

- Gle, gle! Ta to je glava šećera!

- Jes', glava šećera!

- To za kavu valjda?

- Ja, za kavu.

- I gradite slatko, štrudlu, lokumiće, gurabije... je l' te?
- Jes', to će kapetan graditi. U nas, hvala bogu, to ne grade.
- A imate kapetana?
- Imamo - ja! - odgovori Radan već izlazeći iz strpljenja.
- A ima li dece?
- Ima dvoje-troje...
- Pa to ste njemu kupili glavu šećera?
- Jes' - njemu.
- E, e, vi'te, to je lepo - kad seljani vole tako svoje starešine.
- Lepo je.
- A kupili ste za vaše pare?
- Nije. On je dao.
- Da, da za njegove pare kupili ste. Lepo, lepo... Vi'te, on će to da gradi deci lokumiće.
- Hoće, hoće da gradi, ja! - reče Radan, pa ga onda upita: - A bogati, ne zameri što ću te zapitati, šta si ti?
- Ja? Je l' te?
- Jes', ti, šta si?
- Ja sam, znate, profesor.
- Tako! Ti si provesor što učiš one starije đake?
- Da, da - odgovori profesor.
- E da si pošten, brate! - reče Radan, pa ga pogleda tako sažaljivo što je onaki; čisto si mu po očima mogao poznati, gde bi mu rekao: bože, pa i ono jadno uči nekoga!...

I ošinuv volove, pođe i reče:

- U zdravlju, gospodinu provesore!

- Servus! - reče profesor.

- Da si koristan dabogda! - udari Radan već da se sprda.

- Sluga sam! - reče opet profesor klanjajući se i držeći svrdo.

- Hajd' tako pravo - na kamen stao! - reče Radan i zacenu se od smeha. Ošinu volove i pohita da barem stigne do mehane u Dubravi, a već dalje lako mu je. Kad se malo poodmori... stiće će ponajlak.

Bilo je već blizu po noći. U mehani u Dubravi sedi još nekoliko njih iz obližnjih sela. Neko pije vino, neko rakiju; neko pogađa "popa", a neko "u kaiš". Dok stadoše kola pred mehanom. Vrata se otvoriše i uđe Radan.

- Dobar večer vam, braćo! - nazva svima skupa.

- Bog ti pomog'o, Radane! A odakle ti u ovo doba? - upita ga jedan, što već beše zabo prst u kaiš, i pogleda Radana.

- Nisi pogodio! - viknu onaj što drži kaiš. - Daj cvancik!

- Baš si baksuz, Radane! - reče onaj što beše zabo prst, trgnuvši ruku kao oparen. - Eto, čim te pogledah, izgubih cvancik.

- E, hoćeš ti kaiš!.. Šta ću ti ja! - reče Radan.

- Kako si, Radane?... Pop! pop! pop!... Odakle ti?... Pol! pop! pop!... U ovo doba?... Gde je pop? - upita gotovo pevajući jedan, a drži u desnoj ruci dve i u levoj jednu kartu, hitro ih premeće, već što treba u toj igri i više, i pita uzgred Radana.

- Ja, vala, sad iz varoši - odgovori Radan.

- Ovo je pop! - viknu jedan od pogađača i lupi po jednoj karti.

- Sutra! - uzviknu onaj što razbacuje, izvрте kartu, kad ono dama.

- Ih, orospiju mu očinu! - viknu pogađač. - Baš si baksuz, Radane!

- Baksuzi ste, čini mi se vi svi... - odgovori Radan. - Dede batalite tu sprdnju da sednemo, kao ljudi.

- Bogami, pravo veliš - rekoše oni što su izgubili, pa se digoše i sedošše za jedan podugačak sto. Poustajaše svi, mahnuše se igre, i svi zasedošše zajedno s Radanom. Naruči Radan sebi vina i ostali šta je koji hteo...

- A šta si to ćario u čaršiji? - upita onaj što je na kaišu izgubio.

- Prodao sam malo žita i vune... Ide Đurđevdan, pa ti, bogme, imam muke. Valja mi dati porezu, a moraću platiti i onom pogancu interez da će mi oči iskopati.

- Je li to Uzloviću? - upita onaj što je bacao popa.

- A njemu skotu - ja!

- E kako te Uzlović zakačio u svoje kandže, ne iščupa ga se ti šale!

- Vere ti, Radane - upita jedan od njih - pravo mi kaži, koliko si uzajmio od njega?

- I ne pitaj, brate, koliko sam. Da bog sačuva svakog take pozajmice!... Znaš kad se ono onomlane odelih od brata. Ostadoh jedin, sa ženom i decom... Kud ću i šta ću? Ne znaš šta ćeš pre: jali vratiti stoku, jali pritvrditi ogradu, jali oplesti, jali okopati... Ovamo, opet, sediš u košari. Udari zlo vreme, nemaš se gde skloniti. Kuću da gradiš, nemaš otkud, a moraš. Već i ružno je - svet se sprda: "Eno ga kaki je radin! Sedi toliko zemana u košari!..." Nisi nikud pristao...

- Bogme nikud! - rekoše neki.

- Šta ćeš, kud ćeš?... Daj da se zaduži, da se načini makar malo, krova nad glavom. Kad, al' hoćeš... Ne mo'š iščupati pare da klečiš! Daju ti, ali po duplo. Najposle zažmurim, pa hajd, onom našem Čivutinu, Uzloviću poganom. "Daj, zaboga i pobogu!..." Vidi, gde ti je preša, pa šiša kako on hoće. I tako na jedvite jade iščupam pedeset dukata te načinim onu kućicu... A bogami, da mi nije one dece, sutra bih ugarak u nju!

- I dade ti pedeset dukata? - upita onaj što je pogađao u kaiš.
- Dade, ne dao mu bog vesela dana!
- A privali dobar interez, privali - je li? - upita onaj što je bacao popa.
- O, moj brate, da je samo interez, bilo bi cveće i kovilje, ali upisa u obligaciju osamdeset dukata, pa još interez na sve... Prođe godina, valja isplatiti, a nema se otkud. Molih ga, kumih da me počeka još koji mesec dana, dok prodam rakiju i neko svinjče, pa da skrpim i da mu isplatim. Aja! Neće ni glave da okrene, nego veli: "Pare na plac, jali ću te sudu!..." O, nevolje i muke moje! Poteci na sve strane. Ne mo'š iz zemlje iskopati. Molih ga opet, molih već kao samog gospoda boga - bože oprosti! - Naposletku veli: "Hajde da promenimo obligaciju." Naračuni tamo - ne znam dangubu, te interez, te pisanje, iziđe ravnih sto dukata. "Sad", veli, "da promenimo, ali da načinimo na sto pedeset dukata." Okreni, obrni - nemaš kud! Dam mu obligaciju...
- Ih, Radane, zaboga! Zar baš dade?! - uzviknu jedan između njih uprepašćeno...
- A ja šta ću, moj brate!... Da mi dođe doboš pred kuću, kuda ću onda?... Sad, vere mi, ni sam ne znam šta ću... Idem često kao lud. Što god uradiš, podaj njemu. Ni oda šta ti vajde nije... Radi, skapavaj, gladuj pa podaj drugome neka ti izede, a ti opet živi kao skot!...
- A zar je on malo njih upropastio, moj Radane! - reče jedan. - Dabogda da i ti čitav ostaneš.
- Mučno, bogami!... Ko se danas zaduži - nema mu bela dana više! - dodade drugi.
- Ama ko li prvi izmisli taj nesrećni interez da mi je znati? - upita onaj što je pogađao u kaiš.
- Bog zna ko je!... - poče onaj što je izgubio na popu. - Ja sam slušao od starih ljudi, kad interščiji ode duša na onaj svet, rastope srebra pa ga zaliju; a telo mu nikad ne može istrunuti u zemlji; nego pocrni i skameni se, pa tako ostane vek i amin - kao crn ogoreo panj.

- Ko uzimlje interez i ko krivo meri - reći će na to onaj što je pogađao u kaiš - i on se tako uabonosi u zemlji. Ne da mu onaj greh ni da istrune kao ostali ljudi...

- Jes', jes', i ko meri krivo i njega stigne prokletinja - prihvaćće onaj što je uvijao kaiš. - Znaš kad ono, ima već valjda deset godina, beše nekako oko Ilijadne ona velika hala i vetrina, tamo po Međedniku. Kazuju da je onda vetar izvalio jedan grm kraj puta - bilo mu je valjda više od trista godina. Lepo ga, kažu, ponese u oblak kao perce, a u žilju mu zapleten čovek, crn kao ugarak, a zakačene mu na usta, pa kroz obraz i levi i desni, dve kuke kantarske, i oko vrata mu upleten kantar čitav onako sa sindžikom i jajetom... To je, kažu, bio nekakav što je krivo merio, pa ga bog tako nakazio...

- Ala je to bila hala i vetar, moj brate! - začudi se onaj što je rasturao popa.

- Ja šta misliš - reći će Radan. - Eno, preklane kaka sila beše duhnula i ovuda. Hoćaše sve grad potući u koren... Srećom obiđe na planinu, te ne učini mnogo kvara.

- Odbiše vetrenjaci! - dodade jedan. - Baš onda na vrh Prevoja potukoše se... Lomi se, lomi, lomi... rekao bih, sve će u sodom! Dok se otište ona sila planinom. Išli su sutradan ljudi te gledali... Sve grmlje poizvaljivano...

- Ojađeno se biju te hale pred tučom... Da bog' sačuva!

- Jesi slušao našeg Stanka? Eto on je vetrenjak... Kad se, veli, pobiju, dokopaju grm za vrh pa ga iščupaju kao struk luka i tuku se... Ja sam baš gledao kad se kupao letos u reci - sav modar kao čivit. Isprebijali ga, veli, vetrenjaci; ali im baš i nije dao da učine štete...

- I svake se godine biju na Prevoju... ne može se obići drukčije - reći će Radan.

- Vala i jes' ružno mesto. Usred podne sumnja te onude proći, a kamoli noću - potvrdi onaj što je okretao popa.

- Svuda je vala nezgodno - počće Radan - a na onom brodu kod vodenice i gore malo, pored vira Petrova, ne znaš koje je gore...

- Jes' ja, baš je strašno kod Petrova vira - reći će na to, onaj što je pogađao u kaiš. - Ja se i sad čudim kako imade kuraži Petar da usred gluvog doba onde zaroni!...

- A zar je zaronio? - upita jedan.

- Ja šta ti misliš, moj brate! Digao se, veli, u ribu noću, pa hajd viru. Lepo, tišina, a voda mirna; mesečina - nije baš najvidnije, ali se tek vidi. Dođe, baci jednom pređu, uhvati nešto ribe; baci opet - uhvati; kad baci treći put, zakači se pređa. Povuci tamo, povuci amo, ne moš maći... Daj da se zaroni. Svuče ti se on lepo, zasuče nogavice, pa zaroni u vir...

- Zar gluvo doba, pa zaroni u vodu? - upitaše svi čudeći se tolikoj smelosti.

- Jakako, moj brate!... Zaroni ti on lepo. Kad dole, a pređa se natakla na neku grdnu panjinu; jedva je raspetlja, povuče i pođe naviše... ali hoćeš! Nešto ti njega steglo za obe noge pa tegli naniže, kao olovo... Be dede, be dede, otimlji se on; aja, hoće lepo da odvuče na dno!... On ti onda drž rukama za žilje, te jedva izgambulja na obalu. Kad ima šta videti!... Na nogama mu žute bukagije, kao vosak!...

- Aoh! - povikaše svi, a očima uzveriše od straha.

- Pogleda... baš bukagije!... Šta će sad? Skinuti ne može. Hajde, veli, da se polako gamiže, pa što bog da!... Uzme pređu i ono malo ribe, pa hajd nasipom.- Ide tako polako, ide... Dok se obre, pred njim crn pop! Asli crn kao ugljen, a lice i sve mu zaraslo u samu bradu. "Daj mi te bukagije da ti skinem!"

- Baš lepo zaiska? - upitaše neki od njih.

- Zaiska, jakako! - priča on dalje: "Daj mi", veli, "te bukagije!" "Ne dam", veli Petar. "More daj, nemoj se mučiti... skinuću ti ih!" "Jok, ne dam!" reče Petar i pođe. Popa nestade. Niti se znade kud ode, ni šta bi od njega. Ama da rekneš da je što šušnulo... ništa! Ide on opet najlak nasipom, ide... Dok ti njemu spade s leve noge jedna pranga. On je uze u ruku, pa pođe malo brže. Kad na čitav puškomet zacrni se nešto maleno kao klupko... Učini se Petru da iz vode izlete i pade na nasip. Zatrča se pravo njemu, a sve veće raste, raste, raste... i okreće se isto

kao radiš; dojuri već do njega, kad - al' opet onaj crni pop pa ište bukagije. Petar ne da nikako... Obleta pop i iska, pa ga opet nestane... Spade Petru i druga pranga. On uze bukagije u ruke pa nosi, a opuči sad brže... Ide tako ide, dok ti njega neka ruka dohvati ostrag za rame. Okrete se Petar, kad - ali opet onaj pop. "Daj mi, more, te bukagije!" - Ne da on nikako. Saleta tako, saleta... Dok zapeva petao negde u selu... Nestade popa.

- Nosi li on bukagije? - upita onaj što je rasturao karte.

- Ne pušta od njih šale... Donese ih tako kući. Naloži, veli, vatru, kao da će vola peći. Kad se dobro razgori, on razgrte žar, pa bukagije usred vatre!... Ništa ti bog ne dade, nego stade piska, cika, pucnjava, kao da kokice kokaš... A on udri zagrči onim žarom; a ono pišti, puca, istura žiške čak u pajante... A on jednako zagrće dok se već ne utaja. Još natrpa ozgo drva, da dobro sagori. Kad posle razgrte supret - a ono crne kao ugljen!...

- Viš, ogorela ona nečastiva sila! - reći će Radan.

- Pa kud ih deo, bogati? - upitaše ostali.

- Bacio ih na tavan i tu su mu stajale, bog zna dokle... Išli su ljudi, kao na čudo te gle dali... Posle, veli, nestade ih. Ili ih nek' ukrade, ili ih onako nestade - ni sam nije znao...

- A jesi li ih ti video? - upita Radan.

- Nisam ja, ali su mi kazivali baš ljudi koji su gledali...

Ele, tako se, uz piće, osuše priče sve strašnije i strašnije. Bilo je već pravo gluvo doba kad se Radan krenuo iz mehane. Oni još ostaše. Malo se ugrejao pićem, a malo se, bogme, i uzjazbio od onih priča, pa mu sve piri nekaki vruć vetar oko ušiju. Sad će već na brod pod vodenicom. Taman da nagazi kad stade plakati neko dete u strani više puta. "Otkud sad dete ovde?" pomisli Radan, a obuze ga sumnja. Dete plače jednako. Pogleda opet, a ono se spušta k njemu: maleno detence, kao ćupić... crni se; u mraku ne može ni da ga vidi dobro. "A što plačeš, mali?" upita ga Radan. "Izgubio sam koze, pa ne smem kući." - "A čiji si ti?" Ono plače, ne htede kazati. - "Odi na kola", reče mu Radan. Ono odmah, ječeći, skoči na kola. Radan sedi na prednjem

jastuku i natera volove na vodu. Kad beše nasred vode, dok dete poče da se cereka; ne smeje se kao ostala deca, nego nekako sasvim izvlačeno: "Naša glava! ha, ha! Naša glava! ha, ha, ha!" Osvrte se Radan, a ono izvadilo iz torbe glavu šećera, pa odlomi ozgo jedan okrajak i zagriže. "Ne diraj taj šećer!" izdera se na nj, a pomisli u sebi: "Ovo nisu čista posla!" Ono se trže i strpa glavu šećera u torbu on se opet okrete napred i ošinu volove... Dok ti se navali njemu nešto na leđa, pa sve teže, teže... hoće da ga zavalj natrag. Maši se rukom na rame, kad ali - šapa! Na drugo, i tu - šapa! Jedva se malo osvrte, nema deteta da sedi u kolima. Volovi zapeli pa siplju, kao da je kamenje natovareno; njemu opet sve teže i teže... Već opaža kako mu nokti od onih šapa proboli gunjac, pa već dohitaju i kožu. Mrdne malo da strese, aja - još gore priteže! Volovi zapeli, jedva pomiču kola. Da mu je barem na obalu izići. Ošinu ih što igda može - te jedva izvukoše kola na obalu... Siđe Radan polako sa kola, da bar volovima olakša. Kad, ali - hoće ono da ga obori. Omane da strese - ne možeš maći. Priteže, kosti mu pucaju. Popne se na kola, ne mogu volovi gotovo da maknu. Puca onaj jastuk pod njim, kao da je natovaren vodenični točak. Dođe već da se svisne od tereta. Svoga ga mrtvi znoj probi... Čitav sahat boćio se tako s tom nečastivom silom. Dok se čuše srećom i petli... Odskodi mu dete s leđa, pa naže uza stranu. Obazre se i reče: "Moli se bogu, Radane, što petao zapeva, a ti bi zaista upamtio mene. Nego svejedno, tu je glava šećera!..." I nestade ga. Radan se prekrsti, izvadi peškir iz nedara i ubriše se od znoja, pa potera volove. Petli učestaše. U samu zoru stigao je kući.

Bogami, ja ne znam šta su ti jadni kapetani toliko natrunili tim ljudima što pišu u novine i knjige!... Ama neka ko god zamoči pero, odmah ti tu potegne kapetana: te ne znam - u crvenim jemenijama s repićima; te - tur mu do zemlje; te prekrstio noge na sidžadetu pa puši iz čibuka; te - uzima mito; a već nos, glavu, vrat, trbuh i noge nemoj ni spominjati! To načine da te bog sačuva i skloni... Načine od zdrava i čitava čoveka nakaradu! Da ga u snu usniš, bi se uplašio, a kamoli da imaš s njima kaka posla. Ono, doduše, ni ja ih toliko baš ne branim; ima ih i nakarada. Svet je ovaj ionako pun jada i nakarada. Ali što baš sve nakarade pisati, te, ni za što ni kroz što plašiti poštene ljude? Šta se ne

bi napisao kakav lep kapetan?! Eto, na primer, znam ja jednog veoma finog i lepog kapetana... nekog Maksima Sarmaševića.

Biće dve godine kako je dobio čin kapetanski. Ja mislim da ste ga viđali ako ste bili koji put o Vaskrsu ili o Gospođinudne na saboru kod n-ske crkve. Sreska je kuća blizu; nema ni sahat hoda odatle. Dakle, kad je god sabor kod n-ske crkve, dođu i gospoda iz Vladimira na sabor. Kapetana ćete lako poznati. Na njemu je najnovija uniforma od sve uniformisane vladimiračke gospode. Za njim na tri koraka uvek ide jedan dugačak pandur s pištoljima i jataganima za pojasom, a o pojasu mu visi čitav vašar od tobolaca, palasaka, čakmaka i ostalih pandurskih drangulija. Tog pandura veoma vole kapetan; doveo ga čak iz drugog sreza kad se premestio. - Osim uniforme i pandura, poznaćete kapetana i po lepom stasu i obliku njegovom. Nije vajde - baš kad ga čovek pogleda, mora priznati da ga je sama priroda stvorila da bude kapetan. Pa još ono njegovo zvanično ponašanje! Evo, smeo bih se s vama opkladiti u što god hoćete da niste dosad našli takvog kapetana da mu se i u govoru, i u smehu, i u pogledu, i u svakom ma i najmanjem pokretu ogleda stroga zvaničnost kao što je to u Maksima Sarmaševića, našeg lepog kapetana. - Eto, na primer, kakav beše kapetan Jakov Jakovljević, što je bio nad ovom kapetanijom pre Maksima. Nikad ne dođe u kancelariju izjutra pre dok ne popije u mehani pet-šest polića prepečenice; pa onda zavodni očima, a sve pljučka, štuca, iskrmači svaki akt koji mu do ruke dođe, a kancelarija mu zaudara kao rakijska mešina. A ovaj kapetan jok! On dođe izjutra trezan, čist, lepo očešljan, umiven; sedne za svoj sto, pa zaište od pandura svoga čašu hladne vode i parčence šećera, što mu se odmah donese na čistom služavniku. On onda pijne malo, pa čisti nokte, pa opet pijne, pa opet čisti nokte - dok popije vodu i očisti nokte lepo. Zatim mu se donese kava. On zapali cigaru, puši malo i šeta se po kancelariji, pa srkne kave, pa opet puši i šeta se, pa opet pije kave. Zatim primeti panduru ako je našao što neobrisano i nenaređeno, uzme akta i već - počne svoj rad... Eto, na primer, kakav beše onaj Sima Simeunović pred Jakovom. Kancelarija mu uvek zagojaćena, neprovetrena, zaudara na ona akta; osim što se uleto izuvao u kancelariji i držao na polici među aktima uvek bocu surutke, što je "pio od grudi". Ele, prosto si jedva čekao da čas pre izideš na čist vazduh. A ovaj kapetan jok! U njega su poslepodne, osobito leti, prozori otvoreni, na stolu mora biti cveća; zimi kadi se izmirnom ili

šećerom... milina ti ući. Čisto bi se svaki dan sudio, samo da ulaziš u tako čistu, tako provetrenu i namirisanu kancelariju i kod tako lepog kapetana!...

Pa i kapetanica i deca Maksimova - sve ti je to nekako uljudno i u svom redu. Pa i deca mu se vladaju nekako gospodski - istina su malo nestašna. Jedan mu je sin već poodavno u Beogradu; uči gimnaziju.

Ele, kao što vidite, retko gde ima tako lepo i zgodno kapetansko pleme... I taj lepi kapetan opremio se jedno jutro da ide po srezu.

- Jesi li spremio, Đuko? - upita svog pandura, svog ljubimca.

- Jesam, gospodine! - odgovori pandur smahnuv levom rukom fes s kićankom do ramena za vrat.

- I ti ćeš sa mnom... Reci nek okrenu kola. - Kola se okrenuše i kapetan usede, pa mahnu rukom na Đuku: - Hajd', penji se! - Đuko se posadi u kola prema kapetanu.

- E sad ćemo Đuko, pravo u Vučevicu - reći će kapetan kad već kola izmakoše iz avlije i pojuriše drumom. - Najbliže je i najzgodnije da se doručkuje štogod... Ti već znaš... Ja, zbilja, da li si ti poneo i *ono*? - upita kapetan Đuku malo potiše da ne čuje kočijaš.

- Je li glavu?... - upita opet tako isto Đuka.

Kapetan klimnu glavom da jeste.

- Poneo sam... Eh, gospodine, zar ja to da zaboravim!

- Samo šteta što je onaj lola okrnji...

- Baš šteta, gospodine. Onako velika glava... Nisam je veće video... Pa mi tu soli pamet da ga nešto plašilo i otkinulo parče... Kao da ja ne znam da je on to pijan odlomio... Nagrdio onaku glavu!

- Ne mari ništa... Moći će proći. Šta veliš, Đuko?

- O te još kako, gospodine! Ova luda svetina... šta ti ona zna? Prava marva!

- Samo, Đuko, pametno!... Neću nikom da si slova proglaivio. Ja neću da mi se rekne da uzimam mit... Vidiš i sam, ako im uzmeš jabuku iz ruke, dignu na te viku kao na belu vranu... Ovako ću ja njih drukčije malo da šišam!... Samo ti budi pametan. A već *treća para* tvoja i božija!

- Hvala, gospodine! - zahvali Đuko pridignuv se malo i mašiv se za kapu. - A već za to ne beri brigu. Umeću ja njima podići kako valja... Ti samo gledaj sehira dok dođemo u Vučevicu. Tu ćemo učiniti sevte, pa elbet budu batli Vučevčani...

I tako naš lepi kapetan pusti se u dug razgovor sa svojim vernim Đukom. Tu se razviše golemi planovi; izmeriše se sve prilike i sredstva; izračuna se kapital; pozidaše se kuće, jedanput reći: poče se od malene tačke, od glave šećera što beše u torbi Đukinoj, pa se razvi do najširih granica. U tom razgovoru i planiranju stigoše već i u Vučevicu.

Kapetan je odseo kod kmeta seoskog Stepana Stenčića.

Odavno nije bilo take žurbe oko dočeka, kao taj dan u Vučevici. Kmet Stepan, njegovi opštinari i mlađi trče na sve strane i naređuju da se što bolje spremi čast... Tu se kolju pilići, prasci, janjci; tu se grade gibanice, uštupci i cicvare; tu se traži mlad kajmak, sir i mleko; tu se iznosi rakija prepečenica od nekoliko godina. Kapetan seo u hladu na prostrte šarenice; oko njega se iskupili postariji i odabraniji ljudi, pa se razgovaraju.

- Kako je ove godine letina? - pita kapetan jednoga od njih.

- Ta svakojako, gospodine! Nema onih starih godina.

- Nema, ja - nestalo je onog berićeta. Pamtim ja, dok sam bio praktikant, pa sa šezdeset talira živio sam bolje nego danas, kao kapetan.

- Jes', bogme, gospodine! - potvrđuju ostali.

- Nema ti danas ni berićeta - ništa! Izopačio se i ovaj svet. Niko ti tu ne poštuje starijega, ni činovnika, ni popa, nikoga... Niti se ko tu bogu moli, niti ide u crkvu...

- Jes', bogme, gospodine, pravo kažeš! - graknu oni oko njega.

- Eno, znam ja pre... Dođe ti na sabor kod crkve svakog praznika tušta sveta. Lepo se pomole bogu, pa onda zasednu za sovrnu, prizovu bogme i svoje starešine, pa se tu gosti i veseli do neko doba noći.

- Jes', bogme, gospodine! - opet graknu Vučevčani.

- Bio sam baš mlađi pisar kod pokojnog Vula Ivića, kapetana. Kad se vratimo tako sa sabora - nose dva pandura pune vreće darova. Tu su ti čarape, peškiri, jabuke, tkanice, pa bogme, i po neko runo i ćilimi ili jarnje... A sad niko ni da se pošali. Nema, nema - braćo, ništa; prošle su one stare godine kad je bilo berićeta...

- Pravo veliš, gospodine, bogami! - reći će jedan od seljaka. - Ovaj se današnji pojas nekako obezočio i batalio - da bog sačuva!... Šta se čini, čudo te i ovo malo bog još daje.

- A batalio se, brate, dakako! - nastavlja kapetan. - Eno, pre nekih godina, znam - prođe starešina. Ako ga sretne počem seljak, makar i ne bio iz njegovog područja, on će mu na čitav puškomet stati i skinuti kapu; čak sjaše s konja, pa mu oda čest. A danas jok! Prođe mimo te, gotovo da se ramenom očeše, pa baš ni u uvo!... Zovem ga, brate, eto poslom zvaničnim u kancelariju - neće da dođe; po deset puta šaljem pandura, dok ga jedva doteram... Eto kaki je današnji svet! Eto kaki je današnji naraštaj! I mi se nečemu nadamo?! Mrka kapa, zla prilika!... Sutra da se nešto otme Bosna jali Hercegovina - ko bi upravljao onim narodom, nego opet mi činovnici i starešine. A kako ćeš mu, vruga, upravljati kad te se ne boji!... I ti, opet, pravnici i licejiste, što uče tamo po Beogradu, misle tako je to; misle ovamo pečene ševe padaju s neba. Deru se jednako "republiku", te "komunu", te "socijalnu demokraciju", te ne znam šta još. A ne znaju oni, jadni, šta bi bilo od nas! Eto, došao bi lepo Namac ili Ingliz te nas sve ovako kupio i odveo na more da lađe vučemo... Hoće republiku, komunu?!... Virgaz njima treba - virgaz!

I tako dok se čast spremi, naš se lepi kapetan sit narazgovara otprilike ovakvih razgovora. Uputi skromne Vučevčane da poštuju svoje starešine, da ih slušaju i budu im na ruci u svakom poslu njihovom. Dalje opomenu ih da se dobro čuvaju "republikanaca" i uopšte

burgijaša, nemirnih i podozrivih ljudi, i čim koga opaze da im je dužnost odmah ga javiti svom starešini, a on će već dalje činiti što treba. Ele, nasetova ih mnogo i mnogo. A i valjalo je da ih nasetuje. Sad je tek prvi put izišao u Vučevicu, otkako ga postaviše da je kapetan nad tim srezom. On je često pohodio sela, ali se uvek dešavalo da Vučevicu obide; nije mu bilo po zgodi da svrati i u nju.

Zatim je nastala dobra čast. Jelo se i pilo skoro do zaranka. Vino vučevičko dobro, pa se malo kapetan i razgreja i tek sad razdrešio neiscrpljivu torbu zvaničnoga razgovora; torbu, iz koje su kadre izviriti sve moguće pouke u svima granama života seljačkoga... Častilo se dugo i za mnogo.

Dode vreme da se polazi. Kapetan to nagovesti malo kmetu, a, međutim, zavara oči svima te namignu na svog vernog Đuku. Đuko je vrlo dobro razumeo taj namig gospodina svoga. Kao čineći se svemu nevešt, istupi malo na stranu, pa zađe za vajat. Za njim pristaše i dva opštinarara.

- Ama ti ništa, Đuko, ne ruča, vere mi - reći će jedan od njih.

- Ja, bogme, ne može bolje biti... Alal vam vera i vašem dočeku! Vi osvetlaste obraz danas, beli! - uze ih hvaliti Đuko i potapka obojicu po ramenu.

- Samo ne znamo, kako kapetan. Da li je njemu bilo pa volji? - reći će na to onaj drugi.

- Kako nije! - poče dalje Đuko hvaliti. - Znam da nije ni u jednoj kapetaniji nijedan kapetan tako dočekan kao što ste vi dočekali vašeg kapetana. Eno, poznajem ga po razgovoru, kako je veseo, i dobre volje. Nikad ga, nisam video tako dobrovoljna!... Po drugim selima, naljute ga, najedi se, pa je povazdan turoban. A sad, vidite li samo, kako je razgovoran i kako se smeje. Sad kao prvi put kod vas. Je li, dosad nije dolazio, a? - upita ih Đuka vrebajući zgodu da ostvari svoj plan.

- Nije do danas. Ovo je tek prvi put. Drugi su dolazili češće - odgovori jedan.

- Baš bi valjalo - reći će na to drugi - da mu spremimo jedno jagnjence, a? Šta ti ko veliš, Đuko?

- Ne šal'te se glavom! - iskosi se Đuko čisto ljutito. - Jok. To nipošto da niste radili! Odmah ćete mu ukvariti ovu dobru volju.

- Ta ono mi ko htedosmo, - poče jedan od njih snebivajući se - da ga ne ispratimo prazne ruke...

- A znate li vi - poče pandur veoma poverljivo i čisto šapćući da ih uverava - da to izgleda kao neki mit?... Vi može biti to i ne pomišljate, ama opet nekako izlazi nalik. I što je još najglavnije - znate li vi da ovaj kapetan neće ni da čuje za mit... Ništa ga tako ne ražljuti kao kad mu podnese čovek nešto što bi se moglo reći da je mit. Eto, vere mi, tako se ražljuti da po dva dana ništa ne okusi od teška derta. Ja znam da vi nemate ni zašto da ga podmićujete... Nego hoćete onako, ruke radi, da date svome starešini što vam je prvi put došao u selo... Ama, on će sam misliti da ga mitite, pa ne valja.

- Jok! Ne daj, bože, da ga mitimo - poče uveravati Đuku jedan od njih - nego ko velimo gde nam je prvi put došao - neće valjati da ode onako bez išta.

- Ja, ja - poče opet Đuko da navraća vodu na svoju vodenicu - Ono, istina, tako je, ali šta ćemo - kad to nekako neće biti u redu? - I pošto se malo promisli dodade: - Tek, opet, vi možete da ne izgleda ni kao mit, niti da, opet, ode onako prazne ruke.

- Pa dela, Đuko, vere ti, kako bi se to moglo? - upitaše ga pribivši se uza nj da bolje čuju.

- Spremite vi njemu nešto, nek ponese deci... - uči ih Đuko čisto šapćući... - To će biti najbolje!

- Jes, bogami, pravo veliš! Nego kao šta bi?

- Hm, hm, šta bi? - promišlja, božem Đuko... - He, šta bi - to je muka sad! Da je nešto za decu onako lepo...

- Da spremimo jedno prasence malo?...

- A jok! To neće biti u redu... A i da je - on prasaca sad ima. Tu baš pre neki dan oprasila mu se krmača.

- A bi li valjalo jedno jarence? Deca vole jariće...

- Ta ono vole, nego, opet, opet - i to nekako nije lepo... Ali viš, vi ovde nemate blizu dućana. Hej, hej, baš nezgodno! A mogli bisti im kupiti po limun, ili po malko šećera lepa...

- Ih, bolan, da sam znao - vajkaše se jedan - mogao sam kupiti onomadne kad ono silazih u varoš!

- A! Znae šta? - uzviknu Đuko kao dosetivši se. - Kad reče u varoš - i ja sam baš jutros iz varoši, pa uz put sustigoh kapetana, te pođoh amo s njim. Ja sam kupio za moju čeljad nešto šećera - mogu vam dati, kad baš hoćete... Makar ja opet išao kastile za to u varoš.

- A da li će valjati?

- Kako ne bi valjalo? Ja što kupim - pred načelnika da iznesem, ne bih se zastidio. Onoliku glavu šećera ne možete naći lako ni u Beogradu...

- E baš, Đuko, hvala ti!... Hajde da zovnemo i onu dvojicu opština.

- I kmeta zovnite - reče Đuko - da mu što ne bude krivo, gde ga ne pitate.

- Jes', jes' i kmeta da zovnemo - i složiše se njih dva i odoše da ih zovnu, a Đuko osta osmejkajući se zadovoljan što mu tako slavno ide posao za rukom. Izviri malo iza vajata i pogleda kapetana, pa namigne - kao veli: "Gosti se ti, gospodine, još malo! Tvoj verni Đuko zna šta radi. Ne beri ti brige!

Utom sva četiri opština i kmet, te za vajat Đuki.

- E pa dajde, Đuko - reći će jedan od onih što su maločas s njim već uredili posao. Đuko priđe kolima i izvuče torbu, pa kao zaklanjajući je za se da ne ugleda kapetan, donese je među njih. Ali oštar pogled kapetanov dobro je pratio Đuku šta radi, i da se otkud tu desio kakav još oštiji pogled od pogleda kapetanova, mogao bi lepo opaziti kako se kapetan zadovoljno osmehnu kad vide gde Đuka uze torbu iz kola.

Đuko saopšti celu stvar i onoj dvojici opština i kmetu sasvim potanko i razgovetno da oni nisu ništa drugo u taj mah zaželeli, nego "samo da ne bude odveć skupo".

- Kako bih ja vama preskupio! - odgovaraše Đuko na tu želju njihovu.
- Ta satreo bi me hleb i so vaša. Jok, bogami - ravna tri talira dao sam za nju.

- E baš skupo si platio, brat-Đuko! - primeti kmet. - Skupo, nije vajde!

- Jes', istina, poskupo, ama je i valjano! Pogledajte vi, kolika je to glava šećera!

- Dajde, Đuko, da vidim! - zaiska kmet; uze i prevrte tamo-amo, pa reče: - Nije vajde, dobra glava samo šteta što je okrnjena...

- Ništa to ne mari. A bogami, dao sam ravna tri talira. Nije prava da štetujem...

- Naposletku i vredi... - reče jedan od opština. - Samo da nije okrnjena.

- Baš, Đuko, dosta ti je dukat - reći će kmet. - Nemoj ni ti sad zatezati... A zaista da nije tako oštećena, dali bismo ti tri talira...

- Hajde, Đuko, da se ide, Đuko! - viknu kapetan i neki potrčāše vajatu da ga zovnu.

- Eto me, gospodine, eto sad! - odazva se Đuko, pa navali na opština. - E neka je za dukat... Ljudi smo naši, a tri cvancika nije bogzna šta... Dajte pare, eto zove me kapetan; pohitajte i vi. Sad je baš i u redu, kao na polasku da mu date...

Kmet izvadi iz kese dukat u zlatu i dade Đuku:

- Na, brat-Đuko, i alali!

- Nek ti je alal, brate! - reče Đuko predajući glavu kmetu. Zatim priđe kapetanu i upita: - Hoćemo li, gospodine?

- Spremi i okreni kola! - reče kapetan i Đuko ode da barata nešto s kočijašem oko kola.

Dok se još kapetan zagovarao s ljudma, dotle kola već behu spremna. Kočijaš drži u ruci vođice i čeka da pođe. Đuko spreman čeka kod kola.

Ustade i kapetan, zahvali im na dočeku, izgovori nekoliko veoma poučnih reči, pa pođe. Dok mu priđe kmet i za njim dva opština s glavom šećera.

- Gospodine - počeo kmet - nije baš u redu da odeš od nas tako prazne ruke... - pa mu pruži glavu šećera. Kapetan kao čineći se da mu to nije po volji, uozbilji se i upita:

- A šta vam je to?

- Ta, eto, malo šećera, velimo da poneseš tvojoj dečici, nek su ti živa i zdrava!... - veli kmet.

- Ta nije to trebalo... Baš nije trebalo - vajka se tokorse kapetan. - Ja ni od koga ne uzimam ništa... Nego već...

- Ponesi, ponesi deci, gospodine! - graknuše ostali. - Deca su, neka im zaslade kavu...

- Pa ono mogu deci poneti, ali baš niste trebali to činiti; pravo da vam kažem, nije mi po volji. I ne bih uzeo da niste vi. Ali sad što mu drago... - izgovara se kapetan, a Đuku se samo smeši brk.

- A nemoj što zameriti, gospodine - veli kmet. - Mi smo ljudi prosti... Nije da rekneš kakav mit - bože sačuvaj!...

- Niti bih vam uzeo ja mit - prekide ga kapetan. - Da mi date pun ovaj vajat dukata - ne bih vam ni pogledao, samo ako je mit... Ovako za ljubav i dobro poznanstvo mogu poneti deci to malo šećera... - Tu se okrete Đuku i reče: - Dede, Đuko, metni i ovu glavu u kola!... - Đuko odmah uze i već ostavi je, gde je i stajala.

Oprosti se kapetan sa svima, sede u kola i ode, a Vučevčani ostaše vrlo zadovoljni što umedoše tako lepo dočekati svoga starešinu...

Odatle se krenu kapetan obilaziti ostala sela. U Kujavici je izvidio spor oko potesa, gde obe parnične strane kupiše od Đuka naizmence

glavu šećera, koju ju on "za svoju kuću nabavio kad je jutros iz varoši pošao", i dadoše kapetanu tek, ruke radi, da ponese deci. U Zvezdu je kapetan izvidio opet spor oko neke seoske vodenice, poučio ljude da slušaju vlast i da joj budu na ruci; i tu su parnične strane dale kapetanu glavu šećera da ponese deci tek ruke radi. U Krniću je opet izvidao neki spor oko potesa i uzgred dobro saslušao popa Peru Popovića, koji mu se požali na učitelja Sretena Pavlovića da je nemiran, da psuje zakon, veru, da razvraća decu, daje im kojekake skaredne knjige da čitaju, kaže im da gore nema neba ni raja - nego da je to nekakva praznina; kaže im da ne treba vlast slušati, što je kapetan već "uzeo k znanju", i dobio, naravno, opet glavu šećera da je, ruke radi, "ponese deci". Odatle je krenuo u Prhovo, Dragojevac, Mrđenovac, Miokus, itd. po svih, na broju preko 54 sela u svojoj kapetaniji. Svuda je imao po nešto zvanična posla: negde izvidi kakav spor, negde naredi nešto, negde ispita da nema kakih burgijaša itd., što već ide u zvaničnu dužnost tako vrsnog kapetana, koji je samo svojim prilježnim i revnosnim radom i velikim snishođenjem prema pretpostavljenim svojim doterao do toga zvanja svoga.

Svuda je govorio lepe besede, pune pouke, kakvu može samo iskazati tako vredan i revnosan kapetan. Svuda je bio dobro počašćen i dočekan. I, naposljetku, svuda je dobio onu istu glavu šećera iz torbe Đukine, da je ponese svojoj deci "tek ruke radi"... Čitavu nedelju dana začamao je naš lepi kapetan, putujući po srezu "po zvaničnoj dužnosti" svojoj.

Kad se već vratio i bio nadomak Vladimircima, gde je sreska kuća - reći će zadovoljno svome vernom Đuku:

- Pa, Đuko, jesu l' batli Vučevčani, a?

- Dobro je, gospodine, dobro! - odgovara Đuko smešeći se. - Samo je moglo još i bolje biti. Šteta je što je ona rđa otkrnji, a svud bih je mogao dati po tri talira.

- A pošo prođe ovako?

- Jedva po dukat.

- A koliko si ih već zavezao?

- Onoliko koliko smo sela obišli.
- Baš smo na šteti što je okrnjena - reče kapetan, pa proračunavši u sebi dodade: - Znaš, Đuko, koliko smo na šteti?
- Koliko, gospodine?
- Pedeset i četiri sela - ravnih deset dukata i dva talira!
- Ih, zaboga, gospodine! Mnogo... - zadivi se Đuka tolikoj šteti. - Ah, to je sve kriv Radan.
- Neka ga vala, Đuko!... Platiće on to meni lepo... - popreti kapetan.

Utom već i kola stigoše pred sresku kuću, gde se ustavi kapetan sa svojim vrednim Đukom i bogatom žetvom.

Sve je opet pošlo svojim putem kao i pre; dužnost se vršila kao i dosad - samo što je sad počela da stoji u sobi Đukinoj pred kancelarijom i ona torba sa glavom šećera, i što kapetan sad, kad hoda izjutra po kancelariji pripijajući kafu, šapuće neke brojeve i često se udubi u računanje... Jednom se bio tako zaneo da je na nekom aktu umesto numere, koju je trebalo zapisati, zapisao "ą 54 duk. sa 12%..."

Bože moj, kakva li je to graja u Krniću?! Bubnjaju bubnjevi, lupaju daira, zurlaju zurla, ciče ćemaneta... Baš odavno nije bilo toliko huke i čuda ni u Vladimircima, gde je kapetanija, kamoli u Krniću. Ne treba se čuditi, veliko je veselje!

Slavu slavi David Uzlović, ćata opštinski. Došli mu gosti sve po izboru. Da već i ne pominjem odabrane ljude iz samog mesta - na priliku: novog učitelja Simu Stojnića, što je zamenio Sretena Pavlovića, onog što ga lane oteraše čak tamo negde oko Miroča, u Vlahe, za kaznu što je decu razvraćao i govorio nešto ružno o vlasti. Neću pominjati ni samog domaćina što se, čim je izučio ono malo osnovne škole, odmetnuo od oca i pustio se u piskaranje po seoskim kancelarijama, te ga i otac odrinu od sebe da ne zna za nj i da nema udela u očevini s ostalom braćom, a on posle udari još gore u piskaranje i advokatisanje, izuču u prste sve zakone i položne i

odrečne, posle se dokopa opštinskog pisarstva i u toj svojoj dužnosti "štedeći i mučeći se" steče neku paru za svojih deset godina, pa sad, hvala bogu, ima čime dočekati svoje znance i prijatelje. Neću pominjati ni pop-Peru, onog što u najvećem trku na konju može da nosi punu okanicu vina na glavi a da ne upusti, i što uvek vodi za sobom jednu crnu kerinu, pa jedanput zaključa je posle večernje u crkvu: svu noć je nesrećna kerina vijala po crkvi uskakujući na sve moguće stolove; ljudi su daleko bežali, misleći da se javila neka čudna sila poslana u kaznu za grehe njihove, a kad sutradan sa strahom pristupiše i otvoriše vrata - na veliko čudo klisi iz crkve pop-Perin ker. Po crkvi beše sve ispreturano i uzorvano; tri dana i tri noći čitala su tri popa bdenije dok se crkva opet očistila. Dakle, da ne spominjem te ličnosti što su vazda društvo Uzlovićevo, nego da pomenem samo daljne goste koji se potruđiše da mu na veselje dođu. Krasni su to gosti - u daleko ih nije. Tu vam je učitelj Ivo iz Skupljena; pa onaj drugi Ivo, učitelj iz Jalovika; pa Stanoje učitelj iz Muratovca; pa pop Jerotije, onaj vrljoki iz Miokusa, što rže za ženskinjem kad se malo ćevne i što peva zajedno, s Ciganima nekakve skaredne pesme. Tu je čak i sam kapetan Maksim Sarmašević. Ostalo su opštinske ćate i već tako - opet gosti odabrani, koji dolikuju ćati i imaju hvale i ljubavi u njega.

Kapetanu je već prilično pohabana uniforma; istina, još je odvojila od ostalih što se tuda po dužnosti svojoj vrzmaju, ali tek je pohabana. A i vreme je već da se pohaba, jer ovo je sad treći Đurđevdan odonda kad mu prvi put učiniše Vučevčani ono znamenito "sevte". I doista, desiše se veoma batli ljudi, ti Vučevčani!... Šta je puta naš kapetan obilazio srez po zvaničnoj dužnosti!... Šta li je puta verni Đuko njegov činio pazar s onom glavom šećera i nikad da je proda za tri talira, nego sve kao za pakost - dukat!...

Ele, kao što vidite, veliko veselje čini David Uzlović. Tu se jede, tu se smeje i peva, tu se pije, tu se svira i igra, tu se napija redom u svačije zdravlje. Napija se u zdravlje gospode i onoga ko izmisli gospodu; napija se u zdravlje "dobrih ljudi" koji počituju gospodu, prizivaju je u svoj dom te ugoste i počaste, koliko se može i koliko je bog dao; napija se u zdravlje domaćina Davida, koji je s trudom stekao svoj poštenu dom i u domu mahala i zahire, te može danas uljudno dočekati odabrane goste svoje. Sve su zdravice kitnjastije od kitnjastijih;

učitelji, pope i čate nadmeću se - ko će lepše i zgodnije okititi, složiti i nazdraviti. Čim se koja nazdravi - odmah Đuko pali iz pištolja; učitelji i popovi tek zaviju na stotine zavijutaka ono njihovo dugačko: "mnogaja ljeta", a virauni počučnu kao orlušine oko strvine pa tek dreknju iz petnih žila: "zooort! zort! zort! zooort!" i zagrebu onaj već svakom poznati viraunski tuš.

Zdravice, pevanje i sviranje prekidalo se samo kad se gosti naklope na razna masna peciva da omezete. Ali tek uz to masno mezetisanje osuo bi se prijatan razgovor. Svi su bili znanci, pa je i razgovor njihov bio poverljiv...

- Služite se, gospodine! - nudi nekakom surovom radošću opijen David Uzlović. svog najmilijeg gosta - našeg lepog kapetana. - Služite se, izvolite - koliko je bog dao i dobra godina donela.

- Hm, hm, Dašo! - poče čisto da se šali onako dosta nakićen kapetan. - Tebi je, čini mi se, svaka godina dobra, a?

- Ne brini se ti za nj, gospodine - upada u reč pop Pero. - Žnje on dobro i bez srpa... Ha, ha, ha! Je li, Dašo?

Na ovu dosetku popovu osu se među gostima grohotom: Ha, ha, ha! pa se čak i Cigani nasmejaše.

- A ti mi jamačno žnješ srpom, pope! - vrati mu doskočicu David i htede nešto još žešće da doturi, a kapetan ga prekide:

- A hoće li ove godine, Dašo, biti dobra žetva, a?

- Hvala bogu i vlasti, gospodine! - odgovori Uzlović, ulagujući se i metnuvši ponizno ruku na prsi. - Dobro će biti, ako bog da! Samo imam malo muke s Radanom.

- Šta? Hoćemo li mu skoro da dreknemo s jaretom? Ha, ha, ha! - pita i smeje se kapetan preko masnog zalogaja piletine. Pop Pero uhvati se za bradu i učini kao jarac: "Mehe-heee!" I svi se gosti grohotom nasmejaše.

- Keca, pope - u ševan! - viknu učitelj Simo i opet se osu: "Ha, ha, ha!" a Cigani se već izvrcu od smeha i zgađaju jedan drugog daretima u glavu.

- E, hoćemo li, Dašo, da mu dregnemo, a? - upita kapetan Uzlovića pošto je već prilično omezetio.

- Ta ono, gospodine - poče malo tiše Uzlović, a unese se bliže pred kapetana - ne bi još trebalo - biće i tome zemana. Ama, nekako traljavo ide s interesom. Ne plaća na vreme. Prođe iza roka po čitava tri meseca. Veli: "Ne može se", a ovamo neće da radi, pa se još i propio...

Utom pop Pero s učiteljima zaturo se da divani, a David i kapetan nastaviše svoje.

- Dela ti, Dašo, da mi njemu baš dregnemo, najbolje će biti. I tako meni je veoma zapelo oko za onaj njegov vinograd u Prljinama...

- Ta i meni je zapelo oko, gospodine, za onu livadu u luci... Nema je u celoj kapetaniji onake!

- Vala, Dašo, nema ni onakog vinograda u tri kapetanije... Hoćeš mi ga ustupiti, vere ti?

- Drage volje, gospodine, samo da mi se dokopati...

- Hm, i ti još - samo da ti se dokopati!? Stegni ti njega: "Pare, more, trebaju mi!" On neće imati, a mi ćemo njemu jarca pred kuću, pa eto si se dokopao!... Nego, koliko išteš za onaj vinograd da se sad pogodimo?

- Ne mogu ja, gospodine, sad seći ražan a zec još u šumi.

- Ama, okani se ti sprdnje, Daša! Ražanj je - ražanj, zec je - zec; a nama sad, kod ovako lepa pečenja i vina, nije stalo ni do zeca ni do ražnja, nego do doboša i do toga kako ćemo dobiti - ti onu livadu, a ja onaj vinograd!... Dede, more, reci - pošto?

- Lako ćemo, gospodine. Samo, da mu iščupamo iz šaka...

- E nije nego još!... To je već iščupano.

- Ta iščupao si mu još onda čim si mu pozajmio onih pedeset dukata!... Znam ja to!... Nego, dela ti meni reci - pošto?
- Osamdeset, gospodine!
- Šta - osamdeset? - upita kapetan, a malo se usturi i nabra obrve.
- Osamdeset dukata... - reče Uzlović laskavo se smešeći. - Mislím, nije skupo?
- Kakih osamdeset? - zateže kapetan da se cenka. - Ja ne bih...
- Ne, ne gospodine! - brže-bolje upade mu u reč Uzlović. - Šalim se... Lako ćemo se pogoditi. Neka stoji, boga vi, drugi put!
- E dobro, dobro... - Znam ja tebe, Dašo - uze ga tapšati kapetan po ramenu...- Nećeš ti biti tako tvrd na pogodbi. A zbilja, kako ti oni ostali dužnici? Kako Stojan Pavlović i Obrad Ješić? Kako Ivan, Vuksan, Đurađ, Nenad i oni drugi?... Mo'š li s njima izići nakraj?...
- Ta kuburim pomalo, gospodine - odgovara skromno David.
- Samo ako gde zapne - meni ti njih, pa ćemo mi njima doboš pred kuću!... Doboš ja! Što bre, uzimaš pare kad ne moš vratiti!... U mene, Dašo, nema šale! - Tu se kapetan maši rukom za čašu u kojoj beše dopola vina.
- A, molim, molim - ubrza Uzlović i dokopa flašu da posluži. - Nećete vi na mojoj slavi po pola čaše!
- Ehe, Dašo, i ovamo i ovamo! - graknuše ostali gosti, opazivši da se vino doslužuje. - I mi nismo po pola ljudi... Gle ti njega! Ušuškao se vazdan tamo oko tih sjajnih pulija, pa nas i zaboravio!... - uzeše ga koreti što šuška s kapetanom.
- Bog dušmana zaboravio, braćo! - Izvinjuje se David doslužujući im.
- Kapetan diže čašu i kucnu njom čašu pred pop-Perom.
- Dede, pope, bekrijo stara!... Znam ja tebe - ti punu okanicu na glavi... A tri dana držaste ono bdenije, a? Nego neka, dede još po jednu! - i opet se kucnu.

Svi digoše čaše, kucnuše se i graknuše:

- Hajd ovu u zdravlje kapetanovo! Hajd u zdravlje kapetanovo...
Nazdravide, pop-Peru! - ponudiše pop-Peru da očita zdravicu.

- Neka nazdravi učitelj Ivo - veli pop.

- De ti, Ivo! Ti umeš bolje.

- Jok, jok - nećka se Ivo - ti, pope, bolje umeš. Na tebe je red. Svi graknuše:

- Pop Pera!... Pop Pera!... Dela, pope!... Diže se pop Pera i nazdravi zaista lepu zdravicu u zdravlje kapetanovo. Nakiti, bogo moj, što može lepše biti! Kako je Vladimircima i svuda po srezu tome nastala sreća otkako je tako dobar kapetan došao. Kako odonda žito dobro rađa, ovce se blizne, rojevi ne beže. Kako je nestalo gusenica, vrana i čavaka što zatiru voće i useve. Kako sad nema ni plamenjače, ni poplave, ni grada, ni suše. Kako je na sve strane "blagodet i izobilije u vinu, žitu i ovošćiju..." I to sve odonda otkako je došao tako "čestit, vredan, revnosan i redak starešina u ovo područje, koje nek bog da da se dugo ljetno podrži pod rodoljubivom upravom njegovom, a sve na sreću vernih sinova zemlje ove, koji znadu svačije zasluge oceniti i uvažiti - na mnogaja ljeta!" I sad grmnu opet jedno opšte "mnogaja ljeta"; Đuko pali iz pištolja, a virauni udariše tako goropadno "zort" i tuš da se čak u drugom selu trgoše kvočke sa smetlišta, u kome se behu bezbrižno razlepršale i zakokotaše poplašeno, a pilići se samo pribiše uza njih pa izvrljivši svoje još голуždrave glavice samo tek učiniše: "ćrrrr!..." I sama živež već vidi da se nekaka čudevenija zbivaju.

Ele, taka se to častilo i pilo na slavi Davidovoj čak do zaranaka. Neki gosti počinju već uviđati da je dosta i zovu druge da se ide. David nudi da se popije bar još po jedna za srećna puta - onako s nogu. Pop Pero opet nazdravi tako žestoko zdravicu da virauni već promukoše vičući: "zooort!" a među gostima zahori se graja, kakva valjda nije bila ni na ciganskoj slavi, a kamoli na drugoj kojoj krštenoj. Valjalo je sad da Đuko pukne iz svojih pištolja što igda može, i što valjda nikad u svom veku niti je puknuo niti će puknuti, ali - baš sada ne čuše se njegovi pištolji. Kapetan iz kože da iskoči od ljutine što Đuko ne dade

izraza sad takome veselju; nabrao obrve, pa jurnu na prozor, a čisto ciči: "Ta kamo taj? Pali, more!" No baš u taj mah rastade se Đuko s jednim seljakom; seljak ode uza šljivar, zaturio na leđa torbu, a iz nje viri vrh glave šećera... Kapetana odmah minu ljutina, a još se drži namrgođen. "Šta činiš ti tamo, more?!" priviknu na Đuku i kao popreti glavom. "Sad, sad, gospodine - eto me!" odgovori Đuko mahnuvši glavom na onog seljaka, pa onda trže oba pištolja i viknuvši što igda može: "zooort!" opali ih.

- Živio Đuko! - graknuše gosti.

- Hajd ovu u zdravlje Đukino! - reče kapetan prišav stolu i uzevši ponajveću čašu. Svi se latiše čaše i napiše u zdravlje Đukino. Opet se javljaju glasovi da se ide. Opet nudi David "po jednu s nogu za srećna puta". I tako spremajući se da idu napiše u zdravlje učitelj-Sime, pa u zdravlje i jednog i drugog Ive, pa u zdravlje lop-Pere, pa pop Jerotija; pa opet s početka, pa u zdravlje kapetanovo, pa teraj redom, dok stiže i večera. Posle večere kolale su zdravice od kapetana do Đuke i od Đuke do kapetana - dokle već gosti nisu došli u tako stanje da nisu više ni razumevali jedan drugoga.

Po nekom instinktu pođoše da se već jedanput razilaze. Svaki je ponešto mrmoljio - nekakim nečuvenim jezikom.

- Ama jes ti... - unosi se Uzlović pred lop-Peru posrćući. - Ja, jes ti čuo, kapetane!... Znaš - livada...

- Vino... - mrmolji opet kapetan držeći se za svog Đuku da ne padne - vina... ti, Dašo... Jes - vinograd... Ne brini se... Doboš sam ja, more!... Jest, ja - doboš!

Naposletku i taj se džumbus utaja... Utaja se u kući Davidovoj; umiri se po Krniću sve. Mesečina siri pomalo. Kad eto ti onog seljaka s torbom preko ramena - naiđe na ćupriju onu staru, što je i sad valjda na krnićskoj reci. Taman bi nasred ćuprije, a odovud, malo povodeći se, preda nj Radan.

- Jes ti to, Radane?

- Kum-Mato!... Gle, ti si! - reče Radan kao trgnuv se malo. - Eto ja... vidiš, tako! Malo, bogami, kume, pa... šta mu znam.

- Zar opet, kume? - upita ga Mato prekorno.
- Tsss, kume, šta ćeš? - poče Radan, ako i pijan, da se pravda. - Briga, briga, kume! - i tu mahnu rukom, kao da je sve propalo.
- Hej, hej, moj veseli kume! - reče Mato čisto žalostivo. - Hajde kući, kume, hajde! Sutra valja poraniti...
- He, kući! - prekide ga Radan, a jetko se nasmehnu. - Kakoj kući? Ti misliš ono je moja?... Hej, moj kume! Uzlović. - Uzlović! Viš, tu mi se popeo!... - i pokazuje prstom u teme.
- A deca, kume?
- Te, deca - moja deca?... Nije svet rešeto! - Tu Radan pogleda snuždeno preda se, pa smotrivši kraj Mate torbu s glavom šećera, gde je spustio, seknu ga nešto te prekide što je počeo i naglo upita: - Šta ti je to, kume?
- Ništa, neki šećer.
- Kaki šećer? Daj da vidim!... - i brzo izvadi iz torbe glavu šećera, zagleda je, pa klimnu glavom: - Ih, kume, zar i ti?!... Što će ti to?... Jes baš ona - evo okrnjena!... Kume, što će ti ovo?
- Ta hoću sutra kapetanu da mi potvrdi neku tapiju, pa uzeh...
- Od Đuke, je li?
- Ja, on ima odnekud.
- Molim te, kume, baci to! Tapija!... Kakva tapija?... Nek propadne! Baci, molim te, ako si mi kum!
- Platiao sam. Kako da bacim?
- He, moj kume - reče Radan sasvim jetko. - Ja sam je dosad devet puta platiao?
- Zar ovu glavu?

- Tu, baš tu istu glavu - poznajem je dobro!... Ja sam je i nabavio kapetanu. Evo, gde je okrnji crno dete na brodu više Petrova vira!... Viš, pa devet puta, moj kume, i - eto dokle sam dospeo!... - završi Radan, pa klimnu glavom neveselo, pogleda nešto dole u vodu, pa tek povuče Matu za rukav šapćući: - Kume, kume! Nuto, nuto!

- Šta, kume? - upita Mato uzjazben.

- Nuto ono dole - viš?... Viš kako sedi!... Ta eno ga, eno - crni se!...

- Ama šta je?

- Dete - ono, kume! Zar ne vidiš?... Ta stanide!... - viknu Radan i opsova tako strašno da se Mato strese od straha; spodbri onu glavu šećera, pa što igda može izmahnu te njom u vodu; razleže se pljesak pod ćuprijom, a on se nekako izvraćeno nasmeja: - Ha, haha! Kume! Viš, oode!...

Mati pođe kosa naviše.

- Hajdemo, kume, kući! Hajde - i ja ću do tvojih vratnica!... - pozva ga Mato te pođe.

Kad beše kod vratnica da se rastanu, Radan hukne i reče:

- Devet puta, moj kume, nije šala!...

- Hej, moj veseli Radane! - prošaputa Mato i okrete naviše stazom kući svojoj...

Ako si koji put nešto turoban i zle volje, a ti samo svrati - osobito ako to bude zimi i kad je kaka žestoka mećava - u kafanu "Kod petla". To ti je najpreči i najsigurniji lek. U pozorište slobodno nemoj ići, jer možeš posle svu noć pljuckati i postati zlovoljniji. Bolje idi ti u kafanu "Kod petla". Tu je tek pozorište i komendija! Ko god se pomoli na vrata - izgleda kao da se spremio da odigra ulogu iz kakve komendije i to - svaki drukčiju ulogu...

U kafanu "Kod petla" slegne se ceo svet, pa gotovo ne samo ceo svet, nego - čak i jedno od ona "tri sela više". Sav je taj svet raznolik. Nigde

nećeš naći slična ni nosa, ni oka, ni kape, ni haljine, ni lice, ni odeće, ni obuće... Sve je to u drugoga drukčije!

Valja samo sestiti pa gledati sehira.

Dođe jedan, nudi te što može ljubavnije rečnjem rotkve; drugi te nudi slanim bademom; treći ti se žali na muzikante što sviraju čardaš, a on im naručio: "Sećaš li se onog sata", i to se tako žali da se već i tebi samom čisto sažali što ne sviraju "Sećaš li se onog sata"; peti prišao pa ti podnosi pod nos čvarak ili čevapčić sav uvaljan u sa i moli te da samo "koštaš" za njegovu ljubav. Onamo se, opet, jedan Madžar pomamio po muzici, pa digao nogu i tuče štiklom u sto. Tamo, opet, za jednim okruglim stolom pometali jedan drugom ruke na rame, pa pocupkuju onako sedeći na stolicama, kao da igraju kolo. Onamo za drugim stolom plaču i kmeče deca, cereka se nekako ženskinje i halaču soldati...

Ele na sve strane žagor, vika, lupa, svirka, pevanija - samo bruji!... Tako je to gotovo svako u boga veče zimi.

Jedno veče taka beše žestoka mećava. Zviždi vetar, a prećavac magli u oči kud se god okreneš. U kafani "Kod petla" puno. Za jednim malenim stolom ukraju sedi jedan dugajlija u gunjcu i suknenim čakširama, nakrivio fes, zaturio se, pa mlatarajući rukama priča nešto jednom mladiću što sedi za istim stolom s njim. Kelner donese još dve čaše piva pred njih. Dugajlija uze čašu, kucnu se s onim mladićem, pa iskrenuvši dopola ubrisa dlanom usne i reče:

- Eto, zbog toga je, moj Pajo, bilo i potegni i povuci!...

- Bogati, kaži mi pravo, ko se prvi seti takog đavolstva? - upita Paja.

- Ko? On, eto ko! - odgovori dugajlija. - Ono, doduše, mogu se i ja dosta koječemu doviti, pa još i bolje od njega - iako je on kapetan, a ja čovek prost, njegov pandur: nego kud bih se ja još oko takih potkušica zanosio!... Njemu je lako - sedi besposlen po vas dan, pa izvoleva... Tako je bilo i s tom glavom šećera! Uđem ja jedno jutro u kancelariju, a ona mu stoji na astalu. Ja se malo začudim, bogme. "Otkud sad to", mislim sam, "kad naš kapetan ne uzima ni od kog mita?" A on vide gde se ja čudim, pa mi kaza kaka je on tu glavu

nabavio, kaza mi sve: kako je smislio i šta će s njom. Meni obreče treću paru... Ta, znaš, hvala bogu, da mu nije bilo mene, ne bi groša dobio!...

- Pa je li ti barem dao tu treću paru? - upita Pajo.

- Dao je nešto, ali zakide mi ravnih dvadeset dukata!... Znaš, kad je bačena ona prva glava u vodu - onaj seljak kad je bacio - odem ja u Beograd, te nabavim drugu istu onaku. Posle je više nismo nosali po selima, nego sam je čuvao ja u mojoj sobi - pred kancelarijom.

- Sad vam jamačno nije tako išla trgovina? - primeti Pajo.

- E, te još kako!... Sad je baš išla kako valja!... Samo da ti kažem. Dođe neki Mileta iz Miokusa da potvrdi procenu. Nužda čoveku, hoće da izvadi pare iz fonda - stegli ga neki dužnici. Snuždio se, neveseo: pustim ga u kancelariju kapetanu, pa se naslonim da slušam. "Odakle si ti?" pita ga kapetan onako malo oštro. "Iz Miokusa, gospodine." - "Šta ćeš?" - "Ta potvrdio bih neku precenu." - "Dođi sutra!" oseče se kapetan na nj. Iziđe siromah, žali mi se, ja sležem ramenima. Eto ti ga sutradan rano - moli opet. Opet kapetan odlaže: "Sutra!..." Ele tako ga odbija nekoliko puta. Čoveku pritužila nužda, Iziđe jednom iz kancelarije, pa samo što ne plače. Pitam ga šta je - a već amo znam, kapetan mi naručio. - "Muka i zlo", veli, "ja ne znam kad će doći i na me red jednom!" - "More, donesi ti štogod deci kapetanovoj na peškeš", velim mu ja, "pa da viš onda!" - "Ama, ako hoće samo, doneću - ko ne bi, samo neka bude vajde!" - Ja mu onda ponudim glavu šećera i kažem da bi to najpriličnije bilo dati. Kupi on glavu i odnese bajagi kapetanici. Odmah kapetan s njim drukčije; potvrdi mu i procenu i nauči ga još kako će čas pre doći do para. Čim ode čovek, ja glavu opet te u moju sobu... Dođe drugi da moli za nešto - tako prođe i on. Ele, svaki dan tek kupi po neko glavu šećera od mene.

- Ama zar to nisu ljudi potpazili šta radite?

- Nisu ja!... Namirisali su to oni odmah, ali su ćutali! A i šta bi mu?... Zar ti još ne znaš ko su naši kapetani. Prosto, ako mu nije volja, neće da te čuje dok mu što ne tutneš. Nekad se davalo naočigled, a sad to ide zgodno ispod ruke... Ljudi im znadu ćud, pa šta će - plaćaju. Vide

da im bez toga obići ne može. Da se, opet, žale - kud će šut s rogatima izići nakraj!...

- Bogme, vi ste tu mnogo zaradili!

- Ja šta misliš ti, bolan!... Vidiš ovu kavanu? - Nju je sazidao kapetan tom glavom šećera. Moj Pajo, padalo je tu novaca kao kiše!...

- Ama, opet ti ne kaza meni kako se zavadiste.

- Stani da ti kažem... Znaš, kad smo počeli trgovati s novom glavom, on je počeo zapisivati koliko se puta proda. Vidim ja, pa mi bi za zlo što zapisuje; valjda ga ja neću prevariti. Kad je tako, stanem i ja beležiti na glavi šećera; kad se god proda, povučem po jednu belegu plajvazom. Kad bi da se proračunamo - a to smo radili svakog meseca - po njegovom računu izlazi da je prodato više jedanput, a po mom ne izlazi. I baš mogu se sad gde hoćeš zakleti, nije mi o glavu da lažem, da sam pravo beležio. Oko toga ti se, bogme, mi zdrpimo valjano. On meni: "Lopove!" Ja opet njemu: "Varalico! Lupežu nad lupežima!" Umalo što ne bi i za vratove. Ja duhnem te izidem od njega... I kad se proračunamo, zakide mi čitavih dvaest dukata!...

Utom uđe u kafanu jedan robijaš od onih kojima je skinuto gvožđe, pa slušaju pri policiji gdegod; pred vratima, vidi se kroz staklo na sredi, staji žandarm. Robijaš uze neku dugačku flašu piva, pa pođe. Smotri ga naš dugajlija, pa se zagleda u nj kao da ga poznaje; zagleda se još bolje, pa ga zovnu:

- Jes' ti, Radane?!

Robijaš stade, pogleda ga, pa uzviknu: - Aha, Đuko! Nuto, bogati - otkuda ti ovde?

- Donese i mene vetar, Radane. Vi'š, ja s mojim kapetanom kvit!

- Jesi davno iz Vladimiraca?

- Prekjuče sam pošao.

- Vere ti, šta li je od moje vesele dece? Gde li su sad?...

- Hajde ti, more! Šta čekaš vazdan? - obrecnu se na nj žandarm, otvorivši vrata, i Radan ode ne dočekavši ni odgovor.

- Viš, siromah!... - reći će Đuko gledajući za njim. - Ta je, Pajo, onaj seljak što je nabavio kapetanu onu prvu glavu šećera.

- A što je na robiji? - upita Pajo začuđeno.

- Što je?... Što ga, siromaha, snađe beda! Bio je to čestit čovek, ali se nekako zaplete u dug. Zaduži se jednom kaišaru - nekom Uzloviću, pa mu lepo dohaka, i eto do šta je dospelo...

Kobeljao se, jadan, kobeljao i otimao, pa sve uzalud. Najpre mu je dao nešto malo, pa se naplelo koje interesa, koje ono glavno, koje na promenu obligacije... nikad otarasiti. A ti već znaš kako se kod nas interesom gule dužnici. Kad čovek vide u kako je zlo ugazio, on pokliznu i u radu. A kom će se, opet, militi rad kad mu drugi sve odnose? Poče i da se opija. Uzeše govoriti da je i pameću šenuo.

- E, jadnik! Kako ne nađe nekog poštenog čoveka da ga iščupa iz te bede?

- Nalazio je i to, ama mu sve podliju vodu. Kapetan se beše nešto na nj ispizmio, a zapelo mu oko za njegov vinograd. Uzlović, opet, zinuo na livadu, pa sve šuščaju zajedno i spremaju mu zamke. Baš kad mu htede biti prodaja, nađe, siromah, nekog poštenog čoveka ovde da mu da novaca. Htede se lepo iskobeljati. Ali, ne lezi vraže, to nekako prokopka kapetan i Uzlović pa poteci tom čoveku. Kao za nesreću Radanovu, desio se taj čovek - kapetanu brat od ujaka. Navali kapetan: "Nemoj biti", tamo on, "lud! Zar ovom propalici i bekriji da daš? Ta on je prezadužen i kosom na glavi... Sve će ti propasti!" I lepo odvratiše čoveka te mu ne dade... A kako se, siromah, beše obradovao! Čisto nanovo oživeo, pa mi se hvali kako će skinuti zlo s vrata...

- Pa dela kazuj, što dopade robije.

- Stani, polako! Kazaću ti... Kad mu već podliše vodu kod tog trgovca, onda Uzlović tek priteže i navali da se učini prodaja... Što je, opet, ta prodaja brzo izvršena, nisi video! Ja sam se začudio kad se to pre oglasi, kad li pre iziđe u novinama. Tek jedno jutro zove me kapetan,

a osmejkuje se: "Hajde, Đuko, spremi se da idemo na jednu prodaju!" Spremam se ja i pođemo. Kad bismo već u Krnić - putem pored vinograda, on će tek pružiti prstom na Radanov vinograd: "Kako ti se dopada, Đuko, onaj vinograd"? - "Dobar", velim ja, "boljeg retko gde ima". "Što li to sad pita?" mislim sam. Kad, a mi pravo okretosmo se kući Radanovoj. To li je! Sad znam. Tu i Uzlović, tu seljaci, neki trgovčići seoski ukrutili se, pa hodaju ispred kuće. Siromah Radan sav pozelenio od muke. Žena mu i deca kao potučeni... Poče se prodavati - mahom sve kupuje Uzlović, seljaci i licitiraju i ne licitiraju: žao i njima čoveka. Dođe red na kuću. Stade piska dece, žena mu udari u zapevku. On, siromah, kao zgranovan, ulete u kuću. Svi se zgledasmo šta mu bi sad! Dok, ništa ti bog ne daje - grunu puška kroz jednu badžu, a moj se Uzlović prevrte, baš ni nogom ne mače!...

- Ubi ga! - začudi se Pajo.

- Ubi, dabome. Dogorčalo čoveku. Nije to šala ostati sa sitnom decom - pod vedrim nebom, kao prosjak!... Načini se tu galama, dotrčaše još ljudi iz sela. On, siromah, sam iziđe i predade se, te ga odmah otpratiše u haps...

- A šta bi od prodaje?

- Prodaja se izvršila. Sve mu ode za dug i troškove, još se nije moglo ni isplatiti... Njega na ispit, pa posle sudu, sud ga osudi na robiju, i eto, siromah, još nije izdržao. Kapetan tera opet svoje. Vinograd je dobio. Sad, valjda, ima opet nekog te mu pomaže da trguje s glavom šećera... Siročad Radanova potucaju se po najmu; a žena mu nekako ubrzo presvisla od teška jada... Eto, moj Pajo, kako može čovek da strada!...

- Molim, fajerunt! - viknu jedan kelner uspremajući stolice po kafani. Đuko i Pajo odoše. Ostali gosti odavno se već razišli. Gazda drema u jednom kraju za stolom. Samo škilji još jedna lampa. Napolju zviždi vetar, i sićani prećavac zasiplje u prozore. Negde daleko čuje se pesma pijanih ljudi.

Svirač

Na drugi dan Vaskrsa slegao se silan svet na sabor kod crkve rogačke. Odmah po ručku uhvati se mladež u kolo, a stariji ljudi ostaše još za soprom, da pripijaju pomalo, da se razgovaraju, šale i da glede kako se mlađi vesele.

Na saboru ne beše drugog svirača do nekog Sretena Stojića i još jednog momčića što, udaraše u bubanj.

Sreten nije Ciganin, nego jedan siromašak iz sela N.; vredan i otresan momak. Služi pod najam, a uz to zna svirati u ćemane bolje od mnogog svirača. Čak iz daljih krajeva traže ga ljudi i pogađaju da im svira na svadbi, slavi ili kakom drugom veselju. A kad je već sabor on i sam dođe da zaradi koju paru. Osim toga, Sreten je u neku ruku i majstor. Zna dosta dobro -kačarski i stolarski zanat; gradi vedrice, kace, bremenice, vučije, čabrove, stolice, stolove, lotre - gotovo svaku drvenariju što treba jednoj kući seoskoj. Pa i otud mu pada lepa parica.

Da je ko drugi na njegovom mestu, taj bi, može biti, već odavno načinio lep kapital i okućio se. Siromah Sreja to nije umeo. Sve mu je nekako išlo bolje od ruke, samo tecivo nije. Ako kome što uzajmi, a to je počesto činio - propadne mu; ako uloži u kaku radnjicu - i tu mu propadne; ako počne da čuva - i tad mu se malo-pomalo izmigolji para... Ni sam ne zna kud ni zašto. Često su ljudi govorili: "Baš šteta što ovaj momak nema sreće, a ovako vredan i pošten!" On se, opet, navikao pa tako živi, sastavljajući kraj s krajem, i gde može što zaraditi - zarađuje.

Ele Sreja svira, a kolo se zavilo veliko i zapleteno. Priđoše i ozgo od sopre neki da glede izbliže. Međ njima je gazda Milun, jedan bogataš iz sela N.: s njim je pop Raško Vidak, pisar opštine n-ske, i još njih pet-šest.

Baš kad se gazda Milun prikuči ka kolu, prekide se igra i onaj Srejin momčić zađe kupiti bakšiš. Pada para kao kiša. Svaki čas priđe momče Sreji, pa mu izruči u peškir po punu kapu krajcara. Sreja to strpa u svoj jandžik, pa čeka dalje. Postaja malo, pa eto ti onog momčića, podnese kapu i gazdi Milunu da mu da bakšiš.

- A ne igram ti ja, momče! - reče Milun smešeći se. - Idi tamo onoj momčadiji,

- Evo na! - ču se krupan glas opštinskog pisara Vidaka i baci momčetu u kapu deset para.
- Nemoj da se pretrgneš, čato! - reče momče zajedljivo.
- Viš ti bezobraznika! Ne kažeš hvala i na tom! - obrecnu se pisar.
- O, o, gle ti šta je ovaj nakupio! - začudi se gazda Milun i mahnu glavom. - Bogami lepa para!
- A zarade oni dobro - reći će pisar nemarno - samo da umeđu čuvati...

Odmače momče dalje. Opet Sreja zasvira, udari bubanj i zametnu se kolo. Gazda Milun, pisar Vidak, pop Raško i ostali kod kola glede kako se to igra. Pusti se i to kolo, i opet momče Srejino zađe da kupi pare. Kad bi blizu Miluna, on izvadi deset para, pa zovnu:

- Odi, more amo! Baš iako ne igram, vredi dati takom sviraču! - pa baci desetak momčetu u kapu i zaviri lakomo da vidi koliko je nakupio.
- Hvala, gazda!
- O, bogami, i ti si gotovo gazda! Gledaj ti šta je on nakupio! - začudi se gazda Milun.
- Ta nek nije samo muka uzalud! - reče momče.
- More, tu baš nije uzalud! A koja ti je to kapa danas?
- Ovo je četvrta, gazda!
- Četvrta! Pa vi ste, bogami, onda dobro pazarili!
- Teee! - učini momče i slegnu ramenima, nasmešnuvši se malo, pa ode dalje kupiti.
- Šta veliš, Vide, zaradili su danas dva dukata, a? - upita Milun pisara.
- Dva jesu, ako ne bude i više.
- Lepa para!

- Ama i svirač je, nema ga šale - prihvati pop. - Ono ima još svirača ovuda u nas, ali od Sreje boljega nema.
- Da je majstor u tom poslu, to znam, ali nisam znao da mu se toliko plaća.
- Plaća da vidiš, gazda Milune, dosta dobro! - nastavi pop. - Njemu je kašto padalo po četiri-pet dukata samo od jedne svadbe.
- Po četiri-pet dukata! - začudi se Milun.
- Ja šta ti misliš. Najmanje od veselja mora mu pasti barem sto groša.
- E to je dosta, dosta... bogami! - reče Milun mašući glavom. Poćuta malo, pa tek upita popa:
- Ama, popo, on čini mi se služi sad kod Stanoja.
- Jest' kod Stanoja. Biće još ovo do Đurđevadne kod njega!
- Tako su se pogodili - primeti Vidak - ja sam im gradio ugovor.
- A kako mi se čini, otresit je momak.
- Pravi kremen! - reče pop; - Što uradi ono ti je baš ljucki i svesrdno urađeno.
- Tako se svi hvale njime! - potvrdi i pisar.
- Znam ja sam - reče pop - bio je i kod mene jedno leto, i ja nisam imao boljeg momka od njega.
- Hm, hm! - učini Milun i malo se zamisli. Videlo se da ga je nešto veoma zainteresovao Sreja. Znao je on i sam vrlo dobro kakav je Sreja - je li vredan i pošten ili nije; ali tek opet je raspitkivao. Uostalom, otkako je gazda Milun počeo trgovati, uobičajio je da tako raspituje za najmanju sitnicu; makar mu bogzna kako poznata bila, on će se tek graditi da ne zna i pitati drugoga. Može biti tim je hteo da pokaže kako on, kao veliki gosa, ne vodi brigu o svaćemu; a može biti i zato što je kao čovek od računa naviknuo da dobro propita šta je što.

- I velite o Đurđevudne će izaći od Stanoja? - upita Milun počutavši malo.

- Tako mi barem on reče onomad - odgovori pop. - Žali mi se da mu je Stanoje učinio nešto krivo.

- Hm, pa i jeste Stanoje malo dženabet! - reče Milun kao uz reč. - A gde li će se posli najmiti?

- E, to ne znam - odgovori pop.

- Nije ti ništa govorio?

- Nije.

- A što ti, gazda Mile, toliko razbiraš za nj? - upita Vidak lukavo.

- A što ne bih razbirao? Momak valjan. Milo mi je videti valjana čoveka - odgovori Milun.

- E, to je onda drugo! - reče Vidak i prikuči se malo dalje drugim ljudima, te se pusti s njima u razgovor.

Igra i veselje trajalo je do pred mrak. U sami mrak poče se narod razilaziti, svak na svoju stranu.

Sutradan poranio gazda Milun, pa sedi na doksatu pred svojom kućom, a kuća mu je od najuglednijih u svem selu. Pije kafu, puši na dug čibuk i više nešto na čeljad. Otkako je gazda Milun počeo trgovati, odonda je i to uobičajio da izjutra sedi na doksatu, da puši na dug čibuk, i da za što bilo više na čeljad ili na koga mu drago.

Već sam vam napomenuo da je gazda Milun jedan bogataš. Najviše baštine, najviše stoke u njega je, i svakog drugog mala i imetka izobilja. Nekad je i Milun radio poljski rad i otud tekao paru po paru. Posle je počeo trgovati svinjama, vunom, lojem, voskom, kožama, žitom i svačim - čim može jedan seoski trgovac da trguje. I za kratko vreme postao je jedan od najbogatijih ljudi ne samo u selu N. nego i u ovoj okolini. Sad više i ne radi teške radove; to je ostavio mlađima, nego samo gleda trgovinu. Otkako je počeo trgovati, odonda je postao

vrla veliki intereždžija; neće ti on propustiti, ama ni najmanju priliku gde se može što ućariti. Što može sam da stigne - dobro, a što ne može, to opet stignu njegovi samsari, koje on ponosito zove "moji kalauzi". To je neki šantavi Vesa, neki vrljoki Golub i neki Boroje iz donjeg kraja. Ljudi koji ne vole da zapinju grbinom oko teškog poljskog rada, nego radije ošljare oko mehane i klancaju čak u treće selo za tuđ račun. Oni često pomažu gazda Milunu i na sudu, kad tera kakvu parnicu. A otkako je počeo trgovati i interesirati - razume se da se odonda počeo češće i parničiti. Ako mu zatrebaju svedoci, tu je odmah Vesa, Golub i Bora. Ma šta bilo, samo ako treba da se na koga pozove, oni su tu, gotovi kao zapete puške. Otkako je gazda Milun počeo trgovati, odonda su ga omrzli mnogi ljudi; ali on to slabo mari. Najposle, što i da mari, kad mu niko ne može nauditi. Čovek bogat, može mu se; on je gosa - njegova se svakad i svud bolje melje.

Ele, taman se gazda Milun tako razvikao, dok eto ti mu Vidaka, pomoli se na vratnice.

Vidak je, kao što već znate, opštinski pisar. I on je čovek u stanju; barem je bogatiji od mnogog opštinskog pisara. Obogatio se onako isto kao što su se obogatili mnogi i mnogi opštinski pisari po selima, piskarajući seljacima za skupe pare, advokatišući im takođe za skupe pare, dajući im novce u zajam opet za skupe pare. On je gotovo najbolji prijatelj Milunov, a Milun njegov. Oni pitaju jedan drugoga za savet, dogovaraju se u svakom poduzetku i pomažu jedan drugom u svakoj prilici. Pa i sad mu je Vidak došao na neki dogovor, jer mu je Milun još juče na saboru napomenuo da se uvrati kod njega da se nešto razgovore.

- Ej, ej, Mile, polako, more!... - poče Vidak još s vratnica, kao takorse u šali. - Što si se razvikao toliko?

- Kako neću, brate! - okrete se Milun njemu. - Sve ti to ide naopako; sve se radi kao od bede. Ovo se ne zna ni ko pije ni ko plaća.

- Piješ, eto ti! - reče mu Vidak ispevši se gore na doksat i pokazavši rukom na kafu pred Milunom.

Milun se malo osmehnu, ali još, kao ljutito, ponudi Vidaka da sedne, pa reče:

- Pijem, istina, ali ne znam ko će platiti.

- Makar i ja, samo ako bude ćara - odgovori Vidak, misleći na sinoćnu napomenu Milunovu da će se danas o nečem razgovarati. A znao je da ga Milun nikad neće zvati naprazno.

Gazda Milun naruči čeljadi da donesu i Vidaku kafu, i tu zametnuše njih dva običan razgovor, pa onda predoše na jučerašnji sabor. Tu će Milun početi:

- Ama znaš šta, Vide?

- Da čujem, Mile.

- Vide li ti juče kako onaj kupi pare?

- Ko to?

- Onaj Sreja.

- A, Sreja svirač! - reče Vidak i nasmeja se. - Baš ti jednako o njemu, pa o njemu.

- A znaš li ti da on sad o Đurđevudne izlazi od Stanoja?

- Znam; taka reče i pop juče.

- Pa šta veliš, kako bi bilo da ja njega uzmem pod najam?

- Možeš, nije rđav čovek - odgovori Vidak, pa se lukavo osmehnu i upita: - A što baš njega?

- Vidiš ti, on zarađuje lepu paru. Pa kako bi bilo da ga uzmem, ali da se nekako ugodimo da on meni daje što zaradi.

- Hm, ne bi bilo rđavo! - reče Vidak promišljajući se - samo ne znam 'oće li pristati on.

- Valjda 'oće. Navalićemo ti, ja i još koji od naših ljudi, pa će pristati; a ja ću mu platiti dobar ajluk.

- Koliko misliš da mu daš?

- Daću mu četrnaest dukata do Mitrovađne. Stanoje mu plaća, čini mi se, deset.
- Tako će biti.
- A za četrnaest će jamačno pristati. Ono, istina, nema do Mitrovađne mnogo slava - slave su više zimi, ali opet biće svatova, pa sabori toliki leti su. Ja mislim, moći će isterati dvaput toliko do Mitrovađne.
- Dvaput može. Računi mu svatove dukat, a sabor u najmanju ruku sto groša. Preko leta biće zar dvoji-troji svatova, a sabora ima više od deset. Uz to još uračuni i nekoliko slava. Ele, tamo-amo - izvadiće blizu triestinu dukata. A to je za uvar.
- Za uvar, jakako! - odgovori Milun čisto radostan što mu je pala na um tako spekulativna misao. - Pa onda znaš ti - nastavi dalje - da on opravljja kace, gradi što god zatreba od drvenarije.
- Znam, pa i tu bi ti mogao privrediti. Kad sredi posla kod kuće, onda može otići te opravljati kome što.
- Viš, to bi sve trebalo nekako ugoditi s njim; ali lepo da se ne seti, pa može odustati.
- Dabome, valja načiniti ugovor. Za to se ti ne brini. Ja ću već namestiti kako valja.
- E vidiš, zato sam te zvao.
- Setio sam se ja, čim ti onako juče propitkuješ za nj. Baš si pravi špekulant, u daleku te nema.
- Sad ti gledaj; ovo dana naći ćeš se s njim gde bilo. Najbolje bi bilo kako u mehani. On valjda dolazi u mehanu?
- Dolazi kašto.
- E ti se nađi tamo, pa čim dođe, ti mi poruči, ako se ja ne desim, da dođem, a dotle zadržavaj ga. A naći će se valjda ko i od naših, te će pripomoći da se pogodimo. A tebi za tvoj trud biće napojnica.

Ne brigaj ti! Ja ću se već postarati... - reče Vidak i razgovor se zatim okrete na druge spekulacije. Dugo su još sedeli ova dva spekulanta i skrajali planove kako će koji gde zakačiti ćara i kako će jedan drugom biti u ovom ili u onom poslu na ruci. Naposletku, gotovo pred podne, ustadoše. Vidak ode svojoj kući da načini neke procene, a Milun nekud u selo da prikupi neki loj i vunu.

Baš nekako pred sami Đurđevdan sede u mehani seoskoj: Vidak, Vesa, Golub i Bora i još neki prijatelji. Dok eto ti i Sreje. Uđe u mehanu, nazva boga, naruči polić rakije, pa sede ukraj i uze puniti lulu.

Vidak ga pogleda, nakašlja se malo, pa će tek onako upitati:

- Može li se, Srejo?

- Pomalo, ćato, petlja se.

- A 'oćeš li ostati i od Đurđevadne kod Stanoja?

- Vala, ćato, neću. Dosta sam ga služio.

- A što nećeš? Stanoje nije baš tako rđav gazda.

- Može biti; ali ja ne mogu. Kad mi preseda svaki zalogaj u njegovoj kući, onda mu džaba i ta služba i sve.

- Ono i jest Stanoje malo inajet i osorljiv čovek - reče Vidak.

- Slabo se može ko, kod njega skrasiti - dodade Vesa.

- Pa kud misliš sad? - upita Vidak.

- Ne znam ni sam - odgovori Sreja. - Valjda ću naći gde dobra domaćina.

- 'Oćeš, 'oćeš, Srejo! - kuraži ga Boroje. - Ti si čovek vredan - poznat ovde kod nas. Svak će te drage volje uzeti u kuću.

- Boga mi jes' - prihvati Golub - valjanu čoveku lasno je naći i najma i rada.
- Tako se i ja nadam - odgovori Sreja.
- A bi li ti, Srejo, kod jednog dobrog domaćina da ja progovorim za te? - upita Vidak i uz to namignu na Goluba te ovaj usta i nestade ga nekud iz mehane.
- Što ne bih? - odgovori Sreja. - Ako je dobra kuća, najmio bih se još ovo leto.
- A zar ne bi više?
- Vala i ne bih više! Gotovo mi dodijalo potucati se po tuđim kućama. Na zimu mislim, uime boga, da radim zanat. Uzeću gde malo zgradice pod kiriju pa raditi. Valjda će se moći životariti.
- E lepo, lepo! A ti barem za ovo leto da staneš kod tog čoveka. Gazda je prvi u ovom kraju. Jamačno se sećaš ko je.
- Da ne bude to gazda Milun?
- Jes', on. Kod njega će ti biti dobro.
- Ta ono dobar je domaćin - odgovori Sreja malo preišljajući - ali dok vidim... lasno ćemo.
- Šta da vidiš? Ako 'oćeš, on će te uzeti, samo da mu ja rekнем. Bićeš kao u svojoj kući.
- Jes'! jes'! - povikaše i ostali, i sad razgranaše hvaliti gazda Miluna i saletati Sreja da ne učini drukčije nego da stane kod njega u službu.
- Utom se pomoli na vrata gazda Milun, a za njim se uvuče polako i Golub.
- Baš dobro! Evo i gazda Miluna! - povika Vidak.
- A šta to? - upita Milun gradeći se nevešt.

- Ta evo pogađam ti Sreju, ako ćeš ga uzeti pod najam ovo od Đurđevadne. Ionako si mi se žalio da te ne sluša onaj tvoj momak i 'oćeš da ga otpustiš - reče Vidak i namignu na Miluna.
- Ta ono jest, onog moram otpustiti kad ne valja - odgovori Milun i sede među njih. - Samo ako mi Sreja ne preskupi, a ja već znam da je dobar i vredan.
- Neće ti preskupiti, a najposle gosa si, bogme, pa plati mu i više.
- Pa bi li ti služio kod mene, Srejo? - upita Milun okrenuv se onamo Sretenu.
- Ama kako sad da ti rekнем, gazda Milune - odgovori Sreja češući se iza vrata... Eto, nisam još ni sa Stanojem raskrstio.
- Ne mari to. Eto ti Đurđevdne prekosutra, lasno ćemo raskrstiti. Sa mnogom mo'š i sad ugoditi.
- I bolje ranije da prebrineš brigu - primeti Vidak.
- Jes', jes' - povikaše ostali. - Bolje ranije.
- Najposle kako reknете - reče Sreja.
- A šta bi ti tražio od mene do Mitrovadne?
- Petnaest dukata - gazda Milune.
- E mnogo je petnaest. Stanoje ti plaća deset.
- Ono jes'; ali ne mogu ni ja sve pod jedan ajluk.
- Da dam ja tebi dvanaest dukata.
- Malo je, gazda, bogami. Ako 'oćeš za petnaest, eto...
- Mnogo je, Srejo - uplete se Vidak. - Vidiš i sam, danas su oskudna vremena; teško se dolazi do pare.
- Sve je tako. Ama gazda Milunova kuća je velika; tu ću ja imati dvaput više posla nego u drugoga.

- Da ti dam trinaest - povisi malo Milun.

- Ne mogu, gazda Milune, vere mi! Najposle, eto za četrnaest; niže ni pare.

- Dela, Srejo, dela! - navališe sad na nj. - Što se ti opet toliko zatežeš?

- Ama, ljudi, zaima boga, malo je!

- E znaš šta, Mile? - reći će Vidak - daj mu četrnaest dukata, pa nek je sretno!

- Četrnaest, četrnaest, povikaše ostali! To je dobro plaćeno. De, Srejo, nek je sretno!... De, de, de!.

I Sreja sleže ramenima pa pristade.

- Pa dobro bi bilo da načinimo malo ugovora - reći će Vidak.

- Može, može. - odgovori Milun.

- Ta šta će ugovor - prihvati Sreja - dosta je kod poštenih ljudi i reč.

- Ono tako je - dodade Vidak - ali opet bolje je da ima i napismeno. Nije da rekneš iz kake sumnje - niti će tu doći do suda ili parnice, nego tek vorme radi. Danas se eto za najmanju potkušicu gradi napismeno. A bome valja da i ja nešto zaslužim - završi kao, šaleći se.

- Naposletku, ne branim - reče Sreja - kako god reknete da valja,

- Tako lepo da načinimo malo pismena - nastavi opet Vidak. - Sad si, Srejo, eto bez brige. Stao si u dobru kuću; bićeš kao bubreg u loju. Gazda Milun je dobar domaćin, a ti - vredan momak. A kad zaslužiš koju paru, a dao ti je bog te možeš - ti ostavi kod gazde Miluna, on će ti lepo čuvati... E pa dajde divit amo i malo 'artije! - okrete se mehandžiji.

Mehandžija donese divit, jedan čokanj s malo mastila, pero i jedan tabak prilično izgužvane hartije. Vidak uze i ode za drugi sto ukraju da piše.

Dok je on pisao, dotle je ovamo već Milun i čast dao. Golub, Vesa i ostali jednako hvale Miluna i govore Sreji kako se namerio na gazdu što nikad nije niti će; kako će mu biti dobro kao u svojoj kući, i tako dalje - već zabrazdiše daleko u hvalisanju.

Utom priđe Vidak od onog stola, držeći važno u ruci onaj tabak hartije.

- Evo, Milune i Sreja, da vam pročitam.

- Dela čitaj! - rekoše svi i stadoše oko njega da slušaju.

Vidak se iskašlja malo, pa poče:

"Ugovor između nas potpisanih, i to s jedne strane mene Sretena Stojića, težaka iz N., a druge mene Miluna Vučevića, trgovca iz istog mesta, na sledeće zaključismo:

1. Ja Sreten ugodih se danas s Milunom da ga od 23. aprila pa do 26. oktobra ove 187... godine, kao sluga kućevni služim, i to s cenom za 14 dukata i slovima za četrnaest dukata cesarskih. No, pošto ja umem da sviram u ćemanetu (violinu), to sam dužan ista kući Milunovoj s bubnjem doneti i kad on zahteva da sam dužan svirati i ići u svatove i gde me on prati da sam dužan ići i svirati, što će on naplaćivati, kao i bakšiš što budem kad prilikom sviranja dobio, dužan sam njemu novce davati - ukratko, što mi god on bude zapovedio da radim, dužan sam mu raditi; a pošto još umem da gradim kace itd., kao i astale, stolice i u opšte stolarski posao, i to sam dužan mu raditi, kako njemu, tako isto i onde gde me on kome prati da što god i od toga zanata uradim, koje će on naplaćivati."

- Ama, nismo tako rekli, čato! - prekide mu Sreja čitanje. - Tako ja ne mogu.

- Pa nećeš ti to njemu davati, nego samo da čuva; ovo je samo vorme radi, tek onako.

- Neće, neće - graknuše oni. - Ko? Zar gazda Milun spao na njegovu paru! Bože sačuvaj! To je samo onako napismeno.

- Ne dao bog da bih mu ja, brate, i paru uzeo. Ako mi da na ostavu, njegovo je, očuvaću mu; ako ne da, toliko i čini.

- E ja, bogami, ne znam... - poče Sreja dvoumiti.

-Ama slušaj ti ovo do kraja! - reče Vidak. - Ja sam ovde obvezao i gazdu Miluna. Ono mora biti po vormi kad se 'oće pismeno.

-Jes', jes', tu mu ima neka vorma! - potvrdiše ostali i opet se nagoše da čuju.

Vidak se opet iskašlja pa nastavi dalje:

"Što se tiče naplate ajluka, Milun će mi pare do dva dukata svakoga meseca davati, i to pošto ceo mesec oslužim, a ne u napredak. U slučaju ako bih ja odustavio Miluna i ne bih ga po ovom ugovoru oslužiti hteo, dužan sam mu jednu mesečnu platu naknaditi, to jest da mu ne bih mogao ajluk za onaj mesec naplatiti, u kom sam ga ostavio, ili ako budem naplatio da sam mu dužan vratiti natrag."

- E, e... baš to nekako... - zausti opet Sreja dvoumiti, ali oni navališe na nj:

- Ta stani, brate Srejo, dok vidimo sve. Neće tebi Milun krivo učiniti. A i grehota bi bilo. Sreja sleže ramenima i učuta. Vidak nastavi dalje:

2. "Ja Milun zaista ugodih se sa Sretenom da me kao sluga, od 23. aprila pa do 26. oktobra 187... služi s cenom za četrnaest dukata cesarskih. Obvezujem se Sretenu uredno svakog meseca zasluženi ajluk u dva dukata plaćati, a tako dužan sam mu i alat nužni za kačarluk i stolarluk ako ustrebadne nabaviti mu, koji će po roku ovom moj ostati. Obećavam mu se da ću mu konja za jahanje davati kad ga god budem u svatove slao, kao i žicu za ćemane kupovati. No pošto uz ćemane ima i bubanj koji će doneti, to ću ja nabaviti čoveka koji će bubanj u svatove i gde ga pratim da svira nositi. U slučaju ako bih ja Sretena bez uzroka od sebe oterao, dužan sam mu na osnovu postojećeg zakona jednomesečnu platu unapred naprazno dati. Uostalom, na ugovor Sretenov pristajem.

3. "Ugovora ovog obe strane držaće se." I tu Vidak pročitao datum i potpise ugovorača i svedoka, međ kojima se on ovako potpisao:

"Napisao i svedoke kao i ugovorače potpisao Vidak Peckalović, opštinski pisar iz N."

- E vidiš, Srejo, ovde je i gazda Milun obvezan. Pristaješ li na ovo, Milune?

- Ta pristajem, ono samo neka mu se ispuni vormalno, a mi već kao ljudi, nećemo tu jedan drugom... Znam ja šta je služba i muka najamnikova.

- Ama jes', gazda, tako je! - prihvati Sreja - samo ja bih najvoleo da nije to ni pisano. Dosta je pogodba pred ljudima.

- Ono istina... ali sad već ne možemo kvariti - reče Milun.

I opet navališe svi na Sreju da se ne boji i da ne sumnja ništa. Milun uze ugovor u džep. Još malo se prodivaniše, pa se razidoše.

Uoči petrovskih poklada beše golemo veselje kod Srdana Mišića u R. Srdan, dosta imućan domaćin, ženi svoga jedinca, dečaka od svojih 18-19 godina. A i vreme je već da ga oženi. Srdanova kuća nije bogzna kako zadružna; on u godinama i otežao, a njegova Stana nije više onako okretna kao u mlade doba, kad je mogla uporedo kopati s najboljim kopačem i kad se u svakom poljskom radu nije bojala mnogog muškarca. Vreme je već da se u kući Srdanovoj prinovi koje čeljade, da Stana dobije snahu, koja će je odmeniti u kući, a bogme i u polju što privrediti.

Ele, golemo je veselje kod kuće Srdanove. Vođevinu doveli, pa Srdan navalio čast i svadbuje se. Svatovi se razveselili, pa grade trista lakrdija; igra se, peva se, učinila se samo jedna graja.

Tu je i Sreja s ćemanetom. Srdan ga već davno zvao, a Milun ga poslao, i najmio mu po ugovoru nekako suludasto momče da bubnja u bubanj. To nesrećno momče beše se tako opilo da već ne zna šta radi. Okupilo bubnjati kao pomamno, već se ne čuje ono jadno ćemane Srejino. Kao za pakost ni Sreji ne ide nešto sviranje od ruke; Milun mu kupio, po ugovoru, žice pa se svaki čas kidaju: nit ih može ljucki zategnuti ni udesiti kako valja. Ćemane mu se jedva čuje, pre bi rekao

da struže, nego da svira. Sreja već pozelenio od muke. Svatovi se počeli podsmevati njegovoj svirci; svaki čas tek podvikne ko:

- 'Ajd, Srejo, strugnide malo u tu tvoju drombulju!

Na to se, naravno, ospe grohotom smeh. Sreju već probio znoj kao graške.

- Ih! baš grebe kao testera! - podvikne drugi ko od svatova i stane zviždukati igru, koju tokorse Sreja svira.

- Udri, bre! - dere se treći na ono pijano momče; - kad mu ne valja ćemane, opali barem ti! A ono ludo jedva dočeka, pa udri kao pomamno.

- Ih! ta polako, more!... - ciči Sreja kroza zube - probi bubanj, bog te ubio!

Aja, neće momče ni da čuje.

Utom izleće jedan pijan svat iz kuće i iznese čakanac, što ga našao negde na polici, pa tek ćušnu onom momčetu u šake i viknu:

- Ovim, ovim, bre! Baci tu maljicu!... Opali sad!

Dokopa ti ono čakanac, pa onako ludo i pijano - sve poskoči i udri što može više u bubanj.

- Ne, nesrećo! - ciči Sreja i tuče ga gudalom po leđima.

Ono još gore.

Svatovi se deru: "Tako, more, tako! Udri, udride!" i skaču oko njega kao besni.

Najposle ti ono momče spusti bubanj na zemlju pa, tokorse da se i ono našali, poteže i skoči na nj. Puče koža i obe noge propadoše mu unutra. Ono samo ukokoti očima. Svatovi digoše graju oko njega. Dok ti đavo nanese jednog s loncem vina - pa pljus njemu na glavu! Osta i ono i bubanj kao u vodu uvaljano.

Utom Sreji pukoše obe žice. On poteže ono ćemane te u korov! Neki otrčaše i nadoše ga, pa počеше strugati, zviždukati i igrati onako sami.

Sreja samo što ne plače od muke.

Okolo neko doba noći razidoše se svatovi od kuće Srdanove. Sreja i ono momče otišli ranije, jer im valja čitav sat oda prepešačiti do sela N. Momče ono grabi napred s probijenim bubnjem, a sve se povodi da tamo da amo... Sreja uzeo ćemane pod pazuhu, pa se pokunjio i zamislio, jer mu se dosad nikad nije desilo da tako prođe sa svojom svirkom... A od bakšiša nema već ni pomena. Ide on i misli šta ga čeka kod kuće; kako li će izići nakraj s Milunom kad mu zaište pare i račun.

Dok ga dostiže neki Milosav, komšija Milunov, čovek dobričina i razgovoran. Poznade ga u mraku, pa reče:

- O, Srejo! Ti li si? Čekaj, zajedno ćemo!

- Možemo.

- O, brate, baš ovo danas bi džumbus!

- Tek meni će taj džumbus sutra na nos iskakati.

- A što, more?

- Zar ne znaš što? Onaj će mi oči izvaditi. Misliće da sam bogzna kake pare nakupio.

- E stalo te! Kaži nema, pa zbogom!

- Kad bi on to verovao,

- Ama, bogati, zar ti njemu sve daš što ti god padne?

- Ja šta ću?

- Pa ti si bolan, lud. Ne daj!

- Kako ne daj kad smo načinili onaj prokleti ugovor, pa moram. Kom sam se god požalio, svak mi veli: "E, bogami, kad je ugovor - to ti je!"

- A šta tebi bi da mu se tako podvežeš?
- Kud ću, brate, kad me saleteli svi: to je, veli, samo vorme radi, tebi neće Milun krivo; bolje nek ti on čuva paru. A kad ono - on 'oće oči da mi iskopa ako mu sve do krajcare ne dam.
- Pa ti, čujem, i majstorišeš za njegov račun?
- A ja kako! I to je zapisano u onom nesretnom ugovoru...
- E, baš bolje bi bilo da ga nisi ni gradio ni podvezivao se tako - reče Milisav i mahnu glavom.
- Ja, bogami, ne znam šta ću. Niti mi se mili služiti ga više, niti ga mogu ostaviti sad u nevreme.
- Gotovo bi bolje za te bilo da ga ostaviš.
- Ama kako ću?...
- Nađi kaku mu drago zakačku, pa iziđi, eto kako! - Pa počutavši malo, upita ga: - A vlada li se on kako se podvezao?
- Aja! Eto ugovorili smo da mi nabavlja žice za ćemane, nabavi mi najgore - ničemu ne valjaju. Rekli smo da mi daje konja ako me pošalje kud podalje, pa ni konja ne da - već šipčim ovako peške. U ugovoru stoji da mi nabavi momka da nosi bubanj i bubnja - on mi nabavi kakog ludaka, kao ovog gulavera danas te mi probi eto i bubanj. Kazali smo da mi nabavi alat šta mi treba - pa dojako još ništa. A ovamo svaki čas me tera da ovde, da onde da radim.
- E pa viš! Tu ga možeš i na sudu dobiti, ja ti kažem! Slobodno ga ostavi. Bolje pre nego posle!

I tu Milisav nastavi učiti Sreju šta će da radi i kako da se brani ako baš i do suda dođe.

Ele, tako u razgovoru stigoše već do kuće. Milisav okrete svojoj kući, a Sreja sa onim momčetom na Milunove vratnice. Ono momče jedva se dokotrlja da jednog ambara, pa spusti bubanj i prući se pored njega na travu. Sreja se pope gore na doksat, skide gunjac i metnu pod glavu, pa leže i on da spava. Dugo nije mogao zaspati, jednako mu se

vrzlo po glavi šta će sutra činiti i kako će se razračunati s gazdom. Jedva je pred zoru sveo oči.

Taman svanu, a već stade gazda Milun, po običaju, vikati po kući i oko kuće: tera čeljad da ustaju, zapoveda nešta, iskašljuje se, viče. Često se popne gore na doksat, vidi Sreja još spava; njega ne dira, samo se tek iskašlja i često pogledi u gunjac Sreji pod glavom, onde gde je džep. U džepu nešto naguđeno - strpao Sreja peškir, kako se ubrisivao juče od znoja. Gazda Milunu smeši se brk. "Dobro je, dobro!" misli u sebi, pa tumara dalje po kući. Ode obilaziti i ostale zgrade. Kad bi kod ambara, smotri ono momče i pokraj njega probijen bubanj. "O, o!" učini Milun poluglasno, "ta ovi su pokor počinili! Bome je tu padala para kao kiša!"

Već se prilično odjutri. Gazda Milun popio kafu dole u kući i popušio lulu, pa tek zovnu neko od čeljadi: "Idide, dete, probudi Sretena, nek dođe amo!" i stade zadovoljno usukivati brkove i iskašljivati se.

Malo postoja, eto ti Sreja siđe ozgo s doksata. Milun odmah poče:

- Dajde, Srejo, da vidimo račun, i stade se nameštati da primi pare.
- Koji račun? - reći će Sreja još bunovan i zlovoljan.
- Pa juče, koliko si pazario?
- Ništa! - odgovori Sreja kratko.
- Šta veliš?! - uzviknu Milun i nabra obrve.
- Ništa; to velim! - odgovori Sreja srdito.
- Ama, odista, bogati?
- Odista.
- Ne može biti.
- Ne može ja! Još ti meni opremi onakvog ludaka da mi smeta i kvari, pa opet reci "ne može biti."

- Ja ti opet velim: ne može biti! Onako veselje, onaki gazda, onaki ljudi. Nego batali ćorava posla, daj da vidimo račun.

Sreji već prekipe, pa ne znajući šta da mu, odgovori, uzviknu:

- Ne dam!

- Šta, šta! Ne daš?

- Ne dam!

- Bre, daćeš, sinko, goli, beli!

- Videćemo... - odgovori Sreja, pa se okrete da pođe.

- More, ljucki ti kažem daj pare; bogami će biti od nas čuda.

- A ja tebi ljucki kažem da nemam - odgovori Sreja osečno i pođe.

- Ih! ta stanide, samo da te pitam! - ciknu Milun pa poleti napolje za Srejom. Sreja se okrete i dočeka ga. Spodbiše jedan drugog i staše se vući po avliji. Čeljad istrča i udari u dreku. Njih dva nose se kao besni - ne da se Milun, ne da se Sreja. U tom rvanju doguraše se do ambara. Ono momče skoči bunovno, pa nadade dreku i uteče nekud u korov. Utom Sreja nekako odgurnu Miluna, zgrabi bubanj, pa njemu na glavu i bež na vratnice. Dokle Milun skide bubanj, koji mu se beše nabio čak do ramena i zakačio ga nekako ružno ispod vrata onim parčetom još zapete kože, dotle Sreja već daleko odmače i nestade ga nekud niz potok.

- Ta pušku mi dajte da ubijem psa! - riknu Milun i uleti u kuću, zgrabi s klina nekakav zardali krndelj bez kremenja, pa stište napolje kao pomaman. Kad bi na vratnicama, umalo se ne udari s Vidakom pisarom, koji taman hoćашe da uđe.

- Ehe! šta je to! - viknu Vidak začuđeno i uhvati ga za rukav. - Kud si nago?

- Pusti me da ubijem psa!

- Koga?

- Ama onog... sreće li ga gde?
- Nije zar Sreju?
- Baš njega... pusti me!
- A što? Stani malo, smiri se! - uzdržava ga Vidak.
- Kako što! Kud ga god otpremim da mi što uradi, sve naopako, sve kao od bede. Poslao sam ga, eto, Srdanu u svatove, nabavio mu žice, najmio momka da mu nosi bubanj, a on jutros ni pare. Kaže - nema, ne da.
- Ne može biti.
- Bome može, Vidače - reče Milun stišavši se malo. - Eto kakav ti je taj tvoj krasni Sreja!
- Otkud moj?
- Pa ti si mi ga i natentao na vrat.
- Zar? A ko li ono prvi pomenu da bi dobro bilo najmiti ga... ja ili ti?
- Ono jes'... ali, opet, i ti si malo kriv.
- A što ja?
- Da si barem onaj ugovor bolje pritvrdio, nego načinio onako kao ni sebi ni svome.
- E, Mile, što se ugovora tiče, tu ti ne dam ni jedne reči. Ugovor je na svom mestu.
- Pa što ne radi pas po njemu?
- A znam li ja! Neće - eto što.
- Pa šta ću da činim ja sad? - upita Milun i vrati se polako, a za njim pođe i Vidak.
- Neka ga još, pretrpi se; gledaj kako na lep način s njim.

- Ama eto ne može se.

- Probaj još, pa ako se baš nikako ne može, onda ćemo gledati!... - reče Vidak kad se ispeše već gore na doksat. Malo-pomalo utiša on Miluna, te pristade da Sreju još drži za neko vreme, jer mu Vidak u četiri oka kaza da ga može biti neće lako ni na sudu dobiti, jer onaj ugovor nije baš sasvim po propisu, barem on ne zna da je kome gradio sličan ugovor.

Dok je tu Vidak utišao Miluna, dotle su Vesa, Golub i Bora dočekali u mehani Sreju, pa kad su čuli šta je bilo gore kod Milunove kuće, navalili su setovati ga: da se vrati, da se pretrpi, jer kud će u nevreme; sad bi mučno gde našao da stane pod najam; Milun je naprasit, ali povratit čovek, dok se okrene, prođe ga ljutina, pa onda opet lepo s mlađima... i šta mu još nisu nagovorili, dakle ga nisu obrlatili da ide opet Milunu.

Kad bi uveče, eto ti Sreje. Milun duva i čini se tokorse nevest, i Sreja duva i čini se takođe nevest. Kad večeraše, Milun promrmlja:

Sutra zorom, Sretene, otići ćeš da načiniš Marinku latre. Gledaj do mraka da bude gotovo.

Otkako se Sreja i Milun svadiše i počupaše oko računa, odonda je svaki dan bilo pomalo reči i inata između njih. Milun učestao slati Sreju po selima da majstoriše. Sreja počeo svakome raditi kao od bede, znajući da od svog rada neće videti nikakve vajde. Milunu već dosadiše ljudi žaleći se kako im Sreja nije ovo ili ono načinio kao što treba. Ele, tako je trajalo sve do gospođinskih posta.

Jedno jutro uz gospođinske poste, taman beše Milun opremio Sreju čak u Rogaču da porogozu nekom kace i burad, a on se, opet, spremio da ide poslom nekud na drugu stranu, dok eto ti mu dođe pet-šest ljudi; neki nosi vučiju, neki čabar, a neki ne nosi ništa. Još s vratnica poče tek jedan:

- Ama, Milune, šta ti ovo učini od nas?

- Šta, more? - upita Milun začuđeno.

- Što ti nas zakla?
- Kako, more? - upita opet Milun u čudu.
- Šalješ nam onog tvog Sretena, te nam sve sude iskvari.
- Što sam vam ja kriv? Vi ste ga hvalili da je majstor i da je vešt.
- Majstor je bio dok se nije kod tebe najmio.
- Jes' - prihvati spustivši čabar - a sad ga ti valjda učiš da ljudma kvari sudove.
- 'Oćeš samo da ti što više zaradi - dodade drugi i spusti bremenicu.
- Bog s vama! Okan'te se vi mene!
- Nema to okani se, nego, de ti meni plati one kace! - povika treći.
- Kake kace?
- Onake! Sav mi šljivovik istekao, onoliki mi mal propade.
- Neću ja da znam za to!
- Znaćeš, vala, Milune, već ako ne bude suda! - pripreti jedan između njih.
- Ja se neću maknuti odavde dok mi ne platiš ovaj čabar - reče onaj što je doneo čabar - evo možeš prst provući između duga! Zar je ovo oprava?
- Vala ni ja, dok mi ne platiš ovu bremenicu! - reče onaj drugi.

Gazda Milun se nađe sad u velikoj prpi; uzvrda se što nikad nije. Ljudi osuli na nj psovku, puca ona avlija. Ta je vreva trajala gotovo čitav sat. Kad ljudi videše da ne mogu sami ništa učiniti, odoše pravo sreskoj kući da tuže Miluna.

Milun poduva malo, pro'uka i promaha glavom, pa se onda diže i on; reče nekom od čeljadi da kaže Sretenu čim dođe da odmah odlazi iz njegove kuće, da ga nije zatekao, pa ode naniže, kući Vidakovoj...

Sutradan se već po svem selu čulo kako je gazda Milun isterao Sretena, kako ga je tužio sreskoj vlasti i tražio naknadu štete, i kako su oni ljudi tužili Miluna i tražili da im vrati pare ili da plati sudove.

Ele, zametnu se pozamašna parnica. Gotovo mesec dana vukla se ta stvar po sreskoj kancelariji. Ispitani svedoci Milunovi, ispitan Milun, svedoci Sretenovi i oni ljudi što su se žalili da im sudovi nisu opravljani kako treba. Donesene vučije, doneseni čabrovi, dovaljane kace, donesene i nekakve lotre, pa čak i onaj probijeni bubanj. Sve je to skrhanu u avliju kod sreske kuće. Svi su mislili kao sigurno da će Sreten izgubiti, i već ga behu neki počeli žaliti: "Ej, siromah Sreja! Kako je nalepio! Kud će, brate, šut s rogatima!"

I može biti da bi tako i bilo. Ali, na sreću Sretenovu, morade kapetan Vučeta, koji je bio prijatelj Milunov i svakad mu držao stranu, otići nekim važnim poslom u varoš; a to se desi baš onda kad je trebalo suočiti parničare i stvar presuditi.

Na polasku uze kapetan čitav denjak akata pa pruži starijem pisaru, Strahinji, i reče mu: "Dela, bogati, čato, suoči ove ljude, pa presudi stvar da se više ne poteže!"

Strahinja je bio od mlađih ljudi i vrlo pošten i pravičan; strašno je mrzio. kaišare i seoske trgovce, dućandžije i zelenaše. Miluna već nije mogao da gleda očima. Kapetan Vučeta jako je voleo Strahinju, mada se nije u mnogome s njim slagao. Strahinja mu je bio, štono. kažu, desna ruka i kad se god desi kaka zapletenija i poteža stvar, Strahinja je raskrsti. Istina, ne svakad po volji kapetanovoj, tek kapetan mu neće pokvariti. Tokorse ga malo prekori, pa ćuti.

I tako Strahinja uze u ruke Milunov slučaj i Sretenovu parnicu, ispita još neke svedoke, pa naredi da dođu parničari i svedoci na suočenje.

Na suočenju htelo je doći do kika. Milun se raspomamio i pretio da će apelirati, da će tužiti čak i kapetana samom ministru. Posle duge vike, koja je trajala u sreskoj kancelariji, zapovedi Strahinja da i parničari i svedoci iziđu. I on uze pero i na aktu napisa ovako rešenje:

"Da se Milun odbija od traženja; da Sreten nije dužan davati nikakve naknade Milunu, a slobodno mu stati gde hoće pod najam ili raditi

svoj zanat; da gazda Milun mora opraviti Sretenu bubanj ili mu nov nabaviti; da je dužan platiti Sretenu da onim ljudima što su se žalili opravi sudove ili, ako to neće, da im mora u novcu dati naknadu. Da se Vesa, Golub i Bora, za koje se dokazalo da su hteli svedočiti u atar Milunov, kazne s po dva dana zatvora; da gazda Milun plati trošak i dangubu svedocima, kao i parničnu taksu. I da ugovor između Miluna i Sretena prestaje važiti."

Kad je Milun saslušao ovo rešenje, zdimio je kao oparen iz sreske kuće. A za njim su odgegali njegovi kalauzi pokunjeni. Sreten je bogzna kako zablagodario Strahinji i obećao mu da će odjako dobro otvoriti oči kad se s kim pogađa pod ugovor.

Milun nije naknadio štetu po rešenju ni Sreji ni onim ljudima. Sreja se nije više pogađao pod najam, nego je započeo svoj zanat i kojekako životario. Ljudi se više nisu žalili na njegov rad. Na saborima, slavama i svadbama opet je svirao i zarađivao po neku paru. Milun mu nije opravio bubanj ni nov nabavio. Proderani bubanj istrulio je za plotom u avliji kod sreske kuće. Milunova i Srejina pogodba i parnica ušla je već u priču po okolnim selima. I sad, kad ljudi hoće da kažu kakav krajnji kaišarluk - reći će: "Najmio Milun svirača!"

Šilo za ognjilo

Ćir Trpko ne prodaje više ni bozu ni kokice. To je nekad prodavao po ulicama beogradskim, kad je bio mali i kad se još nije zvao "ćir". Sad je ćir Trpko, ili kao što on kaže "sega" - veliki gosa; drži mehanu u selu K., pod Kosmajem, uz mehanu dućan, a uz to oboje ima dvesta ovaca, veliki čajir, a aparta što ima još njiva i drugih dobara.

Mehana mu je na zgodnom mestu, baš na drumu seoskom. Ko god prođe i potera ili, ponese što u Beograd da proda, mora proći pored ćir-Trpkove mehane i dućana. Ćir Trpko, naravno, ne propusti nikoga dok s njim što ne pazari. A umeo je tako vešto saletiti čoveka da ga se ne možeš otresti. Svaki dan kupi on ma šta, naravno, vrlo jeftino, a kantar mu je već tako zgodno ujdurisan da svakad odmeri kako hoće ćir Trpko; ako hoće oku - oku, dve - dve, litru - litru.

Jedno jutro poranio ćir Trpko, pa čeka pred mehanom hoće li naići kaka mušterija. Dok eto ti nekog Tiosava Negića, uprtio punu torbu

voska, pa se uputio putem. Kad bi pored mehane, zovnu ga ćir Trpko, zanoseći se malo po cincarski.

- Gazda-Tiosave, što ti je to?
- Malo voska, ćir Trpko.
- 'A'de, more, da popijemo, 'ednu.
- Nemam kad, ćir Trpko.
- 'A'de, 'a'de, more! - saleti ga ćir Trpko, te svrati pred mehanu.

Iznese ćir Trpko dve čašice rakije na nekom šarenom služavniku, pa pruži Tiosavu i reče:

- Ama što sega imam rakija! Pred pašina majka će se ne stidi!

Tiosav iskapi čašicu, namršti se malo i učini:

- Ih! ala pali!
- Ne ti kaza', more! Ama ćir Trpko!... - reče i kucnu se prstom u čelo, takorse da pokaže kako je on to promućuran, a ispod oka pogleda na onu torbu voska.

Popi i ćir Trpko rakiju, pa onda upita:

- U Beograd ćeš nosiš to? - i pokaza rukom na vosak.
- 'Oću, ćir Trpko; čujem dobro prolazi, pa da se uzme koja para.
- Te lažu, more ne ti projde, živ mi gospod!
- Ama juče je čovek prodao po dvadeset i pet groša.
- Čovek? U Beograd reče?
- Usred Beograda na pijaci. Prodao je Vitomir vosak po dvadeset i pet groša.
- Za Vitomira ti meni reče?

- Jes', jes', Vitomir.
 - Vosak za dvadeset i pet?
 - Jes', za dvadeset i pet.
 - Te laže, dženabet! Ne prodaš ni po petnaest.
 - Ako ne prodam, lako je vratiti kući - odgovori Tiosav, pa ustade i maši se za torbu da ponese.
 - Znaš, Tiosave, što?
 - Šta, ćir Trpko?
 - A'de, daj meni taj vosak.
 - More batali! Nećeš ti da platiš.
 - Što ne platim, ne platim će ti platim sos lepi pari. Što išteš za oka?
 - Pa rekoh ti, dvadeset i pet groša.
 - Hm! dvadeset i pet! Ne se pravi budala... Ti platim šesnaest.
 - Kaki šesnaes'? Ni za dvaest ti ne dam.
 - A osamnaest?
 - Aja! - učini Tiosav i podiže torbu da uprti.
 - Stani, more, stanide! Ti dam dvanaest, 'oćeš?
 - Ne mogu, ćir Trpko; nije vajde!
 - Što ne mogu, ne mogu! - saleti ćir Trpko Tiosava. - Će odeš u Beograd, potrošiš pari, ćeš dangubiš. Će ti košta, more, ej! Ne ti se fati ni petnaest oka.
 - Ono jes', danguba, ali baš ne mogu po to - reče Tiosav i pođe.
- Ćir Trpko uhvati ga za torbu.
- E ti dam dvaest i eden! 'A'de, 'a'de! Ovamo, dečinje be, taj kantar!

- Ama malo je, ćir Trpko, bogami!

- Hm, malo! Što malo? Ni jesme svoji ljudi. 'A'de, 'a'de! - zaokupi ćir Trpko, i Tiosav opet spusti torbu.

Dođe jedno Cincarče s kantarom. Ćir Trpko odmah uze meriti.

- Osum oka! - reče potegnuvši torbu na kantar.

- Osam! - uzviknu Tiosav. - Ne može biti! Kakvih osam, bog s tobom?

- Evo na! Osum, zdravla mi! - reče Trpko i podnese kantar Tiosavu.

- Ama jutros sam merio na moj kantar, pa ak dvanaest oka.

- Što tvoj kantar? Ne vide li to, a? - reče Trpka i pokaza mu neku krpicu prodenutu kroz jedan lančić na kantar, i na kraju kao zapečaćenu crvenim voskom. - Oviya kantar, more, kapetan go potvrdi!

- E ja ne znam, bogami - reče Tiosav sumnjajući... - Ama, brate, osam oka... Da je barem po oke jali oku manje, 'ajde de, ali - četiri.

- Kamik da edem ako te prevarim! Osum, živ mi gospod! Na! - reče ćir Trpko i opet poteže torbu na kantar, pa je pruži zajedno s kantarom Tiosavu: - Na, vidigo, vidi!

Izmeri i Tiosav, pa mahne glavom i učini:

- Bog s nama! Osam odista! Ama aja - ne može biti! Ne mogu ja nikako... - i opet se maši za torbu da je ponese.

Ćir Trpko, ga tako saleti da mu morade dati vosak kako su izmerili i po dvadeset i jedan groš. Primi Tiosav pare pa ode gundajući sam: "Lepo meni veli Živana: Ne svraćaj, more, onom Cincaru! Aja, ne dade meni đavo! Baš, ako će... Pre mi zakide tri oke vune, zakide mi jednom dve oke loja, jednom oku graha, sad četiri voska!... Pogan Cincarin!"

Ćir Trpko je ostavio vosak u svoj dućan, pa je opet vrebao drugu mušteriju. Što on propusti, to dočeka njegov ortak Stavra u dućanu. I tu se tek pazaruje dobro. Nema dana kad ne dođe kakva snaša ili

devojka iz sela da kupi što: šamiju, iglu, đinđuva, maramu, pa čak po neka i belila. Naravno, s dućanima došla je u sela i sva pomodna roba, pa s njom i belilo. Ele, kao što rekoh, nema dana kad se ne uvrati koja snaša kod Stavre u dućan da pazari, i obično, nemajući novaca, donese po dve-tri oke graha, ili oku vune, ili nekoliko povesma težine, ili kanuru pređe, pa za to kupuje što joj treba: za dve-tri oke graha, vune ili za kanuru-dve pređe kupi kakvu šarenu mašlju, ili niz đinđuva, ili kakvu krpicu što ne vredi ni groš-dva!... A Stavra slaže u magazdu i vunu, i grah, i sve - pa kad se nakupi dosta, onda krene u Beograd i tamo proda, kako već ume najbolje. Tako eto teku ta dva Cincarina.

Ćir Trpko veli da je sve stekao "sos muku, sos znoj i sos račun". Svaki "ćir", makar se on zvao "Trpko, Trajko, Stavre, Dine, ili kako mu drago, teče i ume da teče "sos račun", i svaki "ćir" pod ovim reči "sos račun" razume svaki mogući način kojim do pare dolazi.

Ide Tiosav naviše, i sam se jedi što ga je Cincarin tako prevario. Kad već zađe u selo - sustiže ga Vitomir, njegov prvi komšija.

- A zar se vrati, Tiosave? - upita ga.

- Ta vratih se - odgovori Tiosav zlovoljno.

- Pa kamo ti vosak?

- Dadoh onom gadu dole.

- Zar opet?

- Ama kud ćeš, brate, kad saleti kao Ciganin.

- Opet ti jamačno podvalio?

- Jakako; četiri oke manje na njegov kantar.

- E jesi lud, nije vajde!

- Vala, Vitomire, ne znam ko je od nas dvojice luđi. I tebi je već nekoliko puta podvaljivao, pa opet mu ideš.

- Ono jes'... eto nije mi još platio ni ona kola vrljika što mu onomad doterah.

- Neće ti ni platiti. I ja sam mu doterao, znaš, jedna kola još pre tebe, pa - tu!

- Pogan čovek! - reče Vitomir; počuta malo i nastavi: - Baš ne bi trebalo da mu to prođe na lijo. Valjalo bi njega malo zavarčiti.

- Valjalo bi, ali de, kmetuj ti kako? Vitomir sad ispriča Tiosavu kako je skrojio plan da podvale Cincarinu i da se uzgred naplate barem za ono što ih je ovda-onda prevario koje krivom merom, koje na ceni. Tiosavu bi po volji plan i pristade.

- Ali sutra rano, znaš - reče Vitomir kad hoćahu već da se rastanu - ti kaži kurjaci, a ja 'ajduci. Valja ga najpre zaplašiti... Može otkud on, ili ko od momaka mu, izići i opaziti...

Sutradan opet uranio ćir Trpko, pa pogleda hoće li naići kaka mušterija. Dok eto ti Vitomira, uputio se mehani; o ramenu mu nekaka garabiljčina, a za pojasom dve pećanke. Čim ga vide, ćir Trpko stade se smejati, pa povika:

- Be, Vitomire! 'oćeš u 'ajduke?

- More, ovo ti je došlo gore i od 'ajduka!

- A što, kako gore?

- Eto kako, ne sme čovek serbes ni u svoj zabran izići.

- Hm! što ne sme? - upita Trpko i namršti se.

- Ta znaš - poče Vitomir sasvim polako i bajagi poplašeno - počeli se ovud viđati nekaki lopovi.

- Gde, more, gde?

- Ta noćas su tumarali gore po šumi i prelazili čak i u moj zabran.

- Hm, ne laži, bre! - učini ćir Trpko, kao ne verujući.

- Bogami jes'! Jedan je kresao na mog čobanina i sreća te mu nije upalila puška, a ubio bi ga.

- Uh, uh! - povika ćir Trpko uplašeno. - A koliko gi ima?

- Viđaju se dvojica, a jamačno ih ima još. Valjda su gde na velikom Kosmaju.

- E, e! nesreća! - učini ćir Trpko. - A da li to zna kapetan?

- Može biti i da zna; ali dok on krene poteru, oni mogu ovud jade pogradići, samo dok se spuste u selo.

- Noćas li, reče, videše se?

- Noćas! - potvrdi Vitomir, pa ode najlak naviše, a nešto se smeši.

Gazda Trpko uđe u mehanu, pa viknu svoje momče:

- A be, dete, donesi mi onaj pusat!

- Šta, gazda, puški da donesim?

- Puški, puški, bre, donesi! - prodera se ćir Trpko. Otrča momče i iznese nekake dve cevare i jednu arnautku kao pritku. Odmah ćir Trpko uze nekake krpetine, pa stade čistiti svoje oružje.

Dok eto ti pomoli se na vrata Tiosav; i u njega za pojasom mala puška i nekaka dugačka nožina. Pogleda Trpka, nasmehnu se jedva primetno, pa upita:

- Kako, ćir Trpko?

- Eto kako! sega sam u Romanija.

- A šta se ti oružaš?

- Ne me pitaj, more! - pa ustade, priđe Tiosavu i sasvim šapćući reče mu: - Znaješ li, more, da ima 'ajduci?

- Gde? - upita Tiosav, takorse iznenađen.

- Gore u Kosmaj! Dvojica gi ima.

- E jes'?

- Jes', bogami ti kažem! 'Edan je hteo da ubije momak Vitomirov sos pušku, teke mu ne upali.

- E viš ti sad belaja! - učini Tiosav uzdržavajući se da se ne nasmeje. - Bogami, eto ih noćas u selo.

- A zašto je kurdišem ovija pusat? - reče ćir Trpko i tu učini "hm, hm!" i kucnu prstom u čelo da pokaže - kako je to pametna glava.

- Ama da viš ti, ćir Trpko, još neke bede! - poče sad Tiosav sasvim ozbiljno.

- 'Ošte beda! Kaka, more!

- Odnekud naišli kurjaci.

- Kurjaci!?

- Jes', bogami! Meni noćas dve ovce zdrpili. Da nije čobanin nadao viku - zlo!

- E, e! - učini Trpko kao ne verujući.

- Ja ti kažem. Napast neka - eto čovek sad nije pristao ni iz kuće kročiti bez pusata - reče Tiosav, pa iziđe iz mehane, gradeći se zabrinut, a u sebi se napregao od smeha.

- Ih, ih! - zavika ćir Trpko, pa dokopa jednu od onih svojih cevara i zape žurno čistiti je. Naviknu na momče da mu donese barut, pa uze i puniti.

Utom uđe u mehanu neki Velja, pa kad vide šta čini Trpko, začudi se:

- O, o, šta je tebi jutros, ćir Trpko?

- Ne me pitaj, more, nesreća!

- Kaka nesreća?

- 'Ajduci, kurjaci, nesreća! Došo zeman da poginemo sos našu stoku.

- A gde to, Trpko? - upita Velja i grohotom se nasmeja.
- Eto gore u Kosmaju!
- More, kaki 'ajduci, kaki kurjaci?
- Ama kad ja kažem, de!
- Ti si, bogami, to usnio!
- 'A'de, 'a'de, gledaj svoj posao! - reče mu ćir Trpko gotovo ljutito što mu ne veruje. - Ne razgovaram više sos tebe.

Velja sleže ramenima, uze jednu žišku na lulu, pa iziđe rekav:

- E ako, ako, ćir Trpko!...

Ćir Trpko imao je jednu naviku, koja se nije baš tako slagala s onim njegovim pravilom "sos račun". Kad prvi put čuje nešto, pa bilo to istina ili ne bilo, on primi sasvim za gotovo i više ga niko ne može obavestiti da nije tako kako je čuo. On samo rekne: "Tako sam čuo od pošteni ljudi", i svadiće se ako mu ko htedne osporavati da nije tako.

I taj dan hteo je ćir Trpko iz kože izići što mu niko neće da veruje da u Kosmaju ima hajduka i kurjaka. Ali on je ostao tvrd u svom prvašnjem uverenju, i kad bi pred večer, reče svom momčetu da ode do njegovog čajira i da kaže njegovom čobaninu da večeras dotera ovce k mehani - "jer ih mogu kurjaci napasti" Čajir mu je više sela pod Kosmajem; golema prostorija, između seoskih njiva, zagrađena vrljikama. Tu je tor za njegove ovce, tu mu pasu, tu noćivaju, tu se muzu.

Taman momče ode da uradi što mu je zapovedeno, e eto ti Tiosava i Vitomira, onako naoružani u mehanu. Slučajno se nije desio tu niko drugi od seljaka. Ćir Trpko hoda po mehani, uzvrdao se; nit mu se sedi ni stoji.

- Ćir Trpko! - zovnu ga Tiosav - odide malo vamo.
- Što ćete, more? - odazva se on i pride im nestrpljivo.
- Bi li ti uzeo još vrljika da ti doteramo?

- 'Oću, 'oću! Mi treba za livada, ona dole u reci. A koliko imate vrliki?
- Biće dvaest kola.
- E 'oću, 'oću! A pošto?
- Po dve rublje kola - reče Vitomir.
- Dve rublje! Mnogo, more, ej: Pare nema, pare, pare!
- A šta bi ti platio? - upita Tiosav.
- Šest cvancika kola.
- E ne možemo za šest, aja! - reče Vitomir.
- More nemam pare, brate, živ mi gospod! Šest cvancika, pa nek je sretnje!
- E znaš, ćir Trpko, šta je! Evo po triest groša kola, pa da doteramo.
- Ne mogu, bogami, ne mogu. Evo radnja ne ide, daj ovo, daj ono, daj na momke, plati porez, plati prirez... para ide, ide, ide. A ne pazari se, brate! Nego po šest, pa neka je sretnje!
- Ne možemo! Za triest groša, ako 'oćeš... - reče Vitomir, pa takorse pođe, a za njim i Tiosav.
- Stani, stani! - povika ćir Trpko - 'Oćete za sedum cvancika?
- Aja! ni pare niže!
- E 'a'de, nek je sretno. Moji ste ljudi i mušterije! - pristade ćir Trpko, pa odmah upita: - A kad da mi doterate?
- Pa mogli bi i noćas; suvota je, volovi su nam odmorni, sutra i onako nemamo kad, valja nam raditi na njivi.
- Hm! - učini Trpko - noćas. A 'ajduci, a kurjaci?
- A rašta nam je ovaj pusat? - reče Vitomir. - Ne beri ti brigu za nas.

- Baš bih i voleo da ih nagazimo! - prihvati Tiosav. - Ako budu 'ajduci, da ih povežemo, ako kurjaci, da ih pobijemo.

- Meni ionako treba kurjački zub i zev.

- A što ti treba? - upita brzo Trpko.

- Ta za lek.

- E dobro, dobro! - reče Trpko. - Doterajte noćas.

- Samo, ćir Trpko. - reći će Vitomir - da nam odmah platiš čim ti-teslimimo sve.

- Meni mi ne verujete?

- Nije da ti ne verujemo, nego nisi mi još platio ni one vrljike što sam ti onomad doterao.

- Ni meni one vrljike, znaš? - dodade Tiosav.

- E 'oću, 'oću; 'a'de samo vi meni doterajte. Oni pođoše, a ćir Trpko ih zovnu:

- Tiosave, Vitomire! - Oni se vratiliše, i Trpko im sasvim poverljivo reče:

- Kad doterate koja kola, čuknite na moj pendžer, mi javite da znamo račun. Znaš ko ljudi, da ne bude reči.

Lepo, lepo, ćir Trpko - odgovoriše oni i odoše naviše, smejući se.

Čim se uhvati suton, a ćir Trpko poče isterivati goste iz mehane: "A'de, 'a'de, more kući! Nema vino, nema rakije. 'Oću zatvorim me'ana." Ljudi se čude šta mu je sad naspelo, pa odlaze jedan po jedan. Kad ćir Trpko otera sve, zapovedi momku i čobaninu, koji beše već doterao ovce iz čajira i zatvorio ih u avliju iza mehane, da dobro zatvori sva vrata, da ih podupru iznutra stolicama i ciglama, dade njima dvojici po jednu cevaru, a on zadrža sebi arnautku, reče im da budu na oprezu, pa čim opaze hajduke da pucaju i viču. Kad sve to

naredi, ode u svoju sobu, koja beše slica, zaključa vrata, i podupre ih čim je god mogao podupreti, pa sede na krevet i metnu pušku preko krila.

Taman se utiša sve po selu, dok se čuše ozgo teško natovarena kola, škripe i prikućuju se mehani. Vitomir i Tiosav već dogone vrljike, uzeli četvora kola. Kad stadoše pred mehanu, priđe Tiosav i kucnu Trpku na prozor.

- Ko je? - viknu Trpko.

- Ja sam!

- Koj si ti?

- Ta ja, mi.

- Vi, ko, more vi?

- Vitomir i Tiosav!

- E, e - reče Trpko tiše i odškrinu malo prozor. - 'A'de, stovarite tu pred me'ana, pa odmah pritvori.

Stovariše oni, pa se vratili po ostale vrljike. Taman zora malko zarudila, a Vitomir i Tiosav doteraše i peti put vrljike. Stovariše na gomilu, pa onda priđoše prozoru i kucnuše.

Ćir Trpko odškrinu malo prozor, pa upita plašljivo:

- Jeste sve doterali?

- Jesmo sve, dvaest kola ravno - odgovori Vitomir i prihvati se rukom za ono krilo prozora što ga već ćir Trpko odškrinuo.

- E dobro, brate, dobro!

- A pare, ćir Trpko?

- Dodite ujutru, rano, popićemo po jednu i daću vam - odgovori ćir Trpko i povuče da zatvori prozor.

Vitomir ne pušta krilo, nego ga otvori još više i reče:

- Ne može drukčije, ćir Trpko! Taka smo pogodili!
- Ama de, kad ti kažem, more, sutra! - veli Trpko nestrpljivo.
- Aja, sad ti nama plati; sutra nemamo kad doći, a pare nam trebaju.

Utom neko slučajno viknu daleko gore u selu Ćir Trpko sav pretrnu, pa drž' za prozor da pritvori.

- Idite, molim vas! Noć je! Neko više!
- Ama ono jauknu neko! - reći će polako Tiosav tokorse i on uplašeno.
- Da ne pogibe ko? - odgovori Vitomir i povuče sebi krilo prozora.
- 'A'de, 'a'de, brate, oću da spavam.
- Daj ti nama pare pa spavaj! - odgovori Tiosav.
- Opet neko viknu u selu i odazva se drugi glas nerazgovetno.
- Hm! - učini Tiosav poluglasno - ima neki đavo.
- Ne više se 'nako uzalud! - dodade Vitomir.

Ih, ih' - učini ćir Trpko, pa stade šušcati po sobi dok nađe pare; odbroji im prema vedrini kraj prozora, a sve dršće. Dade im i brže-bolje pritvori prozor.

Već je blizu podne. Ćobanin Trpkov davno oterao ovce gore u čajir, i davno je trebalo da dođe i da donese pomuženo mleko mehani. Sam momak dočekuje i uslužuje goste.

Dodoše u mehanu Tiosav i Vitomir, nešto vrlo razgovorni i veseli. Sedoše za jedan sto, naručiše polić rakije i zapališe lule, a sve se zgledaju i osmeškiju jedan na drugoga.

Kad momak prinese rakiju, upita ga Tiosav.

- A kamo ti, more, gazda?

- Spava.
- Zar do ova doba?
- Nije svu noć zaspao.
- A što, da nije slab?
- Nije, nego je presedeo tako na krevetu sos puška.
- S puškom?... Idi, more, probudi ga; može te psovati.

Momak ode u sobu, a Tiosav i Vitomir prsnuše u smeh.

Malo postoja, iziđe ćir Trpko u mehanu; oči mu podbule koliko je još bunovan.

- Zar ti do to doba, more? - upita ga Vitomir smešeći se.
- Brate, mi se razbi san, i sunce ogreja, ne zaspah.
- A jesi usnio što? - upita Tiosav.
- More, sum ti snio mnogo; sve sos neki 'ajduci, 'ajduci, 'ajduci, pa se koljem, pa se rvem, rvem, pa a oni mene, a ja njih. Pa ti se teke trgnem. Malo svedem oči, a ono kurjaci, kurjaci, čitav čopor, da'me izede... - reče Trpko i iziđe nekud u avliju.

Malo zatim vrati se pa viknu:

- Dete, bre!
- Čujem, gazda!
- A kamo mleko?
- Još nije doneo.
- Trči bre, mleko da se donese! Šta čini tamo!

Momče otrča naviše k čajiru.

Ćir Trpko nastavi pričati do, kraja svoj san. Malo-pomalo nakupi se poviše seljaka u mehanu.

Zametnu se tu razgovor o svačemu. Neki uzeše dirati ćir Trpka za njegove hajduke i kurjake; on se ljuti, nikako neće da popusti ni da prizna da nije bilo ništa u stvari. Neki ga zapitkuju za vrljike stovarene pred mehanom: šta će mu, od koga ih je kupio, pošto? On im kaže kako hoće da zagradi livadu dole u reci, kako ih je kupio dosta skupo, ali nikako neće da kaže od koga. Ćir Trpko je imao i taj običaj da nikome neće za živu glavu kazati od koga što kupi. Pitaj ga vazdan, on će ti samo odgovoriti: "he, he" i kucnuti se prstom u čelo, tokorse kaže: "To samo ova glava ume da nađe od koga će što kupiti!..."

Taman razgovor i šala u najveći jek, dok eto ti momka trči kao bez duše ozgo k mehani. Smotri ga ćir Trpko, pa istrča na vrata i još čak odovud uzviknu:

- Šta je, bre! a?

- Vrlike!

- Šta kažeš?

- Ni'edna vrlika nemat na čajir! - jedva izgovori momak koliko se zaduvaro.

- Ama šta reče ti, šta? - dreknu ćir Trpko, podboči se rukom i čista sav se nakostreši od iznenađenja.

- Odneo neko sve vrlike s naš čajir...

- Ne može biti! - opet uzviknu ćir Trpko i sav uzdrhta.

Vitomir i Tiosav zглеdaše se kradom.

- Bogami jes' - veli momče. - Jutros čobanin izjavio ovci, kad tamo čajir sav razgraden. Ne se mogao maći od ovci ni pomusti gi ne mogao.

- Ama baš sve odnesene!

- Sve, ama ni vrlika 'edna nemat!

Ćir Trpko samo učini: "ih!" pa se dokopa obema šakama za glavu i šmurnu u sobu.

Utom će jedan od gostiju zavikati ispred mehane:

- More, ljudi, evo mu vrljike ovde! Ovo su, bogami! I svi istrčaje pred mehanu da vide. Stadoše se smejati i zapitkivati ko li bi majstor da mu tako podvali. Neko reče da je noćas čuo nekaka kola, gde često nešta prevlače, ali čija su, nije znao. I Vitomir i Tiosav iziđoše da vide. Pročudiše se kao i oni malo, pa se učiniše nevešti i odoše.

Čak posle počeli su već i oni sami kazivati: kako su ćir-Trpku podvalili da mu se osvete što im je mnogo puta štošta zakinuo; kako su se dogovorili da ga najpre poplaše da ne izlazi nikud one noći, pa mu onda ponudili vrljike; kako je on pristao; kako su oni za noć prevukli sve vrljike od njegovog čajira i prodali mu. Ele sve su kazali kako je bilo. I svak im je davao za pravo. Čak su to kazivali ljudi i u mehani pred Trpkom. Ali ćir Trpko nikako nije hteo priznati da se tako grdno prevario.

Zloslutni broj

Baš uoči samih belih poklada, 25. februara hiljadu osam stotina sedamdeset neke godine, bio je u Smederevu u novoj gazda-Nikolinoj kafani kao neki bal - šta li je... Tu vam se behu iskupili svi odabraniji gosti i od muškog i od ženskog smederevskog sveta - i iz trgovačkog i iz činovničkog reda. Tu je sam gazda od kafane Nikola Jović, ponajbogatiji u Smederevu, sa svojom familijom: ženom i ćerkom jedinicom na glasu i u Smederevu i u okolini. I doista, otkako se Savka Nikolina zadevojči, odonda uze cela bećarija smederevska nositi crne kicoške haljine i fine rukavice. A praktikantski svet iz sviju mogućih smederevskih kancelarija tako se goropadno proakontira, kako već dotle nijedan kaznačej zapamtio nije. Mirišljave vodice i pomade, kragnovi i mašlije, narukvice i fina dugmeta trošila su se što nikad nisu otkako je Smedereva... Jednom reči, sve se živo od bećarije dalo na kicošenje! - Osim Nikole s familijom, tu je na balu i Branko Nebranović, advokat i prvi prijatelj i poznanik gazda-Nikolin, Nikola ga ne razdvaja gotovo od svoje rodbine. On ga zastupa, on mu daje savete, on mu nabavlja za kuću što zatreba, fino i odabrano. To vam je jedan okretan, razborit, dosetljiv i vrlo druževan čovek. Prema

poštenima pošten je, a, bogme, nepoštenima vrlo je vešt da udari dobru podvalu. Ostalo su vam drugi gosti. Svi su spremljeni kako valja za bal, i kako su neki viđali, a neki čuli da se sprema po beogradskim balovima. Muškarci, što su namerni da igraju, svi u finim salonskim haljinama; a ženskinje, opet, sve - u belo! Ele, bal, ni uzmi ni ostavi, kao u kakvom beogradskom hotelu! Pa da bi još naličniji bio na beogradski, štampane su čak u Beogradu ulaznice. Istina, muzikanti su "prosti" Kad ih slušaš, misliš da gnjave punu vreću mačaka, ali tek opet mogu podneti. - Odmah se tu poče svirka, igra, razgovor. Gazda Nikola, opet, odvojio se u pobočnu sobu sa svojim ljudima pa uz čašu lepa vina bistre politiku, oglašujući da je svaki "buntovnik, izdajica, izrod" itd koji bi što zaustio da primeni na "status quo"

Utom se užurbaše nešto u sali za igranje. Spolja se čuje potanak razvučen glas:

- Ama, evo ulaznice. Pustite me!
- Šta je tamo? - upita Nikola advokata, koji u taj mah uđe kod njega u sobu.
- Hoće jedan, vele, unutra, a nije pristojno obučen.
- Je li ovdašnji?
- Čini mi se nije, kako momci kažu.
- Pa nek uđe - reče Nikola i nastavi svoj politički razgovor.

Advokat iziđe u salu i mahnuv rukom na jednog momka na vratima, reče.

- Pustite ga!

Vrata se otvoriše i uđe jedan čovek u turskim haljinama. Osrednjeg rasta, male glave, kosti nad očima izišle napred, čelo malo, dopola čupavo, obrve se sastavile nad nosom, oči male i udubljene - nisu najživlje, brkovi mali a retki, nos mu prilično zakovrčen naviše i šiljast, usta velika - skoro do ušiju Ako mu bude 29 godina, više nema. Nego čekajte da vas nešto upitam!

Da li vi poznajete počem nekog Mojsija Pupavca? Jamačno ga ne znate? Vidite, bila je u selu Jasikovcu, čak gore negde oko Ivica ili Bukova, jedna velika i Jaka zadruga, koja je od vajakada još nosila ime Pupavci. Ele, iz tog velikog gnjezda, te zadruge jake, izletali su mnogi i mnogi Pupavci, koji su se tako po imenu zvali, a, međutim, bilo ih je i valjanih i otresitih da su i u sokole pristati mogli. - U toku vremena opadala je i ta velika zadruga, te naposljetku spala na jednog Mitra Pupavca, poštenog i dobrog čoveka, koji u svoje vreme sklopi mirno oči, a ostavi na ovom svetu poslednji izdanak od svog velikog kolena - sinčića od svojih dvanaest godina, Mojsila Pupavca, sa nešto malo baštine. Ono nešto imanja dođe pod masu. Tutori savijaše k sebi malog sirotog Pupavca, ali ne mogoše ništa od njega učiniti. Naposljetku, odvedoše ga u Beograd i dadoše na zanat kod jednog od onih "boltadžija" što su im bolte obično na Terazijama pa Stambol-Kapijom pošav velikoj pijaci, u kojima se drži i prodaje sama ona roba i ruvo što ga troši seoski svet bolte, pred kojima po vas dugi dan drežde skoro proizvedene kalfe pa se deru za svakim seljakom i seljankom što prođe: "'Odi, snašo, 'odi! 'Odi da pazarimo: pamuka, vunice, marama lepih! 'Odi, prijatelju, ruva lepa!..." A siromah seljak prolazi kao kroz šibu. - Ele, u taku jednu boltu stade na zanat taj mali Mojsilo Pupavac. Imao je gazdu vešta oko mušterije i umešna u svom poslu. Gazda mu je bio nekako osobit u ponašanju. Kad se prvi put sastane s čovekom, osobito sa kakvim činovnikom on vam onda sve bira i namešta reči da mu razgovor bude finiji i po knjiški; obično se tad snebiva, sleže ramenima i uspija usnama, gradeći bez traga skromnu minu. Kad se već upozna s čovekom, onda govori odrešitije i ne pazi toliko na finoću i da bude po knjiški, ne snebiva se niti gradi skroman. A kad se naljuti, onda je opet suviše lud, bezobziran i jezičan; navrže se na čoveka, pa ga se ne možeš lako otresti. Imao je još i tu osobinu da veruje u snove, vradžbine, čini i predskazivanja, rašta je uvek kad se probudi čitao "Sanovnik"; da posti, ide svakog praznika u crkvu i prilaže, da se umiljava ako vlasti i da joj u svakoj prilici viče: "Hvala!" da mrzi na sve što je novo; da izgoni od jedne pare tri i da tako samo grabi, a ništa od sebe... Mojsilo se tako ugledao na svog gazdu i primio sve i sva od njega da je čak i samo ponašanje, i narav, i govor doterao sasvim na kalup gazde njegova. Za godinu-dve dana izučio je zanat "boltadžijski" i postao kalfa i već je umeo bolje od sviju njegovih komšija dovikivati: "'Odi da pazarimo! 'Odi lepa

ruva, snašo, prijatelju, strina, brale, ujna, sejo, teto!..." i već što god ima mogućih termina u svojoj čovekovoju - znao je sve napamet!

Malo-pomalo pa i Mojsilo zaveza neku krajcaru, ode u jednu malu palanku, otvori dućan za se. Utom je već bio i punoletan te primio u svoje šake ono malo baštine, što mu od oca ostalo i usitnio u novac. Počeo je davati novce pod interes, i ta mu se špekulacija tako osladila da je naumio samo nju terati - samo interesirati i od interesa živeti. Jednako mu se vrzlo po glavi i izmišljao je svakojake planove kako bi došao do velikog kapitala, pa da ga rasturi pod interes. Mnoge je planove kazivao svojim poznanicima i prijateljima i pitao ih za savet. Ali između mnogih skrojio je jedan, koji mu se činio najlepši i najudesniji, a nije ga kazivao svakome osim najprisnijim svojim. Tako je Mojsilo radio nekoliko godina u toj palanci, nekoliko je obližnjih seoskih kuća što mu behu dužnici upropastio, pa tek o jednom Đurđevdne prodade ispod ruke robu i ustupi dućan drugome, pokupi novce što ih beše razdao pod interes i - ode nekuda! Okolina samo reče: "Hvala bogu, kad ga odnese đavo!" Niko nije znao ni kud će ni kako će... Čak posle viđali su ga ljudi čas u jednoj, čas čak u devetoj palanci. Sve nešto putuje... Eto, taki vam je taj Mojsilo Pupavac! I to je on što ga maločas pustiše na bal u gazda-Nikolinu kafanu.

Kad se Pupavac vide u tako finom društvu, u kakom nije gotovo nikad bio, on ti se onda splete. Onako spleten, pruži ulaznicu jednom od gostiju, našto se neki nasmejaše i zgleđaše, a ta ga još više zbuni, te obori oči i smotri na ulaznici "broj 25". I nehotice ote mu se neka zloslutna misao: "Eto opet 25!" pa pođe malo napred među goste, a sve se snebiva.

- A gle Pupavca! - uzviknu jedan mladić odvojivši se od gostiju i stupivši preda nj. Na taj uzvik mnogi se glasno nasmejaše. - Gde si, Pupavče, bolan? Oho, ko bi se tebi nadao?!... - Siromah Mojsilo ode pitati se za zdravlje sa svojim starim poznanikom, koji je još u Beogradu na zanatu s njim drugovao.

- Pa kako, kako?... - počeo poznanik dalje raspitivati. - Hej, hej, ala lepo beše živeti u Beogradu!... A znaš da se udala šćer onog tvog komšije? - Tu Mojsilo hoćaše da nešto progovori ne bi li razgovor okrenuo na nešto drugo, jer mu ne beše toliko, po volji što poznanik počeo i to da podire. Ali poznanik zaopucao kazivati, a sve više: Znaš,

kako si svu noć kuvao onu papuču njezinu u loncu da ti dođe?... He, moj Pupavče!... Velim ja: "Nemoj, 'more, to su bapske gatke!" Ajak! Moj Pupavac svu noć sedi kraj ognjišta i stiče vatru oko lonca, a papuča se samo prevrće na ključaloj vodi... - Gosti se opet uzeše smejati. Siromah Mojsilo da u zemlju potone od bruke.

Dok priđe advokat:

- Aha, gazda Mojo, otkud vi? - Mojsilu čisto svanu kad vide advokata.
- A kad ste vi iz Požege?

- Odavno, gospodine Branko - okuraži se sad malo Pupavac i progovori, ali još se vidi na njemu zabuna. Poznanik njegov ode u drugi kraj da hvata "damu za igru."

- Izvol'te ovamo! - ponudi advokat Mojsila pokazav mu rukom u pobočnu sobu.

- Hvala, gospodin-Branko, Ja volim ovde - odgovori on kao opržen kad ugleda tamo odabrane starije ljude.

I tako ostade s advokatom u sali. Stali su ukraj i razgovaraju se. Baš se tada igrao neki kadril, jedan dugajlija dere se komandujući: "durdeme! šunegle!" U lesi prema njima igrala je i Savka Nikolina. Baš začinila lepotom sve društvo. Advokat gurnu Mojsila prstom i šapnu mu preko ramena:

- Vidite onu devojkju! Kako vam se dopada?

- Lepa! - odgovori Pupavac snibivajući se i upijajući usnama na to.

To je ona devojkja što sam vam u Požezi napominjao, ako se sećate... Pa sad, kad ste tu gledaćemo... - I opet nastaviše razgovor. Pupavac se nikako i ne odvaja od advokata, nego sve za nj. Tako je veselje trajalo do neko doba noći pa se razidoše.

Sutradan sedeli su oko podne u gostionici "Kod jablana" advokat i Mojsilo Pupavac.

Mojsilo mu nešto veoma poverljivo kazuje, a on sluša, sluša, pa samo reče:

- Vi se samo oslonite na mene, a ja ću to već izraditi.

- Ama molimo, da li će hteti roditelji?

- To je već moja briga. Hteće, a da šta će?... Samo da gledamo da vas devojka zamiluje i da njezinu naklonost zadobijete...

. - Jes', jes', pravo imate - potvrđuje Pupavac. - Vi ćete me već i u tome poučavati kako da se vladam.

- S drage volje... Dobro bi bilo da joj najpre ponudite kakav poklon, tako, kakav dobar prsten ili iglu dijamantsku...

- Hoću... Nego kako bi se to nabavilo po gustu njezinom? - upita Pupavac.

- Ostavite vi to meni. Ja imam jednog poznatog zlatara u Pešti, pa ću vam ja to nabaviti i izabrati, em jevtino, em lepo, što baš vredi da se ne postidite.

- Baš ja bih vas molio da učinite to... a ja ću vam već... eh! - Tu Pupavac samo mahnu raširenim rukama i sleže ramenima, ne mogući da iskaže već šta beše zaustio. - U onom "eh!" iskazao je svu svoju blagodarnost i koliko je obavezan advokatu.

- Tako, tako... - poče opet advokat. - Ja ću sutra već pisati, pa kad mi javi za cenu... kazaću vam. Pa kad nabavimo, onda ćemo zajedno otići da se poznate i da je darujete...

Mojsilo poče i tu opet da se snebiva, pa češkajući se iza vrata reče:

- Neka, bolje da vi sami to izradite, a ja da idem tamo - neće biti možda u redu...

- Kaka hoćete - veli advokat. - A ja ću vam već to nabaviti.

- Ja ću, već koliko bude, dati vam para...

- Da, da. Po tome videćete da li vas devojka doista vole i da li će poneti vaš poklon... A ja ću joj kazati već od koga je. Ono bi valjalo da joj vi sami to predate. Ali kad i vi velite, onda je bolje da ja tu posređujem, kao poznanik.

- Jes', jes'... - prekide ga Pupavac. - Pravo velite - bolje vi tamo, kao što ste već poznati... A koliko rekoste, juče, ima miraza?

- Mislim hiljadu dukata u gotovom novcu, osim nameštaja i ostale spreme...

Pupavac samo užagri očima kad advokat pomenu toliki miraz. I na tom se razgovor prekide.

Nije, vala, prošao ni dobar sahat, a već je advokat sedio u kući Nikolinoj i uveliko se razgovarao o balu, o ženskinjama, o nakitu, pa tek reče:

- Baš bi dobro bilo da i našoj Savci kupimo jednu iglu dijamantsku. Devojka je od ovakve kuće - neka ima nakita.

- Pa ne branim - reći će Nikola. - Ti već umeš da biraš nakite. To nek bude tvoj posao da nabaviš.

I tako nije prošlo ni desetak dana, a advokat je već nabavio iglu iz Beograda. Odneo Pupavcu i pokazao mu da vidi kako se "u Pešti fino izrađuje" nakit. Pupavac samo reče: "Vrlo fino!" i upita advokata šta košta? - "25 dukata!" odgovori mu on. "A što baš 25?" reče Mojsilo, počeša se iza vrata i opet ga spopade neka slutnja od tog broja. Izbroji advokatu pare i zamoli ga da joj s pozdravom preda. Advokat metnu pare u špag, pa odnese Nikoli iglu, uze i od njega naravno kao za nabavku, 25 dukata. Devojka pridenu iglu u kosu i nosi je - kao svoj nakit kupljen za svoje rođene pare. Advokat u zgodnoj prilici pokaza Mojsilu da je devojka doista primila i nosi njegov poklon. Pupavac vidi i topi se u radosti.

Vreme je prolazilo. Osim one dijamantske igle Mojsilo je Savci poklonio za Cveti nekaki zlatan broš i zlatne minduše; za Vaskrs haljinu od teške svile, osim drugih sitnijih poklona. I sve je to advokat

nabavljao onako isto kao i onu dijamantsku iglu. Jedne iste stvari nabavljao je otac Savkin i u isti mah Pupavac je, opet, mislio da je to njegov poklon. Advokat je kašto donosio po neke čarape ili peškir odnekud, te davao Pupavcu kao uzdarje od devojke.

Poče već Mojsilo navaljivati na advokata da jedanput pomene roditeljima, jer se zucka da se ističu i neki prosci i ištu je. Advokat ga stišava.

Tako je Pupavac dočekaao u Smederevu i 25. maj. Niko ne zna šta će tu i šta čeka. Znadu samo da mu je ime Pupavac i viđaju ga kašto s advokatom. Pitaju advokata, a on veli:

- To je neki trgovčić, malo udaren obojkom. Upoznao se sa mnom lane još u Požezi, pa se jednako lepi uza me kad me vidi.

Došlo je već krajnje vreme. Pupavcu ostalo vrlo malo para u kesi. Sve ode na poklone i potroši se sedeći toliko badava. Baš nije najprijetnije. Napala ga opet nekakva slutnja. Što god isplati - sve se kao za pakost podesi ili 25 groša, ili 25 dukata, ili 25 čaša piva... Tek uvek taj zloslutni broj, to 25!

Tako jedan dan sedi Pupavac zamišljen u kavani "Kod jablana" i misli o svom planu, o kapitalu, o svojoj špekulaciji. Dok uđe u kafanu jedan stranac. Priđe te sede za Mojsilov sto. Mojsilo se već. stade snebivati i udešavati, ako što reče da ispadne fino. Stranac, pošto sede, upita Pupavca ko je i šta je.

- Ja sam molim... - poče Pupavac udešavajući fino, i po čaršijski - ako smemo služiti, Mojsilo, znate, Pupavac, trgovac...

- Milo mi je osobito! - reče stranac gledajući ga nekako važno, pa mu i on kaza svoje ime i prezime i da je putnik.

- Zafaljujem na vašem časnom imenu - veli Pupavac fino, pa pita: - A odakle putujete? Ako smemo pitati, ljubopitni smo znati...

- Sa suve granice sad, a bio sam svud po narodu. Ja spisujem narodni život... - I tu već razveze putnik pričati: kako je putovao, kako je on tome poslu vešt, kako je to jedan veoma važan, al' težak posao. Siromah Pupavac čisto se razgali malo od one brige svoje, pa sluša

putnika s najvećom skromnošću. Utom se postavi i ručak. Ručaju njih dvoje zajedno, a putnik samo priča.

- O, da znate samo kako je to krasota ispisivati običaje narodne! - priča on. - Šta vam čovek neće videti kupeći običaje. Na primer, kakav Uroš Mrčikur pojuri na svom alatu, ali on umesto napred, on u plot, ili na ovaj, pa ti se izmakne, a čiča Mrčikur ostane ili gdegod na trnju ili na plotu, ili ako ni jedno ni drugo, a on pod ovim...

- O, vi'te molim vas! - skromno se čudi Pupavac, a putnik još oduševljenije nastavlja:

- Ili, na primer, kakav čiča Nikola Poprda umesto da pritegne samaricu na krnja, on ti je odreši sasvim. Pa čim metne noge u ona uža, a on ti se otisne te na zemlju - ćup! a samar po njemu - klop; konj nadigne rep, pa kad vide taj skandal, otisne niza stranu te se u kakav trnić sakrije...

O, vi'te molim vas! - skromno se čudi Pupavac opet.

A putnik.

- Tako potrčao jedan na čilašu uz brežuljak. Ostaju mu glogovi i divlje kruške tako brzo, kao da kakvim čudom sve promiče pokraj njega! E to je besan konj, a besnija je još sila na njemu. Eto ti pokora, puče kolan, sedlo se samo sroza niza čilaša i na sedlu jezdač. A to beše naš Mrkša Ispijalo! Eno ga de mu se sedlo ustavilo na trnju, a on ti povrh trnja.

- O, vi'te, molim vas! - još se čudi Pupavac.

- Pa da vidite, kad gađaju u nišan - nastavlja putnik. - Smešna je to stvar kad čiča Tašan istegne svoj veliki, negda alevi i sa plavom kićankom, a sad ugasito mrk, od mnoge maščure i prošlih godina, fes, pa ga metne na kolac da ga drugovi gađaju. Sevnu vatre, pokažu se dimovi i pokraj njega cijuknu kuršumi, kao zmije kad sa stene skaču na prolazeće, a fes se drži gordo. Dogodi li se nesreća da lupi koji kuršum čudo u obliku fesa, tada mu i gazda pokunji nos kao ćuran kljun, a fes se zapuši no ne plane, jer to ne dopuštaju milioni znojeva, koji su zajedno sa mašću od čvaraka ili slanine, kojom su čiča-Tašanu ćeri i snaje mazale perčin prosedi, te kroz ovoj prolazili milionima

puta i to tako da se ne zna upravo koje će se ime tom obliku fesa dati, fes ili smese miliona znojeva sa mašću itd. On ne plane, jer to te smese ne dopuštaju. On samo cvrkne, pa ostavi na sebi rupu, koja naliči više na onu kulu od srpskih glava u niškoj nahiji u staroj Srbiji i na ona u Africi, na ostrvu Serbi od španskih glava, nego na običnu rupu.

- O, vi'te molimo vas! - čudi se još pomalo Pupavac, a već mu otišla pamet za Savkom, poklonima, kapitalom i onim zloslutnim brojem što ga se vezao, pa da bi i on što rekao upita:

- Koji li je danas, gospodine, molimo?

- Dvadeset peti! - odgovori putnik.

Mojsilo ućuta, a opet ga obuze neka sumnja. Utom uđe advokat. Upita se s putnikom i Pupavcem. Odmah putnik poče i advokatu pričati kako on putuje i rašta putuje. Kako je već obišao po varoši i našao u groblju tu jedan grob, ima mu, vele, više od dve hiljade godina, kaka hoće da ga nosi... itd. Advokat se gdešto jedva uzdržavao od smeha, a Pupavac se samo čudio. Putnik ruča i ode da istražuje starine po varoši.

Mojsilo se još porazgovara sa advokatom o svom poslu, navaljivao na nj da već pomene jedanput, jer prose devojkicu drugi. Advokat ga uveri da će on to kao prijatelj sve pokvariti ako se i učini kaka proševina, pa ode.

Pupavac iziđe da se prošeta, prođe pored Nikoline kuće. Savka beše na prozoru. On duboko uzdahnu, ona se podrugljivo nasmeja.

Tako je još prošlo dosta vremena. Bilo je nekako po Ilijinudne. Advokat otputovao svojim poslom čak u Čačak. Pupavac izišao da se šeta malo po varoši i da prođe koji put - onom ulicom. Zabrinut onako udari naokolo prekom -ulicom pa pored groblja. Kad tamo, a oko jednog groba njih dva-tri nešta zaviruju. Jedne prazne taljige priterane plotu. Dvojica drže budak i ćuskiju, kao hoće da kopaju. Mojsilo zagleda bolje, kad al' odnekud onaj putnik što mu je pričao 25. maja onako mnogo kako se jašu konji i gađa u nišan. Dok eto ti trče tri-

četiri čoveka ozdo iz čaršije, hitaju pravo groblju. Jedan izmače i stiže pre ostalih, pa onom putniku:

- Ama šta ćete vi od toga groba?

- Da nosim ovu ploču.

- Kaku ploču, gospodine? Okan'te se vi ćorava posla!... Ne dirajte taj grob!

- O ja ću to da nosim - to je starina.

- Ama batalite vi tu vašu starinu! - povikaše oni ostali, pristignuvši i oni. - Nećete vi to pomaći odatle!

- A šta vi znate?... To je retka starina... Ja znam najbolje od sviju te stvari. Ima toj ploči dve hiljade godina! - Oni ljudi izbečiše se samo od čuda na nj.

- Kakih dve hiljade godina! Jeste li vi pri sebi, gospodine? To je grob moga oca... - reče jedan između njih.

- Ne znate vi to, to je moja stvar... Ja ću da nosim.

- Ama to je grob pokojnog Marjana Đukića, ćurčije - reći će jedan od onih opet. - Ja sam ga baš sahranio pre deset godina tu sa ovim mojim prijateljima - bog da ga prosti!

- Ama što je starina, ja ću da nosim! - upeo se putnik.

- Nećete vi to ni dirnuti - podviknu na nj sin pokojnog Marjana - dok sam ja živ! Vi mislite što je god od sige da je staro. Putnik se okunji pa pođe, a preti:

- Neka, neka, daćete vi to. O, kako lepo! Samo dok ja naredim ozgo.

-Hajde, hajde, putuj ti samo! - povikaše oni za njim. Utom se beše počelo da oblači - sprema se kiša. Pupavac okrete onom ulicom te nekoliko puta - mnogo puta prošeta ispred Savkine kuće i tamo i amo i svaki put pogleda na prozor i pusti po jedan uzdah. "Šta li taj ludak švrlja jednako tuda?" upita Savka svoje drugarice koje behu došle kod nje na čestitanje i poselo, pa s njom zajedno izvirile na prozor.

Pupavac se obazre i kad ih vide, pomisli: "Gle, došle joj drugarice da me vide... Vidiš, mora da im se hvalila, a znadu da ću proći!..." Kiša poče jače. Grmljavina i sevanje sustiže jedno drugo. Mojsilo prođe još jednom, pa opuči svom stanu. Mrak se već spustio, po kafanama se popalile lampe i sveće. On prilično okisao uđe u kafanu "Kod jablana" i sede za jedan sto. Zovnu gostioničarskog slugu da mu isplati današnji trošak i upita ga: "Koliko"?

- Dvadeset pet groša! - odgovori sluga.

- O, kako to, zar opet dvadeset pet? - upita Mojsilo kao sluteći nešto. Sluga mu poče ređati šta je potrošio i svede račun:

- Ravno dvadeset pet groša!

- To nije zbog plaćanja, nego kako se to trefilo uvek dvadeset pet!? - poče Mojsilo, dok ga iznebuha prekide jedan glas iza stola jednog prema njemu:

- Ama juče bio prsten i ispit Savci! Mojsilo se trže kao da ga nešto seknu.

- Kojoj Savci? - upita radoznalo jedan gost za istim stolom.

- Savci Nikolinoj... - Kad to reče, Mojsilu se okrete kafana unaokolo. - Isprosila se - nastavi onaj - za Momčila Perićeva. U nedelju sad biće svadba.

- Nek joj je srećno! - reče treći gost. - Krasan momak, a čuvaran.

Pupavac samo klonu kao ubijen. Izvadi iz džepa 25 groša, pa pruži kelneru i ne znajući šta radi.

- Platili ste maločas - odgovori ovaj.

- Eh, eh! - reče Mojsilo rasejano - dvadeset pet groša bi, je li?

- Jeste! - odgovori kelner.

Siromah Mojsilo diže se u svoju sobu. Zamišljen bijaše okrenuo u šupu, pa došav do vrata trže se i obazre da ga ko ne vidi, našto se kafedžijina sluškinja glasno zakikota. On se vrati, pa poče uz

basamake. "Prstenovana, svadba, 25 groša, darovi!" Sve mu se to zbrkalo u glavi i samo buči. Poče brojati ni zašto ni krošto basamake i nabroja na veliko svoje iznenađenje i tu 25! Pođe u sobu i pogleda numeru, koju se dosad nikad nije setio da pogleda, kad i tu a 25! Baš taj će mu broj dohakti najposle... Hoda siromah Pupavac po sobi, a i sam ne zna što hoda i kako hoda... Došlo mu teško, bože, teško - kao da je ubijen. Upali sveću i izvadi kesu pa prebroji pare - samo još 25 groša!... "Ružno, sve se istroši. Hej, Branko, Branko. Otkud sad baš da ode?!" počeo Mojsilo glasno vikati, hodajući po sobi. "Da je barem on ovde, pa bi se možda moglo i pokvariti..." I tu se siromah Pupavac udubi u duboke misli... Između mnogih misli pade mu na um i to na um kako je večeras nekoliko puta prošao ispred Savkine kuće. "Aha! Zato li su onolike devojke bile kod nje?!" Dreknu i učini: "Huj!" Posle malo ćutanja počeo: "Ček, koliko sam ono puta prošao?" Ustade i hoda po sobi, podbočio se rukama, a oborio glavu, pa broji u pameti... Najedanput pljesnu rukama: "Ih, opet dvadeset pet! Neće biti?" Broji opet. - "Jes' ja dvadeset pet puta! O, to prokleta dvadeset pet, što me se nalepilo... Nije ta dobro..." Tu Pupavac učuta i zagleda se, misleći nešto, u jedan ugao sobni... Kiša pljušti kako bog hoće, čuje se gde čitavi potoci teku ulicom. "Hej, hej dvadeset pet!" počeo opet Mojsilo, pa tek dreknu: "E, baš neće biti dvadeset pet!..." Brzo iziđe i zatvori vrata za sobom, pa hajd' onako u plitkim cipelama, te po najvećem pljusku pored Savkine kuće. Okisao kao miš, sve se cedi voda s njega. Mrak - jedva se vidi ići. Kašto sene munja. Gore sveće u sobi Savkinoj. Vide se još one njezine drugarice gde proviruju na prozor. Mojsilo pogleda neće li je videti, a utom se skliznu u jednu rupčagu punu vode, te zapliva do pojasa. U taj mah senu munja i kroz onoliku huku od kiše i vode ču se opet kikot kod Savke. "Juf! Eno onog ludaka još tu! Eno uvali se!..." Pupavac s teškom mukom izgambulja iz rupe. Ostade mu jedna cipela na dnu uglubljenja. Onako mokat, bosonog i mrtav od teškog umora dogambulja kojekako do svog stana. Uđe unutra i počeo hodati polako po sobi, niti je pristao da sedne ni da legne. Voda se cedi s njega i načiniše se čitave bare po sobi. U tom hodanju počeo opet brojati u sebi koliko je puta prošao. Nekoliko puta prebrojava, pa tek dreknu: "Jaoh meni, pa tek je sad ravno dvadeset peti put!..." I doista, malopre sve je grešio, te nabrojao više jedanput...

To je bilo za nj i suviše.

Prući se onako mokat na krevet pa se čisto obeznani... Neko žestoko tištanje u jedno bedro probudi ga... Pogleda na prozor, već svanuće. "Ih, šta li me to tišti? Mora da sam se ubio negde sinoć." Ono tišti jednako. Pomače nogu, opazi nešto tvrdo pod sobom. Pridiže se te svuču čakšire, koje behu još prilično mokre. Kad ima šta videti. Nekakav grdan vranj upao mu kroz parmaču u čakšire, pa ga to žulji. Uze ga i pogleda koliki je, kad i na njemu odnekud piše: "25!" Ljutito i ozlojeđen, izbacila vranj kroz prozor napolje.

Diže se, pa pošto je dugo i dugo mislio, hodao po sobi, lupao pesnicama glavu, vajkao se... buknu tek na jedan mah, pa ode kao besan. Jurio je ulicama ne gledajući nikog, pa hajd' pravo u kuću Nikolinu. Nikola sedi za doručkom sa svojom domaćicom i Savkom, i još tu beše neko od mlađih. Kad videše Pupavca na jedan mah - onako nepoznata i neobična - začudiše se. A Pupavac tek stade drekati:

- To je sramota!... Sram vas bilo! Zar ste vi trgovac!

- Ko ste vi? - skoči Nikola u čudu sa stolice.

- Ja toliko potrošio... - dere se Pupavac još žešće... - a vi me za nos vučete...

Savka i mati joj đipiše poplašene sa stolica.

- Vucite toga napolje? - viknu Nikola na sluge.

- Mene napolje? Sram vas bilo... - dreknu Pupavac već očajnički... - Ja toliko potrošio!... To je moja devojka!...

- Napolje!... - viknu Nikola i diže stolicu.

- Te igle... te haljine... sve je to moje!... - ciči Pupavac iz petnih žila. Savka udara u plač. Mati u dreku. Sluge se skleptaše. Pupavac se dere što ga grlo donosi i grdi najgrđe. Dotrčaše komšije, žene, šegrti, panduri... Načini se čitav urnebes. Povukoše Pupavca panduri u policiju, on se otima, dreči... Zgrca se tu cela čaršija. Puče bruka na sve strane. Dotrča i sam načelnik... I ta gužva odvalja se u načelstvo, a još se čuje dreka Pupavčeva:

Nećeš... lopove! Moja devojka!... Ne dam!...

Sutradan, dvadeset petog jula, zavodio je jedan praktikant u načelstvu u protokol akt s ovakvim natpisom: "Da se unutra imenovani zbog nasrtanja na mirne građane kazni telesno sa 25 udaraca i protera..." Međutim je išao pred pandurem pokunjen kroz čaršiju Mojsilo Pupavac.

Za njim pristala deca varoška, a graja se digla: "Iha! Dvadeset pet! Dvadeset pet! Pupupu! Dvadeset pet! Iha, uha, Pupavac! Pupupu!..." dok se već ne izgubi van varoši.

Ništa se više ne ču za Mojsila Pupavca - a dugo su o njemu razgovarali ljudi u dokolici svojoj. Kad se vratio advokat i njemu ispričaše, a on se baš nimalo ne začudi, nego hoćaše pući od smeha... Što se toliko smejao, bog bi ga znao!

Ni oko šta

Ej, ej - baš šteta što se svadiše pop Vujica i učitelj Grujica! A onako se, bolan, lepo živeli!...

Učitelj Grujica, nije, da rekneš, od onih starih, što još ne mogu da ovarišu u ovim novim bukvarima i čitankama, nego čovek od mlađeg sveta; uči ti on đake sve po novom pravilu. Izvodi ih četvrtkom i praznikom u polje, te hvataju bubice, leptire, mušice, pa to nabada posle na čiodu i suši ih. Što će mu to, ne zna čak ni pop Vujica, iako je kašto odlazio u Beograd i tamo slušao, gde ima negde - te se tako kupe bube, kamenjice i travke. Naposletku, šta se to njega, popa, tiče? Neka ih nek hvataju, ako hoće, i pijavice - njemu baš ni iz kese ni u kesu! Zna samo da je to, valjda, lepo i da mu je sad taki adet.

Pop Vujica voli učitelja Grujicu, nikad ga neće obići a da ne svrati.

Škola je navrh sela.

Nego, da bi se bolje shvatilo koliko je pop Vujica voleo učitelja Grujicu - treba znati da je selo otišlo nekako u dužinu za čitavo po sata...

Ele, škola je navrh sela, a popova kuća nasred sela. Desi se često te pop ima posla čak dole u dnu sela, u najdoljoj kući; on pođe - pa opet neće obići dok ne svrati učitelju...

Pop Vujica nikad nije voleo, bar tako sam kaže, da zateče čoveka na ručku, jer, veli, zna po sebi kako to nije prijatno... "Čisto ti, što se tiče na priliku, presedne i ručak i sve! (Pop Vujica je često, dodavao uz reč ovo: "Što se tiče na priliku" ili samo "na priliku"). Da se barem čovek, na priliku, nada, pa hajde de, nego tek bahne ti, što se tiče, neko iz nebuha!"

I kao za divno čudo - pop Vujica nekako uvek zateče učitelja Grujicu ili za ručkom ili za večerom, ili ako ne to, a ono da pije kafu, vino, ili... štogod prismače! Šta će onda, nije mu baš milo, ali tek rekne: "Na zdravlje ti, učitelju!" Učitelj, opet dobar i druževan momčić, saleti: "Hodi, popo! sedi! hodi!..." Ne možeš mu sad kvariti atera. I pop Vujica, iako je lepo kod svoje kuće ručao pasuljca i neku lepu papriku iz turšije - a valja i to znati - da je pop Vujica voleo, barem tako se kaže, paprike iz turšije - zasedne s učiteljem Grujicom te osmoči malo pečenja ili ćevapa ili slanine, i uvek napomene: "Baš, što se tiče, učitelju, da neću sutra ići u parohiju, zvao bih te na večeru. Zaklao sam, što se tiče na priliku, onog velikog ćurana, ali neka stoji drugi put!" Međutim, "veliki ćuran" i sutra brblja deci seoskoj kad prođu pored avlije popove pa mu zviznu.

Pa još, pop Vujica će uvek reći i lepu reč za učitelja Grujicu. Dode kogod iz varoši ili iz drugog sela, ili ma ko sa strane, pa upita: "A boga vam, popo, kaki vam je ovaj učitelj?" On se tek sama unese pred čoveka, pa razgrana: "Nismo odavno, što se tiče na priliku, imali ovakog učitelja. Okretan je, živ, kao, što se tiče, mlad čovek... Penra se s decom svaki dan po brdima; valjda im nešto kazuje. Što se tiče na priliku - smejao sam mu se šta čini s njima!... A što mu ide svašta od ruke - čudo je! Eto, što se tiče, načinio je mojoj poši stupu; po selu svuda pogradio - nekom zastrug, nekom slanicu, nekom tučak, nekom preslicu... Povazdan tako deljka i majstoriše, što se tiče na priliku, kao majstor."

I doista, učitelj je Grujica imao sav i strugarski i stolarski alat i umeo je načiniti sve što samo očima vidi. Čim svrši s decom u školi i što mu je već kao učitelj dužnost, a on alat u šake, pa majstoriše: gradi deci

računaljke, tablice, i sam izmišlja neke sprave da im pokaže što - da bolje upamte. A nekom i načini ponešto, ako imadne zališna vremena.

Osim toga, učitelj je Grujica umeo vešto puniti tice. Svu je sobu okitio svakojakim ticama. Seljaci se često iskupe, pa se čude toj njegovoj majstoriji. Posle, kad su ga već svikli, čim ubiju ili uhvate kaku ticu, pošlju je ili donesu učitelju Grujici. A on je ispuni, namesti u sobi, pa uvede đake i zanosi se vazdan s njima, kazujući im: kako ta tica živi, kud se seli, šta radi, kako se zove - i šta ti im još neće kazati!...

Ej, ej - baš šteta što se svadiše pop Vujica i učitelj Grujica, a tako se, bolan, lepo živeli!...

Uoči Ivanjadne, baš tog leta kad će se svaditi pop Vujica i učitelj Grujica - natušti se ozgo kosom iznad sela crn oblak, a sve krklja kao kad pekmez ključa u kazanu.

Eto, bome, grada!...

Ustumara se sve živo u selu. Sklanjaju stoku i sve što se može skloniti. Žene iznose pred kuću vatralje, čanke, sovre, raonike, bradve, kašike, i sve izvrću - "da grad obiđe". Dunu već i hladan vetar; učesta sevanje i grmljavina; oblak se nadnese gotovo nad samo selo, poče prokapljivati po gdekoja krupna kap. Već po neka žena, stoji na pragu, maše prema oblaku pronoskom, i usplahireno zove kakog obešenjaka ili utopljenika: "Aj, Timotije, aj, Jerotije (ili kako je već kome ime), goni goveda na planinu!..."

Nigde nikoga nema napolju; sve se sklonilo igde što živo bilo. Samo pop Vujica uzeo pod pazuhu trebnik i petrahilj, pa perja naviše vinogradima.

- Jo mene, šta je popu danas! - začudi se jedna žena mašući pronoskom. - Kud će po ovakom vremenu?

Kad bi da prođe pored škole, ugleda ga učitelj Grujica pa kaogod da mu se nešto slutilo, nape se od smeha - što nikad nije, pa, jedva uzdržavajući se, upita:

- Kud ćeš to, popo?

- Što se tiče na priliku - malo do vinograda - odgovori pop, a izmiče.

- More, beži amo - eto grada! - viknu učitelj jače za njim, i čudno mu bi što ne svrati, kad to nije njegov običaj; ali pop zamače naviše.

Pop je Vujica stigao u svoj vinograd. Poče već po koja gradljika proletati. Pop Vujica stade nasred vinograda, skide čitu i metnu je na jedan čokot, odmota petrahilj i natače na vrat, otvori trebnik i stade čitati molitvu...

Pop Vujica je često čitao molitve kad mu se desi kaka nedaća u malu njegovom. Tako jedanput zanemože mu petoro nazimadi od gronice, a on ti njih lepo satera u svinjac, pa udri molitvaj, molitvaj - i, hvala bogu, samo je četvoro lipsalo, a ono drugo sve ozdravi kao da rukom odnese! Jedanput, opet, zagrađujući nešto, ubode se grdnim glogovim trnom usred tabana da nije mogao na nogu stati; odmah on onako sedečke natuče petrahilj, pa čitaj, a sve usrkuj - koliko ga boli, pa i tu dosta pomože: nije ni pune dve nedelje ramao na štaci, dok se ubodina ne ognoji i trn sam ne izide... Samo jednom, veli, nije mu pomogla molitva. Uteče mu roj, a on natuci petrahilj, pa poteci niz trnjak za njim a čitaj - sav se izgrebe i izubija, ali roj uteče! Nego, tu je on sam kriv "šta je premrsio te nedelje sredu", i otada se zarekao da neće premrsiti, pa makar zatekao učitelja Grujicu i s pečenim prasetom!

Ele, pop Vujica poče čitati molitvu nasred vinograda.

- Ej, pope, nemoj biti lud! - više što igda može Živadin iz kuće u brdu prema popovu vinogradu. - Beži, more, batali molitvu - nije ti vajde!...

Aja, pop Vujica čita, ne šali se.

Grad poče češće - udari i pljusak. Pop uze otresati glavom, kao da ga čele ujedaju. Bome, gradljike zgađaju dobro u temenjaču! Čak se i Živadin smeje, gledajući kako gradljike odskaču od popove glave... Sunu grad još žešće, a moj ti pop mantiju na glavu, pa bež' naniže, nemade kad ni čitu uzeti.

Kao za pakost, opet, ona strana goletna, a nigde blizu kake zgrade da se može skloniti. I hoćашe zlo proći da ne naiđe čiča Mitar iz donjeg

kraja, onaj šta plete košnice, s dve košnice što ih je u potoku negde gore opleo, pa jednu natutak na glavu, a drugu nošaše pod pazuhom. Kad vide popa u kakoj je nevolji, a on poteci za njim, te ga stiže i natuče i njemu košnicu na glavu, pa povika:

- Bež', bež', pope, kući! Pogibe, jadan ne bio!...

Sutradan - čisto vreme, bože, milina ti pogledati! Učitelj Grujica uranio, pa lepo ispekao kafu, pije i gleda u svoju baštu. Vidi, gdešto mu grad juče izrešetao kupus i ostalo povrće - ali tek nije mnogo štete. Pade mu na um kako je pop juče prošao naviše žurno, pa tek pomisli: "Što li ovo jutros nema popa! Čudo, bogami! Eto ja popih i kavu, a njega još nema!..."

Dok eto ti Živadina, nosi jeinu pod pazuhom - živu.

- Dobro jutro, učo!

Učitelj se osvrte, pa kad ugleda jeinu, tek samo pljesnu rukama i uzviknu:

- A joj! gde je nađe, Žiko!... Ih, kolika je!... Blago meni!

- Obiđoh jutros njivu dole u luci. Tek onako zavirih u jedan šupalj panj, kad imam šta videti - bukavac!... Eto, velim, učitelju da ujduriše.

- Baš ti hvala, Žiko!... Ih, blago meni! Dajde, dajde! - reče učitelj Grujica, pun radosti što je dobio tako retku ticu jutros na uranku, pa uze jeinu i odnese da je nekud skloni.

Živadin razgleda ostale već ispunjene tice, i sam veli: "Bože, kakav ti je ovaj naš učitelj! Raduje se kao dete što sam mu doneo ovu tičurinu!..."

- O, moj Žiko - reći će učitelj vrativši se u sobu - ala juče bi žestoka grada!

- Sreća je, učo, to beše na oblak. Nije mnogo štete počinio.

- Vinograde je, mislim, okačio dobro?

- Samo je popov vinograd stradao, a oni drugi nisu gotovo ni taknuti... Nego ti je i pop zlo prošao!

I Živadin ispriča učitelju popovo "stradanije", kako je već sam video ozgo s brda.

- A, zato li njega nema jutros amo! - reče učitelj smejući se.

- More, kako je osakaćen - neće ti dugo doći!... Bio sam sad i kod njega - uvratih se da vidim kako je. Kad - on leži u krevetu, a namotao oko glave kojekakvih krpetina čitavu čalmu... Smešno i pogledati! Popadija mu gasila ugljevlje, i veli lakše mu malo... Ja, zbilja, pozdravio te je da lepo ujdurišeš tog bukavca. "Baš, što se tiče na priliku, neka ga dobro uredi, pozdravi ga!"

- A video ga i on?

Video, ja. Popadija nije smela ući u sobu dok ga nisam izneo.

Na sam Petrovdan iskupila se deca iza škole, na utrini, kraj potoka, te se igraju dok ne zazvoni u crkvu. Jedno od njih, čeprkajući po šušnjaru i granju kraj obale, što je potok ovda-onda pridolazeći naneo, iščeprka popovu kapu, pa potrči s njom među svoje drugove. Diže se među decom kikut: otkud sad popova čita u potoku! Šta će s njom - hajde da igraju "vina" (ili, kako to varoška deca zovu, "šorkape").

Jedan đaćić od većih metnu je na zemlju, pa poče opskakivati i braniti je nogama od ostalih svojih drugova, koji se poređaše unaokolo, pa ga staše zavarkivati da potkače nogom čitu ispred njega i da je već teraju dokle mogu. Jedan je, bome, i potkači, te s noge na nogu stade odletati jedna čita niz potok, pa čak pored zida školskog. Deca alaču za njom - čitav urnebes!

Kad odnekud pop Vujica s crkvenjakom, te pred njih, a čita im se zakotrlja ispred nogu. Stuknuše deca natrag, a pop Vujica ih samo kao malo prekore:

- Što se tiče na priliku, tako li vi moju kapu, đavoli jedni, a?... Pa ode u sobu učiteljevu.

U sobi učiteljevoj stoji na jednoj grudnoj pečurci već napunjena jeina.

Pop Vujica se upita lepo s učiteljem, reče mu: "Na zdravlje kava", koju u taj mah beše tek uzeo da pije, pa stade zagledati jeinu, i pošto je dobro razgleda, reče:

-E, učitelju, baš si je lepo ispunio, što se tiče!

- Imao sam, popo, vala, i posla čitavo, dva dana.

- Što se tiče na priliku - okrete se sad pop crkvenjaku, koji se čudio učiteljevoj majstoriji - baš lepa stvar! I ja ću da probam da napunim koju.

- Ne bi ti to umeo, popo - reče učitelj Grujica osmeškujući se.

- Kako ne bih?... Evo, što se tiče - sad, samo da mi je žice i da vidim kako ti to nameštaš oči i kljun, pa, što se tiče na priliku, ako ne napunim - u što ćeš!

- U što god hoćeš, popo, ne možeš napuniti. Nije to laka stvar! - veli učitelj.

- Vala, što se tiče, ti bi video, na priliku... - reče pop Vujica, pa opet poče zagledati jeinu. - Ala je to golemo, bolan!... Ja sam gledao, što se tiče, pa mnogo manje: koliko kokoš, nije veće, pa perje mu nije ovako kao u ovoga, na priliku.

- To, popo, nisu bukavci, nego sovice; one su manje. A bukavac je svaki krupan.

Pop, zagledajući kljun i kandže, reče:

- O, pa ovo bi, što se tiče, i čoveku, na priliku, dosadilo!... Nego baš lepa stvar da stoji tako u sobi. Vredno je, što se tiče na priliku, da čovek ima tako retkih stvari. Šta veliš, učitelju, da je namestim u ovoj mojoj velikoj sobi, što se tiče?

- Bi lepo stojalo - odgovori učitelj.

Ja baš, što se tiče na priliku, rekoh Živadinu, kad je pronese: "Nosi ti to učitelju neka nam je ispuni; samo neka lepo bude." I odista, udesio si je, što se tiče, ne može bolje biti.

Pop Vujica, tvrdo uveren da je učitelj za nj ispunio onu jeinu, jednako se hvalio: kako tek on ima retku tihu, samo dok je donese - svi će se čuditi!

Pomene kogod kako je učitelj okitio svoju sobu ticama, a pop se Vujica tek pohvali:

- A da vidite vi kaku ja tihu imam, ništa su one učiteljeve!

- Pa kamo ti, popo? - upitaju ga.

- Tamo kod učitelja, da je još malo dotera. Što se tiče na priliku, samo dok vidite - svi ćete se začuditi!

Pop Vujica je voleo da je u njega sve najbolje, to jest da ni u kog nema što u njega ima, i zato mu baš nije mило kad spazi da drugi ima nešto što u njega nema.

Čuje učitelj Grujica to, pa pored sveg toga što se onako lepo živeo s popom Vujicom, naumi da mu nikako ne da jeine. I to mu se tako uvrte u glavu da mu se činilo neće moći preživeti ako bi je pop Vujica odneo.

Jednom behu došli popu neki gosti iz čaršije; bilo je među njima i neke gospode iz sreske kuće. Pop Vujica pokazuje im šta ima, a oni se samo čude; njemu mило, bože, mило, pa im tek čisto ponosito reče:

- Ama, da vi vidite drugo nešto što ja imam - pa zovnu crkvenjaka i šapnu mu: - Idide, donesi od učitelja onu tihu!

Navališe gosti pitati ga šta je to tako lepo i retko. On im se stade hvaliti kako ima nešto što nema ni u koga! A gosti se čude, bože, čude, čude! Pop jedva čeka da se vrati crkvenjak, samo da ih iznenadi.

Crkvenjak nađe učitelja pred školom i reče šušajući:

- Poslo me pop Vujica, učo, da mu daš onu ticu!
- Koju ticu? - upita učitelj i nabra obrve.
- Pa onu što si je njemu ujdurisao.
- Koju to?
- Pa onog bukavca. Učitelj uskipe, pa reče:
- Ne dam!

Crkvenjak stade i zablenu se u nj.

Učitelj ponovi ljutito:

- Ne dam! Idi, kaži ne dam!

Pop nestrpljiv izišao, pa hoda ispred kuće i gleda naviše ide li crkvenjak. Izviruju i gosti, a pop im veli:

- Samo dok vidite kako je to!

Vrati se crkvenjak. Čim on na kapiju, a pop upita:

- Kamo?
- Ne da! - odgovori crkvenjak.
- Ko ne da? - upita pop čisto ne verujući.

Ne da učitelj! Pop Vujica samo pomodri kao čivit i učuta.

Otada pop Vujica omrze na učitelja Grujicu i naumi kako bilo da mu potkuje opanke. Istina, nije hteo da se inati s njim, nego se opet uvraćao na školu, ali ne tako često kao pre. I kad se razgovara - razgovara se nekako preko srca; neće ni da se našali kao pre. I sad zatiče učitelja na ručku, večeri, užini, s kafom ili mezetom. I sad ga učitelj nudi - kao i pre, a on neće da uzme; retko da prihvati koji zalogaj, pa i to se baš vidi kako mu nije slatko. Jeina stoji jednako na pečurci, a pop više ništa ne govori o lepoti njezinoj.

Dosad su popova deca išla u školu kod učitelja Grujice, i sam je pop govorio da će ih ostaviti tu kod njega neka izuče i četvrti razred "na privat". Sad se nešto priseti, pa ih izvadi iz škole i daje u varoš da uče.

Dosad su svi seljaci do jednog voleli učitelja da ne može bolje biti i hvalili se njime: nigde nisi mogao nijedne za nj čuti. Sad, bome, počeše popove komšije i oni što češće idu popu da se nešto tuđe od učitelja i da zuckaju pogdekoju za njim.

Pa i sam pop ne govori lepo o njemu kao pre. Upita ga ko: "Kako učitelj, popo?" A on čisto preka srca odgovara: "Ta dobro je. Samo čovek, što se tiče, vrlo mlad, pa se zanosi drugim poslovima, a deca sama... Gradi tamo, što se tiče na priliku, i majstoriše povazdan. Ali šta ćeš mu, na priliku, kad je nemiran - ne može se skrasiti na mestu... Polomi, što se tiče, onu veselu decu, na priliku, verući se s njima po brdu i gore po potoku... One, opet, tice jednako puni; ne znam, što se tiče da li mu i to stoji u propisu..."

Ele - tako je bilo nekako zapeto stanje između popa Vujice i učitelja Grujice. I kako koji dan, bivalo je sve više zapeto - gotovo već da pukne.

Siromah učitelj čudi se šta je to, te se pogdekoji nešto iskosi na nj! Da je što popuznuo u radu - nije, vala, ni u dlaku. Ta sad se već mnogo više izveštio i zna šta treba i kako treba s decom. Da se promenio u naravi - nije ni to; i sad je onako isto dobar, iskren i svakom ljubazan... Ima tu neki đavo!

Tako je to trajalo, čitavu godinu dana, čak do pred Petrovdan.

Kad bi pred Petrovdan, dođe revizor da obiđe školu.

Učitelj odmah naredi da se zakolje koje pile i da se sprema ručak revizoru.

Sluga okreće pile na ražnju na ognjištu, a učitelj s revizorom, kmetom, popom Vujicom i još dvojicom seljaka na ispitu.

Revizor pita đake. "Kaži ti, mali, ko je bio prvi čovek na svetu?" upita jednog, pa zaviri u isti mah u kujnu: "Premaži malo slaninom da ne pgregori!" veli sluzi. Đače odgovori. Revizor zadovoljan upita drugog: "U kojoj je časti sveta ovo vaše selo?" pa odmah izviri u kujnu: "Nek se samo dobro istišti!" Đače odgovori i to. Revizor pita dalje drugog: "Koga mi moramo poštovati?" pa opet u kujnu: "Pazi da svud porumeni kožica!" Đače odgovori i to...

Ispit se svrši, razdaše se knjige.

Zove pop revizora na ručak. Revizor pogleda u pile već pečeno, pa reče da je obećao učitelju da tu ruča.

Pop opet malo pozelene.

Za ručkom ispriča revizor učitelju kako je bio uzgred kod popa Vujice i kako se pop na nj žalio i molio ga da ga ukloni odatle, jer deca ništa ne napreduju, a osim toga - još se zavađa s ljudma.

Učitelju se okrete ona škola od čuda! A to li je. Sad već zna sve!...

- Ali ništa - veli revizor smešeći se i odvajajući jedan masan bataku u svoj tanjir - ja sam se uverio da nije tako. Vidim sve ti je u redu, deca ti dobro odgovaraju...

Revizor ode i ostavi učitelju vrlo dobru ocenu - što je on odista i zaslužio, jer se svojski zauzimaao oko dece.

Ne može učitelj da trpi nego jedva čeka popa - da mu sve iskreše. Onako ljut, jednako hoda ispred škole. Deca se šćućurila u školi, pa ćute i šapuću: "Jaoj, kako nam se gospodin nešto naljutio!"

Eto ti popa Vujice. Učitelj ne može da ga dočeka, nego iziđe čak u avliju preda nj, pa poče:

- Zar baš tako, popo? Hvala ti!

- A šta to, na priliku? - upita pop, tokorse iznenađen.

- Lepo, bogami! - nastavi učitelj još polako, onako prekorevajući. - Krasno! Ići, te me opadati i govoriti što, nije istina... Baš ti dolikuje!

- Ko govorio?...

- Ti isti! - viknu učitelj Grujica sasvim uskipeo, i sve mu iskresa što god je rekao.

Bome, sad i lop planu, pa sve dršće od ljutine. Puče psovka i vika pa avliji da se čulo čak na po sela... Puče zapeto stanje! Ode pop kao pomaman kući, a svaki čas tek se obrne, pa preti...

Poče sad i učitelj da se žali svojim prijateljima na popa. A pop već, gde god sedne i stane, ruži ga i opada.

Popovi prijatelji žale popa i psuju učitelja, govoreći: "Da je on valjao, ne bi ga ni poslali amo!" Učiteljevi, opet, prijatelji brane učitelja i vele: "Nije popu valjalo, što je to radio!..."

A već njih dvojica - gde se god nađu svakad se svade.

Naposletku pop tuži učitelja.

Trajao je ispit u sreskoj kancelariji čitavih petnaest dana. Ispitani neki đaci, ispitan Živadin, ispitan Mitar i ostali svedoci; donesena i pridružena aktima i jeina i popova čita. Tako se to zamutila žestoka parnica da sreska vlast - već nije znala šta će.

Kapetan, dobričina neka, tek samo sleže ramenima, pa reče:

- Ja ne znam šta ću im! Taj je pop poma'nitao!... Dede, ćato, pročitaj opet njegovu tužbu, da vidimo da nismo što preskočili!

Ćato uze tužbu iz gomile akata, pa stade čitati:

"Načelniku sreza tog i tog, Grujica Milanović, učitelj u ovdašnjem selu, svojim nepriličnim ponašanjem i opadajućim i klevetajućim izrazima u više je prilika i pred drugim ličnostima iz pomenutog sela i okoline vređao i opadao potpisanoga, koje je potpisani ravnodušno prećutao i u više slučajeva istoga učitelja opominjao da takovo više ne čini koje se on okaniti nije hteo.

"Dalje, isti učitelj prisvojio je i utajao jednu moju stvar, to jest, ticu, zovomu buljina, ili jeina, ili odnosno bukavac, koju sam ja, što se tiče, naročito njemu i po naročitom čoveku poslao s molbom da mi istu ispuni, počem se tim ispunjavanjem, na priliku, gore pomenutih tica isključivo i bavi, a gotov sam bio i dati mu pristojnu nagradu za trud oko ispunjavanja iste učinjeni; ali je pomenuti učitelj Grujica samovlasno prisvojio sebi tu retku ticu i na moja poiskavanja i molbe ni dosad mi nije dao.

"Još imam navesti ovde da on - Grujica - oporočava i ismeva, što se tiče, potpisatoga sveštena činodejstva, što će posvedočiti Živadin iz istog, na priliku, sela i još mnogi drugi; napustio je đake i dotle razvratio da se igraju nepristojno sveštenim utvarama potpisanoga na oči njegove.

"Potpisani se našao pobuđen da se žali toj vlasti na take postupke učitelja Grujice, moleći pokorno da ovu stvar izvidi, bukavca, kao svojinu, na priliku, potpisanog oduzme, a tako isto i sveštene utvari, koje se, kao što sam mogao doznati, nalaze sad u nekoj saračani učiteljevoj, i u njima drži on - učitelj - što se tiče, jaja i mekinje; a za sve to molim, na priliku, vlast tu da učitelja Grujicu podvrgne kazni po zakonu.

"Naposletku imam primetiti i to da deca u ovdašnjoj školi veoma slabo napreduju, da se rečeni učitelj slabo na to obazire, da ih je napustio i raskalašio, da s njima izlazi po brdima, te propušta školsko vreme u deljanju, struganju i tesanju drvenarije kojekakve, koja mu nije potrebna ni za školu, niti je po propisu školskom dozvoljeno njemu baviti se istim.

"Da je to sve, kao što potpisani navodi, zasvedočiće... taj i taj, taj i taj."

Ćato ih pročita sve po redu.

- Pa šta ćemo sad, ćato? - upita kapetan.

- Najbolje bi bilo da mi to sprovedemo preko načelstva ministarstvu, pa neka se tamo reši.

- Jest, pravo veliš. Mi smo učinili svoje i stvar ispitali: neka oni tamo presuđuju kako nađu - da je pravo.

Čitav denjak akata, zajedno s jeinom i popovom čitom - onom što su se đaci njom igrali "vina", sprovede se ministarstvu.

Razmotriše tamo stvar dobro. Videše da je Živadin doneo učitelju jeinu a ne popu, da se deca nisu igrala nikakim drugim "utvarama" osem popovom kapom, koju je on u vinogradu, bežeći od grada, zaboravio, te je bujica snela u potok a deca našla - što potvrđuje i sam Živadin i Mitar, koji je popa gologlava stigao i nabio mu košnicu na glavu da ga grad ne ubije. Dalje videše da učitelj nije ismevao činodejstva popova, osem što se smejao, njegovoj molitvi od grada, a tome su se smejali svi po selu. Dalje, videše iz ocena revizorskih i iz svedodžaba, što ih je podneo - da je Grujica dobar učitelj i da je sasvim na svom mestu. I rešiše da se aktovi bace u arhiv...

Naposletku, da bi se stalo na put tolikoj svađi i gloženju popovu i učiteljevu, potruđi se onaj revizor te pozdravi učitelja da traži premeštaj, što on i učini.

I tako premestiše učitelja Grujicu. Dadoše mu daleko bolju školu i pohvalnicu za njegov rad i uspeh.

Jeina se vrati učitelju, a popu čita.

Kako se učitelj rastao s popom - ne pitajte! Da nije bilo ljudi, bilo bi i za kike... Imali su posla i kmetovi, i kapetani, i panduri!

I sad će pop Vujica, kad čuje zimi kakvu jeinu da buče, uzdahnuti i pogledati u onaj kraj svoje sobe gde je ugovarao da namesti onu učiteljevu.

Raspis

Jedan dan oko Petrovadne, a baš u sam prvi sumračak, počеше zvrktati nasipom beloševačkim male, prljave taljige nekog Simice Šuškala iz Meonice. Prozvali su ga Simica, što je bio malen i hitar kao petlić; Šuškalo su ga prozvali što je šuškao kad govori. Njegove taljige i

mršavo, mrko kljuse, svi su dizali na podsmeh - iako su to bila jedina kola u kojima se vožahu putnici iz Meonice i iz nekoliko još sela, kad putuju u Valjevo i natrag.

Simica je bio veoma naivan, ali je ipak uviđao šta vredi njegovo kljuse i taljige u njegovoj okolini, pa nije ni mario što mu se podsmevaju, nego je sasvim ponosito govorio o svojim taljigama i mrkovu i zvao ih "moje kočije".

Međutim, ko se god vozio u tim njegovim "kočijama", taj već i bez kalendara može znati kad će se vreme promeniti: jer ne da se ni zamisliti da se takav putnik nije barem jednom strmoglavio u kakav jarak ili rupčagu kraj puta. A već što se truckanja tiče, seljaci su preporučivali svakom od strune, kao najstariji lek, Simičine kočije.

Ele, kočije su Simičine zvrktale nasipom beloševačkim, a u njima je sedio Nikola učitelj i Sava, opštinski pisar iz Meonice.

Sava je bio živi đavo - i veseljak, i govornik, i šaljivčina, a Nikola više ozbiljan i ćutalica. Obojica mladići oko svojih 25-26 godina, na najboljoj snazi. Obojicu su svi u onoj okolini voleli i hvalili se s njima.

Sad su njih dva putnici Simičini. Simica veseo, bože, veseo što vozi tako valjane ljude, izmahne nekakim patrljkom, za koji je privezao malo uzice te načinio bajagi bič, ošine svog mrkova, pa zategne što igda može: "Bolan, Julka, zar si još devojka?" Kljuse se malo zakasa, a njegove kočije a na jednu a na drugu stranu, a s obe strane puta zija dosta podubljenih opasnosti, pa još neke i kaljave. Sava i Nikola drž' rukama za lotre, pa se uzveraju na koju će stranu poiskakati. jer su časom mogli da se načine lepi kao oni čerpičari što povazdan mese blato i suše čerpič kraj Kolubare.

- E e, lakše, more! Šta to radiš? - podviknuće Sava, kad kočije trućnuše preko jedne prilično duboke i opasne opasnosti nasred puta, te putnici odskočiše za čitavu pedalj s ono malo krovine na kojoj seđahu.

- Ništa, ništa, ne bojte se! - kuraži ih Simica, i skočiv hitro na zemlju, stade zavirivati da mu nije što spalo s kočija.

- Stani da siđemo - biće sigurnije a i tako ne može ti konj izvući uz to brdo.

Simica ustavi kočije, te Sava i Nikola siđoše pa ode napred šibajući svaki čas svog mrkova, koji je jedva vukao i prazne taljige uz brdo pored Bele stene.

Sava i Nikola pođoše najlak peške za njim.

- O, brate, ala me onaj danas naljuti - jesi video samo! - reći će Sava.

- A što se ti, opet, kidaš? - primeti mu Nikola. - Pusti ga, nek govori!... Dobro te nije gori, a onaki se kojekako mogu trpiti.

- Ono i tako je, ali ga baš ne mogu slušati. Gde god stane i sedne i s kim se god sastane, sve se hvali kako je on najtačniji, najuvidavniji i najveštiji u svom poslu.

- Ta to je njegova slabost.

- Slabost, ali već mi dosadi ta njegova slabost.

- Pa šta ćeš mu kad je taki... Evo, ima dve godine kako je kapetan u ovom našem srezu, pa ga već i deca znadu kakav je i smeju se hvalisanju njegovu. - Naposletku, ja ne znam kaki si ti to! Ja se nikad ne bih ni upuštao s njim u take razgovore... Znaš dobro da on ne misli kao ja i ti, niti ga možeš obrnuti da misli, pa što tek za praboga prosipati reči?!

- Ali ja se nisam toliko ni upuštao...

- E, nisi ja!... Uzeo si mu dokazivati kako nas naše kancelarije i ono odugovlačenje i piskaranje po njima skupo staje. To ti njemu ne možeš nikad dokazati...

- Ali molim te. Niko, kako neću?... Eto, uzmi samo jedan prost raspis šta staje. Na primer, nađe se u našem selu kakvo mangup prase; ne vredi najviše dvadeset groša. Šta bude? Opštinski sud javi aktom sreskoj vlasti i moli je da se traži prasetu gosa. Sreska vlast potraži prvo po srezu, pa ako nigde nema, onda javi okružnom načelstvu i

umoli ga da raspiše. Dok se to sve raspiše kud treba, utroši se, koje za sastav a koje za prepis, blizu četiri stotine groša same artije!

- Smanji malo, smanji! - primeti mu Niko smešeći se.

- Šta smanji? Izračuni sam, pa ćeš videti! Niko se zamisli i stade računati u sebi. Malo posle mahnu glavom i reče:

- Gotovo, pravo veliš; odista, ode blizu toliko.

- A kud je još poštarina i rad oko toga. Dakle, vidiš, jedno šugavo prase stane toliko troška, a koliki bi račun bio kad bi uzeli računati neku parnicu koja se tera po pet-šest godina?! Istroše ljudi i crno ispod nokata dok dođe do nekog svog prava.

- Sve je tako, ama nema ni smisla ni vajde pokazivati tako što kapetanu Paji.

Kapetan Paja bio je od onih starih kapetana, kojih danas retko ima, i koji su u svoje vreme izučili samo dva-tri razreda osnovne škole, pa posle dugom službom doterali do čina kapetanskog.

Kapetan Paja bio je u svojoj dužnosti dosta dobar, gotovo bolji od mnogih njegovih kolega. Sudio je i izviđao razne sporove u svojoj kapetaniji više po svom sopstvenom nahodjenju nego po propisima. Obično se starao da lepim reč'ma i savetom izmiri parničare. Zato ga je narod vrlo zavoleo, poštovao i slušao. Ako koga malo oštrije i pokara - niko mu ne zamera; star je čovek, a kara ne što je pakostan, već što je rad da svakog obavesti.

Što se tiče njegovog razumevanja raznih propisa, o tome neki đavolani pričaju ovakav slučaj: Jednom se zapali u obližnjem selu neko seno, šta li. Dođe pandur i javi to kapetanu Paji. "Čekaj", veli mu kapetan, pa uzme neki zbornik i stane prelistavati, zaintačivši uza svaki list: "Požar, požar, požar!" Pandur u nestrpljenju žuri ga: "Gospodine, šta ćemo - gori tamo!" "Čekaj, more, čekaj", pa lista dalje i ponavlja: "Požar, požar!" "Izgore sve, gospodine, šta ćemo?" reče žustro i drugi pandur utrčavši u kancelariju. "Pa neka gori, šta ću mu ja; ovde nema nikakva propisa!" odgovori kapetan čisto srdito i baci zbornik ukraj.

A priča se još i ovo o kapetanu Paji: Jednom dođe raspis od načelstva da svi sreski kapetani podnesu izveštaje ima li u njihovim srezovima kakve industrije. Posle nekog vremena Paja odgovori načelstvu: "Po naredbi načelstva tražio sam u mom domašaju dotičnu industriju i nigde je nisam mogao naći."

Kapetan Paja imao je, kao što se već i Sava žali, pored svojih dobrih strana i jednu slabost - da se hvali, ma za što bilo. Sava se našao s njim u Valjevu i tu, reč po reč, gotovo su hteli da se svade zato što se kapetan, po svom običaju, hvalio kako je on uviđavan i kako, nikad ne radi ništa uzalud. Naposletku, u onom inatu, opkladili su se u pozamašnu opkladu da će Sava kapetanu podvaliti da napiše makar jedan raspis uzalud.

- O, ne mogu ja njemu ostati dužan nikako! Reći mi, molim te, pred onolikim ljudma da lažem i da ne znam ništa!... Vala, doskočiće njemu Sava i dobiti opkladu, već ako ne bude živ! - gotovo ljutito preti Sava.

- Ajde de, Savo, videću - kako ćeš mu doskočiti - reče Nikola smešeći se.

Utom iziđoše već na vrh brda, gde ih Simica čekaše s kočijama. Opomenuše Simicu da dobro otvori oči niza stranu, pa posedaše. Tu se već videlo da mogu malo i Simičine kočije juriti.

Bilo je već neko doba noći kad stigoše pred meoničku mehanu. Sava i Nikola uzeše svoje zavežljaje pa odoše naviše u selo.

Simica ispreže mrkova, turi mu jednu rukovet sena, pa uđe u mehanu da popije ona dva groša što su mu učitelj i pisar na rakiju dali; a već - ako zatreba, moći će se još koji groš i od kirije otkrnjiti.

U mehani seđaše nekoliko Meoničana i među njima dućandžija Doša i pop Stevan. Mora da su nešto važno govorili, kad se učutaše za časak - dok vide ko je. No kad videše da je Simica - svoj čovek - nastaviše opet divaniti, ali prilično ozbiljno.

Simica im nazva boga, reče popu: "Blagoslovi, oče", pa sede kraj njih i poče puniti lulu, a međutim je i mehandžija, po dužnosti svojoj, već metnuo polić preda nj.

- Ama ja vam rekoh - poče pop Stevan malo potiše - videćete da nećemo dobro proći, a ide Sveti Ilija!

- Nećemo ja! - prihvati neki Jovan travar iz gornjeg kraja. - Nije to, bolan, šala, zakopati nahoče u seoski potes!... Eno preklane, pamtiš i ti Marjane, i ti, Manojlo, a i ti, oče Stevo, gde po Dračiću pobi sve tuča... Drži ljudi, zovi čak protu iz Valjeva te nosi litiju, i udri čini molitvu - aja!... Dok jedva, u zlo doba, seti se onaj sprženi Perica. "Bog s vama", veli, "ljudi! Zar ne vidite, da se ovo propade? Nije nama vajde ni od prote ni od litije, nego de da iskopamo, mi ono nahoče iz našeg sela!..." Odmah ti, bolan, graknu selo, te ko budak, ka motiku, ko pijuk, iskopaše ga i odneše, te ukopaše čak negde kraj Graca pod obalu i, hvala bogu, više ni gradljike!

- Ja šta mislite vi, more ljudi - prihvati opet pop - osakatilo je to narod da ne može gore biti!... Eto, svi znate kako je i Zlatarić stradao što se u potes seoski zakopao utopljenik, a kamoli nećemo mi...

- Jes' popo, imate pravo - tvrdi Đošo ulagujući se - ravnim načinom, znate li i ja sam slušao kako su ta dva sela stradala... Letos sam, znate, izlazio u veresiju, pa stra'ota božija - samo da ste ondak videli.

- Ama ko li to naredi da se baš u naš potes ukopa? - upita Manojlo.

- Naredi kapetan - eto ko! - odgovori Jovan gotovo ljutito. - "Našlo se", veli, "u našem ataru..." A nije, zakona mi! Eno, sutra nek iziđu ljudi... Eto i ti si, Marjane, bio onde kad smo ga našli. Kazaće svi da nije u našem ataru, nego u paštrićkom.

- Vala, ljudi, meni se čini - poče Marjan tako važno kao da kazuje neku bog te pita kaku tajnu - da je to samo kapetanov inat... Još otkako se terasmo ono lane oko sinora, od onda se on na nas nešto izuze i stade đuvati. I evo ovde sam najtanji (tu Marjan pokaza prstom svoj zamašan vrat), ako nije samo uprkos naredio da se to dete u naš potes zakopa!

- Jes', gospodin-popo, duše mi! - prihvati sad Đoša, metnuv ruku na prsi i unese se popu u oči. - Ja sam se, znate, ondak ravnim načinom našao u sreskoj kući - znate, da pokupim ono malo veresije. I verujete

li, gospodin-popo, primetio sam ravnim načinom da radi u inat. Jes', tako mi svega na svetu - baš sam lepo poznao da je to njegovo masla...

- Čije mu drago, tek nije po nas dobro - reče pop kao zabrinut. - Nego dela, ljudi, da kako otarasimo tu bedu iz našeg potesa.

- Jes', bogami, popo - prihvatiše svi popovu misao - to će najbolje biti, da otarasimo belaja od naše kuće. Samo kako bi?

- Lasno, brate - upade u reč Jovan - iskopati ga, pa odneti u atar paštrički, te ukopati gde se i našlo.

- Ono, lako je to kazati - prihvati Manojlo - ama ka će ga kopati?... Danju se ne može, videće kogod, a noću, ja boga mi, ne kopah ga, pa makar mi grad odbio oba uva!...

- Ako nećeš ti, ima ko će - reče Jovan. - Eto Marjan, on ga je i ukopao.

- Ta ono, jes'... ama ja, gazda Jovo... - uze Marjan da izvija, jer baš nije voleo da noću barata oko mrtvaca i grobova. - Ono, znaš... nije baš ni lako!

- Pa nećeš ti sam, ne boj se! - kuraži ga pop Stevan. - Eto ti i Simice. Vas dva moći ćete zar? Simica ionako kopa kašto rake, nije mu prvina. 'Oćeš, Simo, a?

- Ta moglo bi se, oče Stevo, nego znaš - poče i Simica da izvija - nekako, što veli Marjan...

- 'Oće, 'oće Simica - znam ja! - navali Jovan. - A sutra mu ne gine napojnica - svi ćemo dati...

- 'Oćemo, 'oćemo! Šta, zar mi našem Simi da ne damo?! - graknuše svi.

- Ali to treba još noćas, dok nije kapetan dokučio pa nam može smesti - veli pop. - Noćas je baš kao što valja; ljudi umorni, odmaraju se - niko neće opaziti...

I tako Simica i Marjan pristaše. Sad se tek otvori živ razgovor i šala. Njih dva popiše unapred poprilično napojnice; a već sutra, kad se sve svrši - biće još.

Bilo je već prevalilo po noći. Učitelj Nikola umoran, spava uveliko. Dok stade lupa na vratima školskim. Lupa - rekao bi, sad će vrata istaviti. Skoči Nikola onako bunovan i viknu.

- Ko je to?

- Naši smo! - odgovori neko spolja, a jednako gura u vrata.

- Koji naši? - upita učitelj, promoliv se kroz prozor.

- Ja, učitelju - odgovori Marjan i priđe prozoru, a iz njega zaudari kao iz rakijske mešine.

- A ti si to, Marjane! Otkud noćas u ovo doba?

- Imaš budak, učitelju?

- Budak?... A šta će ti budak? - upita Nikola čudeći se šta je tome noćas naspelo.

- Budak... treba mi. Imaš li?...

- Okani se ti, Marjane, noćas budaka... Idi te spavaj, bolje će biti. Ne dam ti ja sad ništa!...

- Ama molim te, učitelju, daj mi! Bogami čuvaću ko svoje.

- Ne dam, Marjane, ne dam. Idi - 'oću da spavam! - reče Nikola odsečno i zatvori prozor.

Marjan promrmlja nešto, pa se uputi pravo Savinoj kući - prema školi na jedan dobar puškomet. Stade lupati i njemu na vrata. Sava zarkao, pa baš ni u uvo. Marjan lupa još žešće.

- E, e, - ko je? a! - dreknu Sava iza sna, pa skoči te otvori vrata.

Marjan, kako beše navalio, umalo ne pade na nos preko praga.

- O, o! Drž' se!... A šta ćeš ti sad? - upita Sava razbirajući se.

- Imaš, čato, budak?

- Šta?!

- Imaš budak - budak treba mi?

- Budak?! - ponovi Sava u čudu. - Hi - budak... A što će ti noćas budak?... Imam ja - te još kakav budak!... Mnogo pametniji od tebe... A što će ti?

- Ta treba mi. Ako imaš daj - nemam kad čekati!

- Ne dam dok mi ne kažeš što će ti.

Marjan, nema se kud, ispriča Savi sve - i što će mu i kud se sprema noćas sa Simicom.

- Aha, baš ti tek sad ne dam!

- Pa šta me onda varaš?... Dela, bogati, daj mi.

- Idi, idi kući te spavaj! Okani se ćorava posla... Gle ti njega - napao noćas buniti ljude! Idi, ne dam budak?... - reče Sava i zatvori vrata.

Marjan opet nešto promrmlja, pa se vrati. Dok se tek Sava priseti, pa brže za njim:

- Marjane!

-Oj!

- Odi, odi da ti dam.

Uze iza vrata budak i iznese, te mu dade rekav:

- Ali sutra zorom da si doneo - čuješ?

- Nemaj brige, ćato, i pre zore... - obeća se Marjan, zaturi budak na rame, pa ubrza Simičinoj kući.

Sava se brže bolje obuče, pa poteci školi. Sad, opet, on uze lupati na vrata školska. Nikola taman beše sveo oči, trže se kad ču opet lupu; promrmlja onako bunovan: "Ta kakva je ovo napast noćas!" ... pa ustane i izviri na prozor.

- Ko je?

- Ja, Niko! Otvori da uđem - odgovori Sava prišav prozoru.

- Eto ti sad opet - ti! - začudi se Nikola... - Ček da otvorim! - i otvori vrata. - a koji je bes tebi noćas? Da nećeš i tu budak?

- Zar je i od tebe iskao? - upita Sava smejući se. - Ja mislim samo je mene budio.

- I jamačno dao si mu?

- Dabome.

- A ako učini kako čudo noćas?...

- Ne boj se... Znam ja šta će mu. Nego dela, oblači se.

- Da se oblačim? - upita Nikola uzbezeknuv se. - A što sad da se oblačim?

- De, de - obuci se ti samo, pa ćeš videti što...

- Ja, bogami, ne mogu. 'Oću da spavam.

- Ali molim te obuci se!... Zar ti meni ne bi učinio toliku ljubav?

Počeska se Nikola iza vrata - šta će sad? Tu se apeluje na ljubav, ne može mu odreći. Najposle, hajde da se vidi i ta komedija, pa makar se sutra malo i odspavalo - ionako je praznik. Obuče se i Nikola.

- E sad, Niko, ponesi verige - reče Sava - pa 'ajdemo!

- Verige!? - uzviknu Nikola začuđenije nego da mu je zaiskao tri budaka odjedanput.

- Verige, verige - ja! Ponesi samo... - potvrđuje Sava smejući se.

- Ja, bogami, gotovo neću da idem! - poče Nikola da se usteže. - Ovo je noćas da bog sačuva!... Jedan lupa, "daj budak"; drugi, "obuci se i ponesi verige..." Hm, budak - verige - ići u ovo doba... nisu čista posla!

- Ta šta se zanosiš vazdan! - oseče se Sava ozbiljno, pa otkači iznad ognjišta verige. - Eto, ja ću ih poneti ako se bojiš... 'Ajde ti samo! Nikola sleže ramenima i pođe za njim. Udariše sve jarugom, dok izbiše pod Simičinu kuću. Pred kućom taljige i za njih privezan mrkov, koji tokorse malo frknu i naroguši uši osetivši da ide neko. Sava i Nikola prilegoše za jedan koš i učutaše se.

Malo postaja, a škrinuše vrata. Iziđe Simica, zaturio nekaku vrećetinu i motiku na rame, a za njim Marjan sa Savinim budakom. Sava i Nikola još više prilegoše da ih kako ne opaze.

- Sima, more, kuda ćeš ti noćas u ovo doba? - viče poluglasno Julka Simičina s kućnjeg praga za njima.

- Spavaj ti tamo - spavaj! Šta zijaš noćas? - oseče se na nju Simica.

- Ama, ne idi, more!... Jesi l' pijan - manit li si? Kako te kopanje snašlo noćas uoči praznika!?

- 'Oćeš ti ćutati jednom - il' da ti dođem tamo?! - prodera se Simica još oštrije.

Julka tek učini: "O, bog s nama - luda čoveka!" pa pritvori vrata i nešto još progunda...

Oni zamakoše niz voćnjak i nestade ih u pomrčini.

Sava i Nikola počutaše još malo, dok se sve utaja.

- Ded sad! - šanu Sava i gurnu laktom Nikolu - verige za kraj, pa vuci i trči oko kuće - ali brzo!..

Nikola zinuo od čuda, pa ga samo gleda.

- Ta dela - šta ti je sad! - reče Sava, a napregao se već od smeha. - I još ukći onako strašno, debelo, znaš... No de, šta si zinuo, da se ne dangubi!...

- Ajde da i to čudo bude - reče Nikola nisam ne znajući šta će. - O, napasti noćas!.. Uze verige za kraj, pa juriš oko kuće.

Stade zveka veriga, a Nikola tutnji što igda može i ukće. Dok ti istom uze bobotati u kući prestravljena Julka. I mrkov se poplaši, poče se trzati i pomače kola. Sava se već zacenio od smeha. Pritrča kolima te odreši mrkova, pa učini Nikoli: "šš!" da ide za njim - i obojica s mrkovom otutnjiše niz jarugu naniže...

Sutradan već po obližnjim kućama počeše se žene i babe sašaptavati:

- A znaš, jadna, šta je noćas bilo?

- Šta, jado?!

- I ne pitaj, bome!... Ovaj nesretni Simica i onaj pijani Marjan, uzeo ih đavo u svoju ruku, otišli da iskopaju nahoče. Vesela Julka ostala sama samcita - dok, veli, ništa ti bog ne dade... stade zveka, tutanj, rika, rzanje, lavež, kukurekanje... ama, sve što je u boga, avaza, zavrišta oko kuće! Jadna Julka umalo nije presvisla od straha!

- A šta li će to biti, drugo moja?

- Ništa drugo, nego onaj - u kamen udario!

- O, bog s nama i anđeli božiji!... I tako žene i babe krste se i sašaptavaju, a siromah Simica pokunjio se, pa hita sreskoj kući.

Kapetan Paja uranio pa sedi u hodniku pred kancelarijom na hladovini, a Simica te preda nj.

- Dobro jutro, gospodine! - pozdravi kapetana, pa stade gologlav i snužden.

- Bog pomogo, Simo!... A koje dobro? Što ti se okunjio, bolan?

- Zlo, gospodine! - utanji Simica.

- Kako zlo - naopako!

- Nestalo mi noćas mrkova.

- Jes' ja?

- Jes', bogami, gospodine! Nigde ga nema... Evo od jutroske ga jednako tražim; obigrao sam svu Meonicu; trčao sam čak i u Paštrić, već s nogu spadoh, pa - nema, gospodine, baš ga nigde nema!...

- Pa šta ću ti ja sad? - reče kapetan i sleže ramenima.

- Ama molim te, gospodine - utanji opet Simica - ako boga znaš, naredi da mi se potraži... Siromah sam, gospodine, šteta - ako propadne, ne znam kuda ću.

- 'Oćeš valjda da raspišem da se traži? - upita kapetan.

- Jes', jes', gospodine - ubrza Simica - zapiši tako ti boga, kako znaš, samo nek se potraži! Molim te, gospodine, tako ti sreće sve mu zapiši, ama sve, što god znaš...

- A što ti to nisi javio najpre opštini? - reče kapetan. - Zar ne znaš kako ide red? Opština bi posle meni javila...

- A šta ja znam, gospodine, prost čovek. Molim te, moći će zar i bez opštine... Svud sam, bogami, tražio, pa nigde!

- 'Odi amo! - reče kapetan pa ustade i uvede Simicu u kancelariju; otvori jedna vrata od druge sobe, gde seđaše za stolom jedan dežurni praktikant, dugačak, kao pritka, pa mu reče: "Dede, ćato, uzmi ovog čoveka na protokol!"

Simica osta s praktikantom, a kapetan zatvori vrata za sobom.

Dokle je trajalo to uzimanje na protokol - valjda će znati sam kapetan, a znaće i Simica, koji se već beše oznojio pričajući po nekoliko puta svoju nedaću noćasnju, a znaće najposle i dugački praktikant kapetanov, koji je čitav sat utrošio i nekoliko tabaka iskvario - dok mu je jedva za rukom ispalo da kojekako popiše sve belege i dobrote Simičinog mrkova.

Međutim, dok se siromah Simica uzimao na protokol, dođe kapetanu dućandžija Doša. Potpunom učtivošću i odanošću, kaku već može pokazati i jedan dućandžija seoski, pozdravi kapetana.

Odmah ti tu oni zaturiše razgovor. Kapetan se žali: kako je teška služba, kako, se mučno živi, kako ga neće da unaprede. Doša se, opet, žali: kako rđavo ide radnja, novac ne pada, mušterije nema. Uzdiše kapetan, uzdiše Doša. Jedan se teška kako se mora trpeti, drugi se teška kako se iz svoje kože ne može nikud... Ele, malo-pomalo okrete se razgovor nekako slučajno - te kapetan sazna od Doše ko je sinoć bio u meoničkoj mehani, šta se govorilo i ko je iskopao nahoće. Kapetan samo vrti glavom, pa se čudi: "O, gledaj ti njih, molim te!... Čekaj ti, naučiću ja njih pameti!... E, e - baš ne možeš s tim ljudma izići nakraj!" U tom čuđenju kapetan i zaboravi upitati Došu, kad pođe, kojim je poslom došao. No može biti, ni on mu ne bi umeo to kazati načisto.

Kapetan je još vrtio glavom, dok eto ti iz sobe Simice i dugačkog praktikanta. Dugački praktikant čita protokol, a Simica zaintačio: "Jes', jes', gospodine! Sve je tako! Ama baš sve kako sam kazao... Molim te... Ej, moje nevolje!... Molim te, gospodine, nek se svud dobra potraži!"

- Dobro, dobro! - reče kapetan, pa zapovedi ćati: odmah načini akt načelstvu da se raspiše svud za ovoga konja.

Praktikant zamače u svoju sobu, a kapetan se okrete Simici pa vrlo ozbiljno i gotovo ljutito upita:

- A je li ti, more?! Ko tebi reče da ti kopaš noćas ono dete?

Simicu čisto kao da neko posu vrelom vodom, pa u onoj zabuni poče mucati:

- Ja, ja, gospodine, bogami, eto... nisam ja, nego oni... Zdravlja mi, nikad ni pomislio... Idi, veli, te iskopaj... a ja šta ću?...

- Odmah da si išao s kim si i kopao - da vratite dete na svoje mesto, gde je i bilo!... Jes' čuo! sad odmah, ili ne, noćas moraš! Kad si ga noću već jednom kopao, kopaj ga noću i opet - jes' čuo!... Da se nisi glavom šalio! Ako sutra ne osvane gde je zakopano bilo, oderaću te... Gle ti njih sad!... Pa još benetate koješta po mehani s onim vašim ludim popom!...

Kapetan je prilično mrzio Pop Stevana, te se tako i sad izreče o njemu.

- 'Oću, bogami, gospodine!... Odmah noćas - i pre zore, gospodine, zdravlja mi!... Ja ću to sve s Marjanom... Šta ću, gospodine, siromah čovek... Ej, bog ih ubio, kud i to da mi još natovare na vrat! Malo mi je zar moje nužde i nevolje!... - okupi Simica jadikovati.

Kapetan zazvoni i Simica iziđe iz kancelarije, brišući znoj kao grašak krupan, pa stište kao oparen kući.

Sutradan osvanulo je nahoče opet na svom prvašnjem mestu. Već svuda po selu govore kako je preksinoć bio tutanj, zveka i rzanje oko Simičine kuće, i kako je nešto odvelo njegova mrkova.

Simica otarasio jednom brigu s vrata, pa ne bojeći se da će ga kapetan oderati - uspavao se, a sunce već prilično odskočilo. Bi još dugo spavao da se Julka nad njim ne razrakoli: "Ej, Simo, Simice! Ustaj, more, diži se!" On se samo okrene na drugu stranu, progundā: "Ne diraj se!" pa zašiče opet.

Zva ona, zva, aja, neće da ustane! Povuče ga najposle za nogu. Đipi on kao besan, zbaci sa sebe ponjavu, te joj smaknu konđu i raščuperi je svu - koliko je lupi onom ponjavčinom, pa se prodera:

- Jesi li ti poludela jutros?! Ona, smejući se veselo, odgovori:

- Ta šta ti je, bolan, što ne ustaješ? Evo nam mrkova!

- Gde je? Otkud? - kliknu Simica i stade zverati gde će da ugleda svog mrkova.

- Eno ga u voćnjaku, pase. Probudim se jutros, a on vezan za kola tu - isto onako kao što si ga ti ono veče vezao.

Simica nemade kad više pitati, nego poleti naniže u voćnjak...

Prošlo je skoro pet meseci. Po selu se slabo govori o zveci i tutnjavi oko Simičine kuće; kašto samo na kakoj pijanci uveče, pored ostalih priča o vampirima, pomenuće se i to. Nahoče je na mestu. Kapetan nije oderao Simicu. Grad nije nikom ništa pobio; gotovo ga nije ni bilo toga leta... Seljaci počеше uviđati da i pop pokašto može mlatiti

gloginje. Simica opet vozi na svojim "kočijama" putnike i drugu kiriju. Sve stvari idu svojim redom. Jedino što se desilo za to vreme neobično - onaj dugajlija praktikant, što je pre uzimao na protokol Simicu zbog njegova mrkova, dobio je sad za pisara i premešta se u drugi srez, a na njegovo mesto poslali nekakvog dečaka: izgleda kao metiljava ovca - jadno, suvo, nepokretno, ne ume čestito ni govoriti...

Tek beše kapetan ušao u kancelariju i seo za svoj sto, a pandur unese jedno pismo. Kapetan otvori, pročita i poluglasno reče:

- E, siromah Simica - ništa od njegova mrkova! Nadao, sam se od ovog poslednjeg akta da će biti što, pa badava!... Baš mi ga žao! Nosi tamo nek se sajuzi!

To je bio poslednji akt od okružnog načelstva; javlja kako su sva načelstva i svi sreski načelnici već odgovorili da "traženog mrkova" nigde nema...

Kapetan preturi još neka akta preko ruku, dok eto ti opet pandura, prijavio novog zvaničnika:

- Jedno momče čeka.

- Pusti ga.

Otvori pandur vrata i uđe plašljivo novi zvaničnik s pismom u ruci. Kapetan uze pismo i pročitav stade meriti novog zvaničnika od glave do pete.

- Jesi, more, još gde bio u službi?

- Nisam - odgovori novi zvaničnik.

- Pa šta si do sad radio?

- Učio sam.

- Zanat?

- Nisam, nego školu.

- Pa što nisi još učio? Novi zvaničnik obori glavu i onako zbunjen protunjka gotova kroz nos:

- Ne može se...

- Viš, brajko - uze kapetan po svom običaju da mu malo očita - kad nisi mogao učiti školu, bolje bi bilo da si učio zanat. Dok se ovde unaprediš, tamo bi mogao biti svoj gosa... Nije baš ni ovo lak 'leb - nemoj misliti!...

Novi se još više zastidi i pocrveni do ušiju.

- A koliko si škole izučio?

- Dve gimnazije... - odgovori novi gotovo šapćući i krijući oči.

Kapetan ga malo promotri i premeri, pa zazvoni i reče:

- 'Ajd, idi tamo na svoju dužnost - pokazaće ti pandur. - Ali pazi da se dobro vladaš!... Nemoj se svađati sa praktikantima. Nemojte tamo sipati pesak jedan drugome na glavu ni privezivati kojekakve repove na kaput kad izlazite iz kancelarije, jer ne mogu više trpeti da vas ismevaju oni geaci po mehani... jes' čuo, nije ovo ludačka kuća!... Pa, onda, nemojte se zgađati lenjirima ni brljati astale mastilom. Nemojte mi drljati po duvaru kojekake kuke, kao onaj dugački što se sad tornja odavde; jer koga u'vatim, uši ću mu iščupati!... Sad idi, pa radi čisto što ti se da, nemoj prazosloviti; vladaj se dobro, pa možeš vremenom biti i unapređen!... 'Ajd sad na posao!...

Novi zvaničnik, slušajući tako lekciju, zbunio se da ne može gore biti; pohita na vrata i umalo ne udari nosom o učitelja Nikolu, koji baš u taj mah uđe sa svojim Savom. Oni su uvratili po platu i da se jave kapetanu, pa da idu poslom nekim u Valjevo.

- A 'oćete li na kolima? - upita kapetan.

- Dakako... Išli bi i peške - lepo je vreme, ali nam valja petljati i nositi mnogo kojekakih stvari.

- Pa 'ajd ponesite i jedno burence majstor Stojanu, neka ga opravi. Ide blagdan - trebaće mi.

- Drage volje, ponećemo, - reče Nikola. Kapetan ih isprati s burencetom čak do kola.

Kad ugleda Simicu s njegovim "kočijama", nasmehnu se pa reče:

- E, Simo, 'oćeš još da kopaš nahočad?

- Nikad, gospodine, daleko im lepa kuća! - odgovori Simica, a namešta nešto po kolima.

- Ne da ti đavo sedeti s mirom... Nego, šteta, Simo, tvog mrkova nigde! Sad baš dobih poslednji odgovor od načelstva!...

Sava i Nikola prsnuše u smeh. Sava samo što nije legao da se valja od teška smeha. A i Simica se zacenio, pa samo cepti.

Kapetan u čudu izbečio se, pa ne zna šta da rekne:

- No šta vam de sad?...

- Pa eto mu mrkova - reče učitelj pokazav rukom kljuse upregnuto u taljige, pred samim nosom kapetanovim. Kapetan se tek samo uzbezeknu.

- O, da si ti živ i zdrav, gospodine - poče Simica povrativ se malo od smeha - ja sam ga našao još ono jutro kad sam vratio nahoče na mesto.

- Još ono jutro! - uzviknu kapetan i pljesne se rukom. - Ih, ja grdne bruke pisati toliko!...

- Aha, gospodin kapetane! - priskoči Sava, povrativ se od smeha, čisto zajedljivo - ko ono ne piše nikad ništa u vetar? Moja je opklada! To je žao za sramotu - sećaš se!?!...

Kapetan samo što spodbi ono burence, pa s njim za plot u avliju. "Daj, ponećemo!" viču oni. Aja - on ode kao oparen u kancelariju; samo tek tresnuše vrata za njim.

Sava i Nikola posedaše, Simica ošinu mrkova, i opet se otkotrljaše nasipom Simičine kočije, a u njima putnici gotovo oplakali od smeha.

- Šta si, vere ti, dao za tog mrkova? - upita Sava Simicu kad odmakoše.

- Dve rublje nasred valjevskog vašara. Ima od onda ravno tri godine. I bog da pomože, dobro me posluži!

- Eto, Niko, jevtin raspis - reče Sava. - Simičin mrkov dve rublje, a raspis više i od deset rubalja!...

Za kratko vreme puče po celom srezu bruka o mrkovu i raspisu kapetanovu. Seljaci to okitiše, namestiše i udesiše još zgodnije. Kad stanu pričati gde na saboru, sve se živo izvrcé od smeha.

Kapetan nije nekoliko dana izlazio u srez, nego slao svog pisara. I posle, kad god iziđe, gleda čas pre da izmakne, nekako mu nije bilo ni da razgovora ni do hvale.

Redak zver

Pod Kosmajem, u Nemenikućama, ima neki Radoš, lovac da ga šale nema u svoj kapetaniji. Od njega se ne može sakriti ni zečja loga, niti lisičija rupa, ni jazavčeva jazbina, ni tvor, niti ikaka u boga zverka a da je ne nađe i ne ukapi. Jastreba, gavrana, orla - tuče u letu. Kud navije pušku - nikad ne promaši. Istina, u tom kraju slabo ima lovaca; gotova jedini se Radoš tim poslom i bavi. Nikad ti on ne skida pušku s ramena. A pošao u njivu, a u drva, a u vinograd, a u livadu - svakad će je poneti.

Baš na Male Vračeve poranio Radoš da obiđe njivu, pa onda da provrlja malo po Kosmaju - ionako je svečanik, e da ulovi što besposlen; a tu noć bilo je malo i kišice, pa živa zgoda.

Njegova Smilja odvrća ga da ne ide. Govori mu da ne valja na Male Vračeve ići po lovu, kaziva mu i kaka je nekakav ružan san usnila...

Aja! Ne možeš ti njemu ništa! Uzeo on pušku, pa ode naniže u njive.

Brzo je Radoš obišao njivu dole u Trnavi. Tu je u ritu pucao na jednog ražnja, ali ga promaši. Bi mu malo krivo. Odavno mu se nije desilo da mu ode metak naprazno.

Odatle Radoš zaobiđe ispod donjeg Kosmaja. Zađe u šumu - vrljaj tamo, vrljaj amo, dok klisi ispred njega zec; opali za njim i - opet ništa! "Bog s nama! šta je ovo danas!" reče Radoš glasno. Napuni pušku, pa pođe dalje. Pređe preko Košutice, ali nigde ništa. Nego Košutica je ionako već ogoleta, pa se nema gde ni zverka skloniti. Daj da se zađe opet u Kosmaj.

Prepreči kod Kastaljana, starog nekakog manastira, i zađe u Kosmaj. Traži, vrzaj - ništa! Izbi već gore navrh Malovana do Vilinih korita. Tu sede malo te podmaza i ogleda pušku, pa se onda uputi u Veliki Kosmaj da barem ubije kog orla, ako ništa drugo; a baš tad šestarahu dva-tri iznad Velikog Kosmaja.

Ele, vrza Radoš od bukve do bukve, od grma do grma, dok ti tek smotri - nešto se miče oko jednog žbunića. On onda polako, polako - prikradaj se sve bliže. Učini mu se najpre zec je. Kad tamo, ima šta videti!... Golo, nago golo dete, sve čupavo a repato, vrda oko žbunića.

Trže se Radoš i stade. Trže se i ono dete, pa stade žmirkati i gledati pravo u njega.

Radoša podiđoše neki mravci, pa u onoj zabuni viknu:

- Čiji si ti, mali?

Ovo samo žmirka i miče gubicom, pa tek uze kupiti kamenjice i drvca i bacati se na Radoša.

Radoša podiđoše još krupniji mravci. "Nije čist posao!" pomisli u sebi, pa opet povika:

- Čiji si, bre, govori! Sad ću da pucam! - i navi pušku na nj.

Ono tek odlomi od žbunića grančicu, pa nanišani njom na Radoša.

Radoš se sav ohladi. Spusti pušku, pa poče polako izmicati natrag. Ono sve bliže k njemu, pa udri kamenjicama. On onda stište bežati što igda može, a ono sve u skok za njim.

Skotrlja se Radoš niz neku jarugu, sav se izubija i izgrebe, pa beži što je živ! U onom strahu osvrte se. Kad ono dete baš nad samom jarugom, pa gleda u njega.

Radoš nadade tutanj i, sav raščupan, izgreden i uzveren strča dole pred mehanu i Tresijama...

- Ene de! Šta je tebi, bolan?... Nuto kaki je!... Gde se osakati tako? - navališe seljaci pitati ga i svi se zgrcaše oko njega.

- Prođite se! - jedva odgovori Radoš zaduvano i usplahireno.

- Da nisi otkud nagazio na kurjaka?

- Da nije hajduk? - okupiše zapitkivati.

- Nije, braćo,! Druga napast!...

- Šta, zaboga!

- Kazuj, brate!

Radoš se pribra malo, pa im kojekako ispriča na što je nagazio.

- Ala, brate, zar baš kao dete! - uzviknu jedan začuđeno.

- Pravo dete! Samo čupavo!

- Ama jesi ti baš dobro video?

- Kako da ne vidim, ljudi, kad mi hoćашe oči izbiti kamenjem!

- I baš čupavo? - upita drugi.

- Ama svud, i po obrazu, i po čelu, i po nosu!

- O, bog s nama! - prihvati treći. - A ima, veliš, i rep?

- Kao u kerčeta.

- Ama, da to ne bude majmun? - reći će neko od njih.

- Kakav majmun! - reče Radoš. - Znam ja šta je majmun; viđao sam ga u Beogradu o Markovudne kod palilulske crkve. Majmun je, brate, mnogo manji, a ovo je golemo.

- Pravo kaže - reče jedan - neće to biti majmun, nego druga neka zverka.

- O, budiboksnama! - povikaše gotovo svi uglas.

I stadoše premišljati šta bi to moglo biti. Neki rekoše da je anatemnjak, neki da je onako nekaka utvara. Ele, svi sloški presudiše da nije čist posao i da neće ni po selo dobro biti.

Kad su već presudili da nije čist posao i da neće ni po selo dobro biti, onda stadoše smišljati šta da rade.

Neki govorahu da ga ostave, pa će valjda samo i otići; neki, opet, rekoše da treba javiti vlasti; neki mišljahu da ne treba buniti narod, nego da oni sad odmah odu i da to čudo kakogod uhvate, pa onda da jave vlasti.

I tamo-amo svi pristaše na ovo poslednje, to jest da sad odmah odu, i da kakogod uhvate to čudo.

Odabraše se njih nekoliko ponajkuražnijih, pa neko kolac, neko, motiku, neko oplavak i hajd' naviše u šumu.

Radoš s puškom napred da im pokaže gde je ta napast.

Kad tamo, ono selo kraj nekog panjića, više one jaruge, pa se sunča.

- Eno ga! Eno ga! - šanu Radoš Družini.

Svi se pritajiše, rekao bi i ne dišu, i staše se šapatom dogovarati kako će toj zverci kidisati.

- Da ga uhvatimo! Živo da uhvatimo! - šanuše sloški.

- Bog i duša, čudna zverka!

- Ti, Radošu, pušku na nokat, pa uždi, ako dođe do gusta.

- Samo gledaj dobro da nas koga ne osakatiš!
- Ne brinite se vi! - reče Radoš i zasede s puškom iza jednog grma.

Oni se onda razrediše, zaobiđoše sa svih strana, pa sve bliže. Jedan od njih skinu i gunjac. Ujedanput halaknuše: "Drži! Ne daj! A drži!" Ono se jadno prepade i pribi uz onaj panj.

Utom priskoči onaj s gunjcem, te ga poklopi i uhvati. Dobro ga steže da mu se kako ne otme. Brže se raspasa jedan, pa ga upetlja dobro pojasom preko srede, i onda ga poteraše. Pođe ono gotovo mirno pred njima.

- Bog i duša, ovo je divlji čovek! - reći će jedan.
- Neće to biti divlji čovek, nego divlje dete! - dodade drugi.
- Jamačno, dete... Čovek bi, valjda, bio veći.
- Šta ćemo s njime sad?
- Teraj u opštinu!

I sva ta gomilica ljudi krete se dole u opštinu.

Radoš, presustao koje od straha koje od bežanja, pa ode najlak kući.

U donjem je kraju sudnica opštinska i odmah do nje mehana. Već se tu beše iskupilo nekoliko seljaka, a među njima kmet i opštinski pisar. Kad smotriše ozgo gegru, istrčашe svi napolje da vide šta je. U tom oni ozgo stigoše pred mehanu.

- A šta vam je to? - upita kmet začuđeno.
- Eto šta, vidiš! - odgovori ponosito onaj što drži pojas. - Divljak!
- Divljak! Kakav divljak!
- Vidiš kakav! Divlji čovek! Samo mali, još dete.
- Ala, brate!... Neće biti! - zavikaše svi, pa nagnuše oko živinčeta i stadoše ga zagledati sa sviju strana.

Bilo je tu vazdan nagađanja. Kmet misli da ne bude druga kaka stvar. Čata misli da je drekavac. Seljaci - divlji čovek, i ništa drugo.

Ele zagledaše ga, misliše i najposle smisliše da ga zatvore u opštinsku 'apsanu, pa da jave kapetanu.

Nadoše pojače uže, vezaše ga dobro i upetljaše, pa onda uvedoše u jednu brvnaru, privezaše ga za direk, pa zatvoriše...

Kmet odmah posla birova s pismom kapetanu da se u Kosmaju našla neobična zverka; niko ne zna pod sigurno šta je, ali će jamačno biti divlji čovek.

Duša valja, u Kosmaju se viđalo i vampira, i veštica, i zduhaća, i drekavaca, i svakog čuda, ali - divljih ljudi nikad dojako.

Stari čiča Nenad pamti obe krajine, zapamtio je više od desetinu kojekakih vampira, trojicu i sam probo glogovim kocem, a već veštica i drugih utvara viđao je sto puta, ali nikad nije zapamtio - barem se ne seća da je bilo u Kosmaju i divljih ljudi.

Pa i stara baba Višnja, ima joj preko devedeset, počeli joj već rasti i treći zubi, rodila se u beloju košuljici i vidovita je; i ona je viđala mnogo i mnogo čuda, zapamtila je i kad su kuge kroz Kosmaj prolazile, a pamti i kad su se kupale vile u onim koritima navrh Malovana, što se i sad vide, ali se ni ona ne seća da je bilo kadgod divljeg čoveka u Kosmaju.

Ali šta ćeš? Danas se svet izopačio, pa, bome, i napasti kojekakve nailaze i eto najposle - divljih ljudi!

Brzo puče glas po selu: kako je Radoš nabasao u Velikom Kosmaju na divljaka; kako umalo nije poginuo; kako su ljudi priskočili - uhvatili ga, vezali, doterali u opštinu i tamo zatvorili!

Žene se prestraviše, deca uzjazbiše. A ljudi kao ljudi, jedni veruju, drugi se smeju i podsmevaju.

Neki đavolani rekoše da su oni viđali dosta takih zveraka po vašarima, i da to nije baš toliko opasno. Tek sasvim je bilo za čudo - otkud u Kosmaj da dođe!

Radoš je došao kući sav usplahiren, umoran, pregoreo od žeđi. Zaiska vode, napi se; jedva ispriča Smilji šta ga je snašlo, pa odmah leže, onako znojav i umoran, na travu pred kućom. Dugo je spavao kao zaklan. Kad se probudi, požali se kako ga bole krsta i kako mu je zima.

Kad bi večer, spopade ga kao neka groznica i trabunjanje - ništa za se ne zna.

Smilja se prestravila, samo huče po kući i govori: "Lepo ja tebi govorih - ne idi, a ti ne hte poslušati!"

Šta da radi, nego poteci nekoj Anđi, travari i gatari, da je pita ima li mu kakva leka.

- Bogami, prijao, nije dobro! - veli joj Anđa. - Ja sam, istina, zapamtila dosta čuda, ali divljaka nije amo dolazilo!...

- Mora lovac najposle nagrausiti - veli tetka Sinda, stara Hercegovka, koja takođe beše došla kod Anđe da ište malo trave od izedi. - Moj pokojni svekar, bog da ga prosti, bio je lovac, kakav Radoš! Da ga šale nije bilo u svoj Hercegovini. Jednom prođe pored neke pećine, kad čuje gde nešto u pećini peva: "Kad bi znao Bogdan (tako mu beše ime) da načini glogovu policu i udljиков zaponac, pa da zapne ovde gvožđe - bi me uhvatio." Ne lezi vraže, ode od kući, načini glogovu policu i udljиков zaponac, pa zapne gvožđe baš pred onom pećinom. Kad dođe sutra rano, ali u gvoždima - srna. Priđe on bliže - devojka! Odmakne se - srna! Tako jednom-dva. Najposle, veli, zažmuri pa, šta bilo da bilo, kidiše i pusti zverku iz gvožđa. Ona mu, veli, progovori: "Moli se bogu što si me pustio, a ne bi ti na dobro bilo." I nestade je. On onda pobegnu kući; u onom strahu nije imao kad ni gvožđa uzeti. Čim kući, padne kao sveća bolovati: godinu dana sve su ga na rukama prenašali. Jedva se malo pridiže, ali se i posle dugo lecao i najposle umro.

- Bog zna šta će i od Radoša biti! - reče Smilja i čisto se ohladi od straha.

- A šta radi, prijо? - upita Anđa.

- Leži, ništa za se ne zna; sve bunca, bog ovde bio, kao lud.

- I otkud baš on da naiđe na divljaka?

- E kad hoće koga da snađe zlo, snađe ga.

- Ama, pobogu, da li je baš odista divljak?

- Bogami, kako kazuju, jest - reći će tetka Sinđa. - Čiča Nenad ispriča da je još uz Kočinu krajinu dolazilo čak otud iz Anadolije repatih ljudi. Kevću, veli, kao pašćad. Može biti, ovo je njihovo štene, pa zavrљalo čak amo.

- Jao meni, kukavici! Šta ću sa onim čovekom sad? - učini Smilja zabrinuto.

- E, e, jадnice moja! - žali je Anđa.

- A ne znaš li mu ti što, prijо?

- Ono ja ne znam, već ako da mu salijem travu.

- Pa dela, bogati, radi što znaš, a ja ti neću zaboraviti.

Anđa ustade i donese iz vajata nekake zamotuljke. Izvadi iz jednog dva-tri leteća kuršuma. Huknu na njih, prošapta nešto, pa ih metnu na vatralj i gurnu u vatru. Zatim uze zelen ćanak pun vode, i kad se ono olovo u vatri rastopi, uze vatralj i srući ga u vodu. Vrelo olovo ćvrknu u vodi i načiniše se od njega parćad svakojaka oblika: neka kao cvetići, neka kao iglice, a jedno poveće iziđe dosta nalik na dete: lepo se beše izlila kao glava i neke šapice tamo i amo. Anđa uze to parće, zagleda otud i odovud, pa reče nekim neobićnim, viraćarskim glasom:

- Bogami, prijо, evo mu strave od nekake kao zverke, kao ćoveka. Vidiš glava, noge i ruke. Udarilo ga i u glavu, i u noge i u ruke.

- a jest. Kad se malo, veselnik, razbere, odmah jauče da ga boli glava i sve kosti! - reče Smilja.

- Vidiš, prijо - nastavi Anđа - ja ću mu zagasiti ovde i malo uglevlja, pa ti ovo ponesi kući. Kad bude sunce na smirivanju, izvedi ga na drvljanik, pa ga malo umij ovom vodom po čelu, po prsima, po rukama i po nogama, ali unakrst. Podaj mu preko vatralja nek se napije malo. A što ostane, iznesi gde na raskršće te prospa. A dobro bi bilo da otkineš malo čupe od crna mačka bez belege, pa da ga nakadiš... Dobro utuvi što ti rekoх!

- Hoću, prijо. E, bog ti dao! - učini Smilja s puno nade da će mu to pomoći.

Anđа uze mašice, pa stade jednu po jednu žišku turati u onu vodu, a sve miče usnama kao da nešto šapuće. Zagasi tako devet žišaka, pa dade Smilji čanak.

Smilja brže-bolje pohita kući.

- Prijо! - viknu za njom Anđа. - Ako mu ne bude od tog lakše, dođi opet u mladi petak da gledamo šta ćemo.

- Hoću, prijо, hoću! O, da hoće bog dati samo da se pridigne. Toliki rad stoji. Mi jedini. Ne znam šta ću pre, ili njega gledati ili poslovati... - govori Smilja, a sve odmiče.

U to vreme beše u sreskoj kancelariji neki Živan, prvi pisar.

Taj je Živan počeo u srezu služiti kao "besplatežni", pa je dugom službom doterao do sreskog starijeg čate. U velike varoši nikad nije bio premeštан, osem u dve palančice. Škole nije više učio, osem tri razreda u svome selu. Obične kancelarijske poslove znao je u prste. Ali nekako mu se često dešavalo, te učini ma kaku ludoriju, i to ga smete te ne dobije ni unapređenje ni premeštaj onamo gde želi. A on želi, osobito u poslednje vreme, da kakogod dođe u varoš.

Nadao se utvrdo da će dobiti Beograd, jer već dve godine služi u ovom srezu, i, bogu hvala, nije dosad još nikake ludorije učinio.

Slučajno se beše desilo te je kapetan otišao za nekoliko dana na odsustvo, a ostavio Živanu da ga zastupa, kao najstariji pisar. Naposljetku mu je naručio da samo sitnije poslove svršava, a krupnije ostavlja dok on dođe... Jer čim se Živan prihvati kakvog krupnijeg posla, onda - diži ruke! Onda ti on ne zna šta radi ni šta govori; onda obično učini ma kakvu ludoriju.

Taman se Živan sprema da ide na ručak, kad eto ti birova iz Nemenikuća, donese mu pismo, od kmeta. Pročita Živan kmetovo pismo i zamisli se.

Šta će sad da radi? Da je kakva sitnija i običnija stvar - lasno bi; ali eto kmet javlja da su ljudi uhvatili u Kosmaju divljeg čoveka! A divlji čovek, bome, nije sitnica. Da ga ostavi kapetanu, kao što mu je naručio na polasku, ne može ni to, jer kmet moli da vlast što pre dođe: selo se uznemirilo, ne znadu ljudi šta će. Zaista, velika nezgoda!

Dugo se Živan premišlja, pa najposle naumi da pričeka do sutra. Dotle će valjda što izmisliti.

Svu noć Živan nije zaspao. Prevrtao se, mislio. Sećao se svega što je u svom veku čuo i čitao o čudnovatim zverkama i divljim ljudima. Smišljao je kako će postupiti kad iziđe na lice mesta.

Kad bi sutradan, on naredi dvojici pandura da se dobro sprema i naoružaju, pa ode se njima u Nemenikuće.

Uzgred budi rečeno, Živan je bio prilično plašljiv. Kad čuje da se gde javio lopov, ili kurjak ili hajduk, pa makar to bilo bogzna gde daleko, on sav premre i za živu glavu ne sme da se makne nikud sam.

Kad stiže u Nemenikuće, ljudi se već roje oko sudnice; ali sve malo podalje obilaze oko apsane. Živan se zdravi s njima po običaju. Odmah mu okupiše kazivati kakva je zver uhvaćena, šta misle o njoj, kazaše mu i da se Radoš poboleo, ne može nikud. Zapitkuju ga ima li odista divljih ljudi, mogu li doći čak i ovamo, ima li ih i repatih.

Ćata Živan već poče da se spleće. Kazuje im, ne samo da ima repatih ljudi nego ima i psoglava, glave pseće a dole telo čovečje; ima i divljih; ima ih do pola čovek od pola konj; ima ih s jednim okom na

čelu, kolik tanjir velikim. I još mnogo im napriča koješta, a sve je, veli, on to čitao u nekim starim knjigama.

Seljaci se zgledaju, neki mu kao i veruju, a neki se pogurkuju i iskašljuju...

Naposletku navališe da otvore apsanu, te da pokažu ćati kakvog su čudnog zvera ulovili.

Živan okleva, zagovara još, ali, nema se kud, mora videti kad je već došao. Pribra svu svoju kuraž, pa tek pođe apsani važno, i reče da se otvori da vidi tog zvera. Otvoriše vrata, on zaviri unutra i strese se.

- Hm, redak zver! - promrmlja u zabuni.

- Nutode jako! Pa nema ga! - uzviknu kmet zavirivši unutra.

- Bog i duša, pobegao! - povikaše neki što behu takođe prišli.

- Šta, šta? Nema ga! - upita ćata i stade zavirivati po apsani. - Hm, hm! odista ga nema!

- Pa šta ćemo sad? - upita kmet. Ćata se opet zamisli, pa reče:

- Hm, divlji čovek!... Opasna zver!... Gledaćemo!

- Da ga potražimo, gospodine! - veli kmet. - Neće biti daleko.

- Jamačno je gde tu u potoku! - povikaše neki.

I tako svi navališe da ga potraže i opet uhvate.

Odvoji se nekoliko ljudi, dočepaše što god pade šaka, pa hajd' u poteru.

I ćata Živan pođe s njima, ali nekako sve zaobilazi podalje i govori pandurima da se nađu поблиže. Ko zna šta može biti, pa neka su tu.

Pozadugo vrljaše oko plotova i potoka, dok ga nađoše u nekim kukuruzima; uzabralo jedan, pa jede. Saleteše ga tu i uhvatiše; ali jednoga od njih dobro ogrebe. Opet ga vezaše nekom uzicom i dovedoše opštini.

Ćata Živan namisli da pošalje tu zver načelstvu.

Nadoše neku sandučinu od espapa, strpaše ono živinče i zakovaše.

Živan napisa pismo načelniku. Kaza mu: kako je uhvaćen u njegovom domašaju jedan redak zver; kako niko ne pamti da je takvih zverova bilo u ovom kraju; kako je vrlo opasan i može osakatiti čoveka, i, naposljetku, kako svi misle da je to divlji čovek! Kad napisa pismo, odredi dva seljaka s kolima i jednog pandura da odmah idu u Beograd i da sanduk i pismo predadu načelniku lično.

Englezi su nekako nastrani ljudi. Mnoge priče pričaju se o njima. Tako vele da je nekakav Englez po veka preležao na svom krevetu i pljuckao u tavan, vežbajući se da pogodi u jedno mesto. Za drugog kažu da je voleo jesti bifteke na lađi, pa se čitavo po godine vozio preko Temze tamo i amo, samo da se najede bifteka. Neki, opet, Englez video je u obližnjoj kući s prozora kako se jedan čovek hoće da ubije: nategne pištolj sebi u prsi, pa vrati, ne sme da skreše. Englez otrči u kuću onom čoveku i upita ga: "Šta ćeš to?" - "Hoću", veli, "da se ubijem, pa ne mogu!" - "Daj ovamo taj pištolj! Ovako se ubija!" rekne Englez i skreše pištolj sebi u prsi. Za jednog, opet, pričaju kako je nekoliko godina putovao železnicom, samo da bi mu se dogodila kakva nesreća, ili da prsne kazan ili da se sudare vozovi. I tako dalje i tako dalje. Ele, otprilike tako su nastrani ljudi ti Englezi.

Baš kad se ovo desilo u Nemenikućama, bio je tada u Beogradu jedan dosta nastran Englez. Krupna neka ljudeskera i veoma snažan. Istina, nije pljuckao u tavan, niti se vozio na lađi za ater bifteka, ali se na najjačoj ciči kupao svako jutro u hladnoj vodi, lomio prstima konjske potkovice za opkladu, pa čak učio i srpski, i, posle dugog učenja, jedva naučio nekoliko reči, pa i to sakato.

Taj Englez beše od nekoliko dana dosadio svima kvartovima policijskim po Beogradu, pa čak i načelstvu. Svaki dan eto ti ga po nekoliko puta - traži nešto. Natuca pola engleski, pola nemački i umeša i po gdekoju srpsku; moli da mu se nešto potraži. Ostalo ga ni đavo ne bi razumeo. Činovnici već da iziđu iz kože, koliko im je dosadio!

Tek beše okružni načelnik došao u kancelariju, a eto ti mu doneše pismo od sreskog čate iz Kosmaja. On pročita čatino pismo i zabezeknu se.

- Bogami, biće kakva ludorija! - reče sekretaru, pa iziđe u avliju da vidi šta je.

Kad tamo, seljaci stovarili s kola neku sandučinu, i oko nje se nakupili panduri i praktikanti te zaviruju.

- Hoćemo li otvoriti, gospodine? - upita jedan pandur, držeći u ruci neku sekiricu, spreman da otkuje zaklopac.

- Pazite dobro! - veli načelnik. - Ovaj mi piše da je vrlo opasan zver. Čuvajte se da ne osakati koga.

Pandur pride i poče otkivati pažljivo sanduk.

Utom upade u avliju onaj Englez.

- Ih! Evo ga opet! - učini načelnik i namršti se. - Baš mi dosadi!

Englez sasvim nemarno pride načelniku i upita:

- Ima piše, tako traži? - pa prstima i mimikom zapita načelnika kao je li već pisano da mu se traži što je molio.

- Jest, jest! - odgovori načelnik, pa i on mu prstima pokaza da je pisano.

- Af, af! - reče Englez i poče pokazivati nešto rukama i mimikom.

- Ama, gospodine, molim vas - poče načelnik gotovo ljutito - pričeknite malo! Vidite da imam posla! - i pokaza mu mimikom da sad nema kad s njim razgovarati.

- Gud, gud, ser! - reče mu Englez, pa sasvim nemarno stade i on zavirivati oko onog sanduka.

Utom panduri otvoriše zaklopac, i svi se na prvi mah trgoše kad videše ono živinče unutra.

Englez odmah pritrča i zaviri, pa se stade grohotom smejati i govoriti nešto onom živinčetu, kao da mu tepa. Zatim se, vrlo radostan, okrete načelniku i kroz smeh povika:

- Ovde on, af!

I naže se te izvadi zverku iz sanduka.

- Pa to je majmun! - učini načelnik začuđeno.

- Jes, jes, jes! - odgovori Englez, i stade milovati majmuna, tepati mu nešto engleski i pretiti mu prstom.

- Dobro, ser, dobro! - reče načelnik i dodade poluglasno: - Hvala bogu, sad mi bar nećeš ti dosađivati! - pa ode u kancelariju.

Englez uprti majmuna pod pazuhu, pa ode u varoš, klibeći se jednako na nj.

- Šta bi? - upita sekretar kad načelnik uđe.

- Ništa, boga vam! - odgovori načelnik gotovo ljutito. - Ludorija! Onaj zvekan našao negde majmuna, pa misli bogzna šta je!

- Otkud tamo majmun?

- Pa eto otkud: ovom ludom Englezu, što nam već dosadi od nekog vremena, pobegao majmun. I đavolja traga otišla čak u Kosmaj. Tamo ga negde natrapali seljaci, pa dignu viku "divlji čovek!" a onaj ludak primio to za gotovo kao da nikad nije video majmuna!

- Može biti i nije - reče sekretar.

- A, izbrusiću ja njega dobro! - reče načelnik, popreti prstom, pa sede i poče pisati pismo ćati Živanu, zastupniku kapetanovom.

Mora da je nešto vrlo oštro pisao, jer se sve mrgodio i mahao glavom.

Posle devedeset godina

Još onda kad su Zarožani zaturali vilama orahe na tavan; kad su pojili vrbu i sejali so; kad su išli četomice u planinu te sekli čačkalice da

iščačkaju zube; kad su istezali gredu, skakali u jarinu, unosili pregrštima videlo u kuću, i tako dalje... bila je u nekog Živana Dušmana, kmeta u Ovčini, začudo lepa kći. Neki je već počeli i prositi; ali Živan ne da ni pomenuti. Pričaju da se i pobio s nekim proscima... Ko zna, lažu, može biti!

Kako bilo da bilo, tek Živan počeo od neko doba mnogo vrčati na svoju kćer. On, istina, više i va ostalu čeljad po kući, ali se ni na koga ne oseca onako kao na nju.

Jedno jutro, baš kad beše zajmila ovce da istera na popas, a Živan izlete iz kuće, pa se prodera:

- Čuješ ti, more Radojka!

- Čujem, tajo! - odgovori ona polako, a nešto pretrnu.

- Ako te još jednom vidim s ovcima pod onom lužinom, slobodno ne idi mi kući!... Šta ćeš tamo? Zar nema paše i po drugim brdima?

- Ta... ono... ima... - zamuca Radojka.

- Ima, jakako! Ali nema onog dronje, onog Strahinje, što povazan ćurlika u dvojnice!... Ako li ga domčam - oderaću ga!

Radojka samo, obori oči, pa zadrhta kao prut.

- Goni te ovce gore u gaj! - poviknu Živan, pa se vrati u kuću kao smušen.

Ona se uputi najlak s ovcima naviše, pošav u gaj što beše odmah iznad kuće. Počesto se obzerala i osluškivala.

U kući se diže čitava vrema. Živan praska i više, rekao bi, sve pobi. Dvoje dece pobeže napolje plaćući.

Radojka okupi ovce malo brže, samo da odmakne, da ne čuje taj rusvaj. Bila je to skromna i mirna devojka, kao jagnje.

Živan je bio naopak čovek, zato su ga i prozvali - Dušman. Voleo je svaditi se s čovekom nego popiti čašu rakije. Često hoće i da se pobije. Otkako su ga okmetili - lepo čovek pobesne!...

Radojka već izbi s ovcama iz gaja gore na rudinu, pa ih pusti te se pasom spustiše do bukvika s onu stranu brda. Tu baš pored putanje seoske sede na travu, izvadi pletivo iz pletivačice i uze plesti. Nije obišla ni dve-tri igle, a bahnju ozdo iz bukvika Strahinja, te pred nju.

- Uh, Strahinja, ala me uplaši! - reče Radojka i osvrte se plašljivo.

- A zar ti ovde izjavila ovce? - upita Strahinja smešeći se.

- Prođi me se, more; tajka da me u top metne!

- Znam, ne da ti da se sastaneš sa mnom.

- Čisto zebem da ne naiđe otkud... Ostade kod kuće. Čini mi se pobi onu čeljad... Ja pobegoh da ne slušam.

- Rčin čovek!... - reče Strahinja.

- Htede se jutros pobiti sa čiča-Sredojem...

- A zar je dolazio? - upita Strahinja brzo i kao trže se malo.

- Ko?

- Pa čiča Sredoje.

- Rano jutros; tajka se tek umio, a on dođe.

- Pa?

- Pa ne znam šta su razgovarali... Tek tajka se beše nešto razvikao. Čika Sredoje iziđe, pa čisto ljutito reče: "Šta drobiš tu? Ako sam ti pomenuo, nisam ti glavu razbio..." I ode, a ne reče ni zbogom!

- Odista veliš? - upita Strahinja kao ne verujući.

- Bogami, odista.

- Baš bih voleo da mi to nisi kazala... - reče i nešto se okari.

- A što? - upita Radojka kao začuđeno.

- Tako!... - odgovori Strahinja, pa se zamisli.

Taman Radojka zausti da ga nešto upita, dok ti se pomoli ozgo putanjom Živan, pa podviknu:

- A, tu li si, lolo!...

- Bež', Strahinja! - vrisnu Radojka, pa pobeže k ovcama u stranu.

- Kući se vuci! - dreknu Živan na nju, pa polete k Strahinji cičeći kroza zube: - Stanide, lolo, stani!

Strahinja se beše u prvi mah čisto zabezeknuo i zastao kao ukopan. Ali kad vide da se Živan ne šali, nego još spodbi i poveliki kamen da ga gađa, a on ti zagrebe što igda može kroz bukvik... Sreća njegova te se Živan spotače preko neke klade i ljosu koliko je dug o ledinu... a ko zna šta bi bilo.

Istina, Strahinja je bio vrlo kuražan i snažan momak. Mučno bi ustuknuo da je bio ma ko drugi; ali Živan je otac Radojkin, pa voli skloniti se...

Dok je Živan ustao iza one klade, nigde Strahinje, ni Radojke, ni ovaca! On se onda uputi putanjom preko bukvika, gundajući i psujući onako sam. Ode u nečiju njivu da oseca potru. Teško sad potričarima!...

Radojka je već davno stigla s ovcama kući. Ni sama ne zna kud je prošla i kako je došla kod kuće je zatekla svu čeljad zaplašenu. Ona živa premrla od straha!... Ko zna šta je čeka dok se Živan vrati.

Tada je u Zarožju, podaleko od sela, na reci, bila, u nekakoj grdnoj guduri, vodenica seoska. Tu su Zarožani, kad su god bili gladni, mleli žito te se hranili hlebom. Ali, za čudo božje - nije se mogao nijedan vodeničar održati u toj vodenici! Omrkne zdrav i čitav, a osvane mrtav, sa crvenom masnicom oko vrata, kao da je gajtanom udavljen. To se čudo raščulo nadaleko i već se niko živi nije smeo najmiti da bude vodeničar. Ima nekoliko nedelja kako se Zarožani muče i petljaju sa samom vodenicom, meljući pomalo danju.

I još nešto. Tada je bio u Zarožju kmet neki Purko, jedan od ono malo Zarožana koji nisu zaturali vilama orahe na tavan, ni pojili vrbu, ni istezali gredu, ni sejali so. Taj je Purko bio pametan čovek, iako je nosio najduži perčin u svem selu.

Onda se Zarožani nisu šišali, nego su i oni i svud po okolnim selima nosili perčine: neki niz leđa, a neki podvijene pod kapu iza vrata.

Pred kućom Purkovom beše lepa rudinica; na toj rudinici golem, granat orah. Pod tim orahom sastajali su se ljudi s kmetom, pa se razgovarali i dogovarali o svojim poslovima.

Onda još nije bilo mehana. Možda je i bilo, ali tek Zarožani nisu znali da ima mehane na svetu.

Licem na Ivanjdan behu se iskupili sve po izboru ljudi iz sela s kmetom pod orah. Neki posedali, neki polegali nasatke, neki potrbuške, pa se pomalo razgovaraju. Kmet i još njih dva-tri puše na kratke čibučice.

Kmet legao potrbuške, pa se nogata najlak; u ruci mu nekakav patrljak, te šara njim ispred sebe po zemlji.

- More, ljudi - počće Purko, zaparavši malo onim patrljkom ispred sebe - šta ćemo s našom vodenicom? Vodeničara nema, niti ga možemo naći. Da bar ima dva vitla, pa bi nam bilo dosta mleti i danjom, a noćom -'nek je nosi đavo! Ali ovako sve se mučimo bez brašna. Selo veliko, jedan vitao, naloga... Kud će dospeti da namelje svakome, kad samo danjom melje!

- Pa i onako, brate - prihvati neki Čiča Mirko - ne može vodenica biti sama Svaki čas valja što opraviti, jaz čistiti, kamen posecati... Mi ionako imamo poslova i suviše!

- Hvala bogu! - reče kmet i nogatnu se malo.- sve nam je u selu dobro! Ovce se blizne, letina ponosi, goveda se obadaju, narod pošten. Samo ta prokleta vodenica!

- Ama kako bi bilo - reći će neki Raško Čebo, najgrlatiji čovek u svem Zarožju - da mi uzmemo pusat, pa prenoćimo koju noć?...

- E... Ono jest... ama znaš... Aja! - zamrmljaše gotovo svi uglas.

Čisto ih podiđoše neki mravci. Oni što behu plegali nasatke, izvrnuše se potrbuške, a oni što behu potrbuške, izvrnuše se nasatke.

Svi se malo zamisliše.

- Ja velim, braćo - reče kmet Purko i zapara dobro onim patrljkom - da još jednom ogledamo. Da nađemo kako bilo vodeničara...

- Aja! - dočeka čiča Mirko. - Kakog vodeničara, bog s tobom? Neće niko za živu glavu!

- Ja, vala, ne znam... - reče Čebo - tek meni se čini da bismo mogli i sami prenočiti...

- Vala, ja mu ne prenoćih - dočeka neki Vidoje Đilas - pa makar znao tucati žito u stupi!

- Vala, sinko, ni ja - prihvati čiča Mirko - pa makar kokao kokice te jeo.

- Ama, da mi zovemo popa - reče neki Srdan - nek očita što...

- Ta čitao je, Srdane, i čitao - odgovori Purko i nogatnu se - pa nikakve vajde.

- Ja velim, ljudi - reče čiča Mirko - da mi gradimo nama drugu vodenicu. Hvala bogu, potoka dosta - imamo gde.

- A šta ćemo s ovom? - upita Đilas.

- Pa ugarak u nju! - reče čiča Mirko.

- Doduše, bolje i to nego da svet propada... - dodade Purko.

- Od kmeta i beseda! - podsmehnu se Čebo.

- Nemoj tu drobiti! - oseče se čiča Mirko i ustade.

- Ta mahni se, Mirko, bogati! - reče Srdan.

- Ko seje so niču mu skakavci.

- A jesi istegao gredu, Srdane, a? - podsmehnu se Čebo.

- Okanite se, ljudi! - više Purko, jer vide da će biti rusvaja.

- Ako si i istezao gredu - reći će čiča Mirko - nisi skakao u jarinu kao Đilas.

- Ako' sam i skakao - odgovori zajedljivo Đilas - nisam zaturao vilama orahe na tavan kao ti čiča!

- Ne laj, more! - planu čiča Mirko. Svi pođipaše na noge. Kmet ih stade miriti:

- Batalite, ljudi!... De, da se razgovorimo kao ljudi!...

Aja! Reč po reč, zajedaj jedan drugog, dok ti puče šamar Čebu iza vrata. Ošamari ga Đilas.

Začas se načini čitava gužva. Svaki dočepa šta mu pade šaka, pa udri... udri! Samo se čuje:

"Ne, Čebo!... Stanide, čiko!... Drž' se, Srdane!... Ne daj, kmete!..."

Ele, biše se do mile volje, pa se razidoše kud koji. Neko gologlav, neko naramuje, neko se pipa oko rebara.

Kmet uđe u kuću da se umije, jer sav beše izgreben po licu.

Tako se svrši taj sastanak zaroški.

Rano na Petrovdan, još pre sunca, seo je Strahinja kod Zmajevca, najhladnijeg izvora u svoj Ovčini, što je baš pored puta seoskog niže kuće Živanove. Seo je tu da se malo odmori i da zapali jednu, pa će već dalje. Spremio se da putuje nekud. Za pojasom mu dva pištolja i veliki nož. Torbu i gunjac spustio pored sebe na zemlju.

Taman je raspalio lulu, a eto ti ozgo Radojke sa sudovima. Pošla na vodu. Kad vide Strahinju, ona se čisto trže i obazre se uzvereno.

- Ene, ti si, Radojka!...- reče Strahinja, pa ustade i zaturi torbu i gunjac preko ramena.
- A kud si ti tako poranio? - upita Radojka polako i snuždeno.
- Ta ni sam ti ne znam - odgovori Strahinja i sleže ramenima.
- Ostade li, bolan, živ onomadne?
- Ja jedva... a ti? - upita Strahinja čisto bojažljivo.
- Ne pitaj!... - reče Radojka i zaplaka se.
- Znam već, onaj dušman... - zausti Strahinja, pa samo odmahnu rukom.
- Nema mi već života... - nastavlja Radojka kroz plač.
- Vala, ni meni!... - prihvati Strahinja. - Idem u svet, pa što bog da!
- Kuda, bolan? - upita Radojka i pogleda ga.
- Kud bilo... Idem dole u Posavinu...
- Blago tebi!... A šta ću ja, jadna!
- Šta znaš, trpi! Valjda će i tome zlu biti jednom kraj.
- Barem da si ti ovde... Ako ništa drugo, bilo bi mi lakše da te samo viđam kašta...
- Aja, Radojka!... Ja te volim kao svoje oči... Ali šta ću? Onaj rčin ne da da se uzmemo. Kazao mi je sve čiča Sredoje. Više mi nije vajde ni pominjati... Premišljao sam od svake ruke. Druga nije, Radojka! Moram se ukloniti odavde... Barem dok se ti ne udaš... A posle kako bude.
- Zar, bolan, odista hoćeš da odeš?
- Bogami, Radojka, odista.
- A tvoja kuća?

- Kuću sam zatvorio mrtvim kocem. Bolje nek zaraste u zovu i koprivu kad ne mogu biti veseo u njoj! - reče Strahinja odsečno.

- Baš sam ti ja nesrećna! - učini Radojka, pa počutavši malo, dodade: - Kad si baš tako naumio da odeš, a ti nemoj, bolan, daleko!... Eto, možeš i u Zarožju ostati. Imaš i tamo svojih poznanika; imaš, hvala bogu, i rodbine... Tetka Mirjana, pada ti, čini mi se, baba po majci, rodom je otuda...

- Sve je tako, Radojka, ali baš ne mogu... Volim otići malo dalje!

Naposletku, Radojka ga poče preklinjati da ne ide, ili barem da ne ide daleko. Sve uzalud! Strahinja naumio, pa ga ne može nikako namoliti ni odvratiti.

Ona se isplaka, što nikad dotle; izjada se Strahinji na Živana; reče da se možda neće ni udavati kad joj nije bilo suđeno da za njega pođe; oprostila se s njim, zahiti vode, pa ode plačući naviše kući...

Strahinja uzdahnu, raspali bolje lulu, odbi dva-tri gusta dima, pa opući putem naniže, a počesto se osvrtaše za Radojkom - dogođ nije već zamakla gore u voćnjak.

Što je dalje Strahinja odmicao, bivalo mu je sve teže. Na mahove ga tako stegne nešto u grlu, rekao bi, ugušiće ga. Oseća kako su mu oči pune suza, pa ga to čisto ljuti, te se mrgodi. Ispužio lulu brže nego obično, pa se i nehotice maša za pojas, te vadi duvan i brže-bolje puni drugu...

Kad bi navrh Gologa brda, stade malo i pogleda onamo u Ovčinu. Vidi se kuća Živanova, zgrade oko kuće, gaj, po gore rudina. Učini mu se kao da neko čeljade iziđe iz kuće... Niko drugi već - Radojka. Čini mu se, vidi je kako još plače... Zatim pogleda malo dalje. Vidi se ona lužina, gde je Radojka često izgonila ovce na popas i gde su se sastajale i slatko razgovarali. Malo više na brdašcu vidi se njegova kućica; čini se odatle kolik dobra pećurka, nije veća. Naokolo malo njivice, nešto povrća, livadica. Sve lepo uređeno...

Strahinja je još u detinjstvu ostao siročić, bez oca i majke. Imao je, doduše, neke daljnje svojte i u Ovčini i u Zarožju, ali ga niko nije hteo, k sebi uzeti niti se postarati o njemu. Samo tetka Mirjana

raspitivala se kašto za njega i dala mu jednom nazuvice... Ele, Strahinja se još od malena počeo potucati po tuđim kućama. Služio je po Ovčini kod boljih gazda, dok je malo odrastao i ojačao. Posle je otišao po majstoriji. Pristao je uz majstore Osaćane i spazio s njima čak dole u Posavinu, te gradio kuće, vajate i ostale zgrade bogatim Posavcima. Kad je tako spečalio neku paricu, vratio se u Ovčinu - na ona malo baštinice što mu je ostalo iza oca. Staru kulaču razvalio je, pa načinio sam onu kućicu i tu živeo kao vredan i skroman siromašak...

Sad će, eto, ostati sve pusto. Doći će seoska stoka te potrgati ono malo njivice i utrti ono nešto povrća. Ona lepa kućica obrašće u korov, a onu belu šindru pokriće mahovina.

Strahinja uzdahnu, opet ga ljuto steže u grlu; opet povuče dva-tri gusta dima, pa pohita naniže k zaroškom hataru. Presamari preko Gologa brda. Pred njim pukoše duboke zaroške gudure, česti ševari i stene, a vrlo retke njive i još ređe kuće.

Put ide baš kroz sred Zarožja, pored vratnica kmetovih. Strahinja pomisli i nehotice da bi dobro bilo da se svrati malo kod Purka i još nekih poznanika, te da se alali s njima. Ko zna kad će se videti. Ti su ga ljudi veoma zapazili otkako se vratio iz majstorije. Doduše, Strahinju su sad voleli svi i po Ovčini, osem Živana i još nekih, a i po obližnjim selima. Samo, su mu neki pomalo zamerali što je "propalio" duvan, a još momak.

Onda se tamo vrlo retko palio duvan; tek pogdekoji mogao se videti s čibukom u zubima, pa i to samo od starijih ljudi, a momčad - nikako.

Strahinja se osvrte još jednom. Od Ovčine se ništa više ne viđaše.

Okolo male ručanice behu se iskupili pod onim orahom, pred kućom Purkovom: čiča Mirko, Čebo, Srdan, Đilas i drugi odabrani ljudi iz sela. Neki posedali po travi, a neki stoje. Slabo se razgovaraju, a počesto pogledaju jedan drugoga ispod očiju. Kao da ih je stid što su onako završili svoj pređašnji sastanak na Ivanjdan. Pa i kmet Purko

nešto okleva. Otkad su ljudi došli, a on još ne izlazi iz kuće. U zlo doba eto ti i njega - iznese pun bardak rakije.

- Ama gde si, dobar čoveče? - upita ga čiča Mirko.

- Ta ono... znaš... čeljad... - poče kmet Purko zamuckivati, kao čovek kad hoće da zabašuri što, pa tek pruži Mirku bardak: - De, bogati, nazdravi!

- E, braćo, srećan dan, srećan rad, srećno viđenije dabogda! - reče čiča Mirko, pa nateže bardak.

Purko se, međutim, upita za zdravlje sa Čebom, Srdanom, Đilasom i ostalima.

Oni se čine - ni luk jeli ni luk mirisali.

- Dede, Čebo! - reče čiča Mirka pruživši mu bardak.

I Čebo nazdravi dve-tri reči, povuče dobro, pa dodade Srdanu, Srdan Đilasu, on prvom do sebe, i tako ode bardak od ruke do ruke.

Kad su se svi obredili i kad je poslednji spustio prazan bardak na zemlju, poče kmet Purko:

- Vala, ljudi, mi smo se često sastajali. Bogu hvala, često smo se i sporečkavali...

- A, bogami, i pobili! - dodade Đilas polako.

- Tek nikad se nismo onako dušmanski razišli - nastavlja Purko, čineći se i ne čuo Đilasa - kao onomad na Ivanjdan...

- Batali, kmete, bogati! - dočeka ga čiča Mirko. - Bilo pa prošlo! Što to zapodireš?

- Ta ja kažem samo... - poče kmet.

- Okani se, more! - prihvati Đilas. - Živi se ljudi kašto i sporečkaju, pa i pobiju... Ljudi su, čudna mi čuda!

- Jest, jest!... Tako je!... Batali, kmete, batali! - zavikaše gotovo svi uglas. Kmet malo počuta, pa poče:

- Pa šta velite, ljudi? Hoćemo li tražiti vodeničara ili graditi drugu vodenicu?

- Uh, opet ta prokleta vodenica! - progundā neko.

- Da gradimo, drugu! - veli čiča Mirko.

- Jok, da tražimo vodeničara! - reče Srdan.

- Da čuvamo sami! - viče Ćebo.

- Aja!... Da razvalimo ovu! - uzvikuje Đilas.

- Nećemo! - viču jedni.

- Hoćemo! - deru se drugi.

- Polako, ljudi, narode, braćo! - stišava ih kmet.

- Šta polako? - ciči čiča Mirko, i sav se zapurio. - U ovu ugarak! Drugu gradi!

- Gradi je sam! - dovikuju mu jedni. - Kakav ugarak?

- Pravo veli čiča Mirko! - deru se drugi.

- Ama, ljudi, braćo!... - stišava ih kmet. Diže se čitava graja. Ništa se ne zna šta ko govori. Kmet mlata rukama, trči od jednog do drugog, umiruje ih...

Utom se pomoli ozgo putem neki čovek. Zaturio torbu preko ramena, pa hita naniže.

- Ko li će ono biti? - učini kmet. Svi se utišaše i pogledaše naviše.

- Čini mi se Strahinja - reče Ćebo.

- Koji Strahinja? - upita čiča Mirko.

- Pa onaj naš iz Ovčine! - veli Ćebo.

- Jest, bogami! - dodade Đilas.
- Šta li će u Zarožju? - upita neko.
- Pa, hvala bogu, ima kome doći!... - reče kmet.

Utom Strahinja stiže dole do vratnica Purkovih.

- Strahinja, brate! - zovnu ga kmet. - Akobogda tako? Svrati malo amo!

- Pa svrati malo, Strahinja, svrati! - povika i Ćebo.

- 'Odi, 'odi, brate!... - prihvatiše i ostali.

- Odmori se malo! - dodade kmet. Strahinja već uđe na vratnice i nazva im:

- Pomozi bog!

- De, Strahinja, pijni malo! - reče Srdan i dodade mu bardak. - Može biti umoran si.

- Vala, i jesam!... - odgovori Strahinja, pa uze bardak i sede među njih.

- A odakle tako? - upita kmet.

- Od kuće... - reče Strahinja i nateže bardak, pa brže odujmi, osmehnu se malo i upita: - Zar vi ovako nudite putnika?

- Valjda prazan? - upita Ćebo.

- Jest, bogami!... - reče kmet uzevši bardak i mućnuvši ga, pa brže otrča u kuću.

- A jesi naumio daleko? - upita čiča Mirko.

- Bogami, daleko... - odgovori Strahinja ozbiljno.

- E?... A dokle?

- Može biti čak u Posavinu.

- U Posavinu... - zavikaše gotovo svi začuđeno.
- A što, more? - upita kmet, koji baš u taj mah donese rakije u bardaku.
- Mora se, Purko!... - reče Strahinja i uzdahnu.

Svi ga pogledaše malo začuđeno. Strahinja se napi jednom, izvadi lulu iza pojasa da zapali, pa tek onako, upita:

- Vi ovde nešto većate, čini mi se?
- More, muku ti mučimo! - reći će Đilas.
- E?... A što? - upita Strahinja odbivši jedan dim.
- Ta ostali smo bez vodeničara - prihvati Purko. - Ne možeš nijednoga naći.
- Niko ne sme, brate, ne sme! - uplete se Ćebo.
- Neko čudo davi ljude - nastavi Purko. - Nijedan vodeničar ne može da se održi. Omrkne zdrav i čitav, a osvane - mrtav.
- Ama kazuju to i ovamo po Ovčini... - reče Strahinja, pa se nešto zamisli.
- Selo veliko - prihvati Srdan - vodenica jedna...
- Pa i u njoj neka anatema! - dodade čiča Mirko.
- Da gradimo drugu - veli kmet - bogami, nismo ni kadri.
- A ne možeš naći kuražna čoveka... - dodade Ćebo.
- Znaite, ljudi, šta? - reče Strahinja odvažno.
- Šta? Šta? Šta? - povikaše gotovo svi radoznalo.
- Ako hoćete, ja ću vam biti vodeničar.
- Ti?!... Bog s tobom!.. Mahni se!... - povikaše mnogi začuđeno.

- Jest, ja... Barem za jednu noć - odgovori Strahinja pouzdano.
- Okani se, brate - veli mu Purko. - Nemoj se šaliti.
- Pa eto ćeš i u Posavinu - reče čiča Mirko.
- Neću... predomislio sam se! - odgovori Strahinja i odbi dva dima uzastopce. - Baš sam rad da vam čuvam vodenicu makar samo jednu noć.
- More, Strahinja - prihvati opet Purko - mi tebe znamo, volimo te... pa nismo radi...

Aja, Strahinja se ukopistio, neće baš nikako da popusti!

Kad Zarožani videše da ga ne mogu odvratiti pristadoše... Neka ga kad je toliko navalio! On im reče da mu samo sprema dosta žita da vodenica svu noć melje, a za njega nek se ne brinu.

Zarožani se razidoše, sumnjivo mašući glavom i sležući ramenima.

Strahinja ostade kod Purka. Zaustavi ga Purko da ruča i da mu bude gost do mraka, ionako je praznik, Petrovdan. Doveče će ga već spremi u vodenicu...

Odista je strašna ta gudura gde je vodenica zaroška. S jedne strane gusta šuma, i danju je mračno u njoj, a kamoli noću. S druge strane krševi i stene, sve nekake okapine, čini ti se sad će se survati dole. Rečica se vijuga ispod one strane gde je šuma, pa gdešto huči preko širokih ploča strmo u virove, gdešto zavija između krupnih kao plašće stena. Vodenica je baš pod jednom takom stenom, pripeta kao lastino gnezdo uz nju.

Beše se već davno smrklo. Pomrčina kao testo. Vreme tiho. Kašto čak dole niže vodenice na brodu huknu voda jako. Nigde se ne čuje ništa. Samo gdešto zvonac zazvoni kraj reke, ili sovica zavije u šumi, ili se iz sela ozgo čuje gdekoji pas da zalaje dva-tri put, pa učuti.

Strahinja naložio u vodenicu vatru. Jednu vreću žita sasuo u koš, dve mu stoje spremne. Iziđe još jednom te razgleda da li je dobro oko žleba, ukarari kamen da sitno melje, odgrnu brašno u mučnjaku.

Zatim uvuče nekakvu grdnu kladetinu, dugačku svrh čoveka! Metnu je pored vatre, s jednog kraja poturi joj neki panjić, pa je pokri i namesti tako kao da neko leži.

Kad sve to namesti, onda se polako pope na tavančić, što beše načinjen od nekoliko dasaka baš iznad vrata. Izvadi obe puške, u koje beše sabio po parče čelika i po jedan salauski marjaš, zape ih i metnu preda se, pa se pruži potrbuške na onom tavančetu, i čeka šta će da bude...

Nastade gluvo doba. Ne čuje se više ni zvonac ni sovetica. Samo čekalo čekeće, voda huji na omaji pod vodenicom, i... ništa više.

Dok ti najedanmah uđe u vodenicu povisok čovek crvena kao krv lica; uđe nečujno, rekao bi vrata se i ne otvoriše. Preturio preko ramena krpu platna, pa mu se spustila niz leđa čak do peta. Priđe polako mučnjaku, poturi ruku te uze malo brašna, zagleda ga na dlanu, pa baci opet u mučnjak.

Strahinja uze polako obe puške i spremi se; čisto već ne diše koliko se pritajio.

Onaj, čovek prisede kraj vatre. Posede malo, a sve pogleda ispod oka u onu kladu, pa se tek diže polako, priđe onaj kladi i najedanmah pritište je gnjaviti. Ali brzo odskoči i stade, rekao bi, začudi se. Postaja tako, postaja, pa tek viknu da je sva vodenica odjeknula:

- Ej, Sava Savanoviću, devedeset godina vampiruješ, i ne osta bez večere kao večeras!

A on to izusti, a Strahinja poteže obe puške te gru! gru!... Samo nešto pisnu i kao malo zaječa. Dim se razide. Nigde ništa!...

Strahinja polako siđe ozgo, starnu vatru, pogleda na vrata, a ona širom otvorena. Uze ugarak u jednu i nož u drugu ruku, pa iziđe napolje; razgleda svud oko vodenice - nigde ništa! Vрати se opet unutra, pritvoriv vrata, povadi brašno iz mučnjaka u vreću, pa zasu drugu.

Napuni puške i zapali lulu - hoće da čeka baš dok ne svane. Iako je bio kuražan beše se, bome, prilično uzjazbio!

Utom zapeva petao u selu. Strahinji čisto laknu. Dobro je, sad se već ničega ne boji!

Tako je Strahinja dočekaao svanuće zdrav i čitav.

Taman se on sprema da pođe iz vodenice gore u selo, dok eto ti Zarožana - onih istih što su bili na sastanku, i s njima kmet.

Otkako za se znadu nisu se valjda nikad toliko prenerazili, kao sad kad su zatekli Strahinju živa.

- Ih, pobogu, zar si živ? - viknuše svi uglas od čuda.

- A živ, ja! - odgovori Strahinja nešto nemarno.

- Pa šta bi, brate?... Kazuj, kazuj!.. - saleteše ga svi, gušeći se već od naglosti da čuju to čudo kako je ostao živ.

Taman im poče Strahinja pričati sve po redu, dok eto ti ozgo krenulo se selo, pa i neke babe i žene. Sve se to načeti oko njega, puna vodenica, pa još i pred vratima.

Priča on njima, a oni se čude, mašu glavom, uzvikuju:

- Ih, brate, zaboga!

- E čuda, ljudi!

- O, bog s nama!

Ali kad im kaza šta je vampir uzviknuo - svi se zamisliše. Dugo su ćutali. Tu niko, nije umeo pametovati.

- Bogami jest - počeće čiča Mirko. - Eto otkad i ja pamtim, nije se mogao ni jedan vodeničar održati, a ionako je po selu mnogo mrlo ljudi.

- Ama zna li ko kakvog Savu Savanovića? - upitaće Purko.

- Aja!... Ne zna niko!... - povika gotovo sav onaj narod.

Zarožani se i opet zamisliše.

Utom se progura neka baka, seda kao ovca i bez zuba, pa zakrešta onako bapski:

- Zna li, deco, ko će to najbolje znati?

- Ko, ko, ko?... - povikaše mnogi radoznalo.

- Niko drugi već baba Mirjana!

- Koja Mirjana? - upita Purko.

- Pa ona iz Ovčine - reče baba i okrete se Strahinji. - Tebi, sinko, pada i kao neki rod.

- Jest - odgovori Strahinja nemarno, pa dodade: - Može biti ona će najbolje znati...

- Ja još nisam bila ni prohodala - nastavi baba - kad se Mirjana udala u Ovčinu. Ako ona ne zna, ne zna niko.

- Pa da zovnemo Mirjanu - reći će Purko. - Nek otpadne ko časom u Ovčinu.

- Ama ona je obnevidela - reče Strahinja.

- I ogluhnula! - dodade Čebo.

- I ne može na noge! - reče čiča Mirko.

- Pa da idemo mi njojzi! - reče kmet.

- Hajdemo, hajdemo Mirjani! - granuše mnogi.

- Do ručka stići ćemo u Ovčinu! - viknu Čebo i Srdan.

- Do mraka možemo se vratiti! - dovikuje Đilas.

- A ja velim da idemo sutra - veli čiča Mirko.

- Aja!... Bolje danas!... Sad!.. Odmah!... - diže se graja.

- Stojte, ljudi! - više kmet. - I ja velim bolje danas!... Nego hajdemo gore do moje kuće da popijemo koju... I ovaj je čovek umoran... (Tu kmet pruži rukom na Strahinju.) A valjao nam je!...

I tako se svi odabraniji Zarožani kretose gore u selo kući kmetovoj. Ostali narod razide se svak na svoju stranu čudeći se kuraži Strahinjinoj.

Kmet i Strahinja izostaše malo i zaturiše razgovor.

- Vere ti, Strahinja, da mi pravo kažeš što ću te pitati!

- Vala, Purko, hoću, samo, ako bude za kazivanje.

- Pravo mi kaži, šta je to tebe oteralo od kuće?... Mi smo, hvala bogu, odavno dobri znanci i prijatelji. Volim te kao sina... Svi te volimo ovde u selu... Baš bih voleo da mi kažeš ako te snašla kakva nevolja.

Strahinja počuta malo, pa reče:

- Vala, Purko, mogu ti kazati; ali mučno ćeš mi pomoći... Mogu ti kazati tek da mi malo odlakne. Ti valjda znaš našeg kmeta?

- Živana Dušmana?... Znam, jakako... I kumovi smo neki... Lane ste ga tamo okmetili.

- A znaš i njegovu Radojku?

- Znam... čestita devojka, samo joj otac malo dženabet.

- Ja sam, vidiš, Purko... - nastavi Strahinja gledeći preda sa - tu devojku podavno zamilovao...

- A slušao sam ja to... I ovde se već zuckalo... Pa Živan, boj se, ne da?

- Ne da... Baš uoči Ivanjadne zamolio sam čiča-Sredoja da ode do Živana i da mu tek pomene.

- Pa šta bi, dobar čoveče?

- Ništa!... Živan se razgoropadio i, kao što je već rčin, umalo se nije pobio sa Sredojem.

- E, nuto, ti ugursuza jednog! A, samo dok mu odem tamo - izreziliću ga da će sve otresati ušima!... - reče Purko gotovo jetko, pa upita:

- A ti?

- Kad mi kaza Sredoje, meni se nešto smrče pred očima. Svu noć ti nisam sveo oko na oko. Premišljao sam od svake ruke. Najposle pregoh da idem u svet...

- More, Strahinja, i ti si lud!... Kakav svet! Čuda, bože, ako ti je ne da! Ima, hvala bogu, i ovde u nas dobrih devojaka...

- Aja, Purko!... - dočeka Strahinja odsečno. - Meni je od Ivanjdne omrznulo i ono selo, i ljudi, i moja kuća, i sve... Vala, ne mili mi se više ni živeti.

Vide Purko da je Strahinja od teška derta otišao iz Ovčine; da je navlaš navaljivao da čuva zarošku vodenicu ne bi li tu poginuo, i da će odista otići u svet, pa, možda, i propasti gdegod... Poče ga karati i odvrćati.

Jedva ga nagovori da ostane barem neki dan kod njega u Zarožju, dok ne nađu Savu Savanovića, a posle će već gledati da mu kako god isprose Radojku, kad je toliko zamilovao, pa makar je i oteli od Živana.

I u tom razgovoru stigoše gore do pred kuću. Tamo već behu svi odabrani Zarožani, što su malopre pošli ozdo od vodenice. Purko odmah iznese rakije, te se obrediše svi po jednom-dva. Zatim se dogovoriše da kmet Purko, čiča Mirko i Raško Čebo odu u Ovčinu, te upitaju babu Mirjanu zna li da je kadgod bio u Zarožju kakav Sava Savanović.

Podne beše uveliko prevalilo. Pred kućom Mirjanića u Ovčini sedi, u hladu na nekoj ponjavici, stara, prestara baka. Već sastavila bradu i kolena, izgleda kao neka avetinja. Treći zubi davno joj nikli.

To je baba Mirjana. Neki je po selu zovu "baba Mirjana", a neki "tetka Mirjana". Zbog nje se i zove ta kuća Mirjanića, a svi u kući - Mirjanići.

Ele, sedi baba u hladu na nekoj ponjavici, praznik je, pa su je izneli malo pred kuću. Radnim danom baba se obično ne odmiče od ognjišta.

Čeljad posluje po kući.

Utom se otvoriše vratnice i udoše Zarožani.

Kmet Purko još s vratnica viknu:

- Domaćine!... Ima li koga doma?

- Ima, ima! - odazva se Srećko, kućni starešina, praunuk Mirjanin, i istrča iz kuće.

- Jesi rad gostima, Srećko? - upita čiča Mirko.

- Dobrim u svako doba! - odgovori Srećko idući im na susret.

Tu se lepo zdraviše, kao ljudi i prijatelji. Pita ih Srećko kojim su dobrom potegli k njemu u Ovčinu. Zarožani mu sve ispričaše što se noćas dogodilo kod njih i rašta su došli.

Srećko se nasmeja, pa im reče:

- Eto babe Mirjane, pa je upitajte!

- Dede, Purko, počni ti! - veli čiča Mirko.

- Nemoj, vala, Mirko - odgovori Purko - nego dela ti!

- Pa hajde de, ja ću... kad nije druga! - reče čiča Mirko, i svi priđoše bliže pred babu. Mirko se nakašlja, pa viknu:

- Mirjana? Baba ćuti.

- Ne čuje ona! - reče Srećko i osmehnu se. - Vikni bolje, čiča Mirko!

- Ja, vala, ne mogu bolje! - odgovori čiča Mirko. - Dede ti, Purko!

- O, Mirjana! - viknu Purko što god može. Baba ništa!
- Bolje, bolje, Purko! - reče Srećko.
- Vala, ne mogu ni ja bolje! - odgovori Purko. - Dede vikni ti, Čebo!... Hvala bogu, najgrlatiji si u Zarožju.
- Mirjana! - dreknu Čebo što igda može, te se i psi poplašiše i zalajaše negde iza kuće.
- Oj, sinko! - odazva se baba Mirjana polako i diže malo glavu.
- Znaš li ti nekog Savu Savanovića? - dreknu opet Čebo.
- Šta veliš, sinko? - upita baba polako.
- Znaš li ti nekog Savu Savanovića? - podviknu Čebo.
- A odakle ste vi, deco? - upita baba.
- Iz Zarožja! - podviknu Čebo.
- A? - učini baba, ne čuvši dobro.
- Ih, ala je gluva! - reče Čebo družini, pa se iskašlja i zinu što igda može: - Iz Zarožja! Psi opet zalajaše i zavijaše iza kuće.
- E ako, ako! - reče baba polako, pa se kao malo promisli šta su je pitali i odgovori: - A koga to, sinko?
- Savu Savanovića! - dreknu Čebo i sav pocrvene od teška napora.
- Znam, deco! - odgovori baba. - Jedva ga pamtim. Bio je to opak čovek!
- A gde je ukopan? - podviknu Čebo opet.
- U Krivoj jaruzi, pod račvastim brestom... - odgovori baba, pa opet spusti glavu.

Veoma se zamisliše Zarožani.

U Zarožju ima, hvala bogu, dosta jaruga i krivih i pravih, a ima i dosta i račvastih brestova; ali niko se ne seća gde je baš ta Kriva jaruga i račvasti brest. Najposle i da nađu jarugu, ali - brest? Može biti da mu se već ni korena ne zna... Kad je sebe to bilo, nije šala!...

Pitaše još baba Mirjanu bi li znala kazati mestimice gde je. Aja! Baba ništa ne čuje. Čebi promukao, pa ne može ni da podvikne, a ostali ne mogu ni koliko on. Ni Srećko im ne umede ništa kazati. Ne seća se da je baba Mirjana ikad pričala što a tome.

Kad već ne mogoše ništa više dokučiti od babe, oni se digoše te odoše.

Pošto su izišli na vratnice, reći će kmet Purko:

- Nije vajde, ljudi, baš nam valja tražiti tu jarugu, a?

- Valja, jakako! - veli čiča Mirko.

- Da se smirimo jednom! - dodaje Čebo promuklo.

- Nego gde ćemo naći vrana, nepočišćena konja i vode adžijazme? - upita Mirko.

- Bogami, jest! - reče Purko. - To će nam trebati.

- Adžijazme imam ja - reče Čebo - ali vrana konja?

- Imam ja nekog vrančića - reče čiča Mirko - ali je počišćen... A tvoj vranac, Purko, i ti imaš jednog?

- I moj je počišćen - odgovori Purko. - U Zarožju, čini mi se, nema niko pastuva.

- Već ako ovde u Ovčini da upitamo... - reče čiča Mirko.

- Pravo veliš, bogami! - prihvati Purko.

- Ima u mog kuma Živana. Baš mogu uzgred sad svratiti da zaištem... Daće mi valjda. Vi idite kući, pa zovnite ljude da se dogovorimo šta ćemo.

To Purko reče, pa okrete nekom putanjom onamo kući Živanovoj. Čiča Mirko i Čebo, odoše u Zarožje...

Taman Živan ustade, jer se hlad beše pomaknuo, a sunce pripeklo, te ga vrućina probudila, kad eto ti mu Purka.

- Pomozi bog, kume! - poče Purko još izdaleka. - Ti se odmaraš, a?

- A jest, ja - odgovori Živan zevajući i bunovan. - Legoh malo, pa ova vraška žega... aaa! A odakle ti, kume?

- Pa ozgo iz sela - odgovori Purko i sede. - Idoh s ljudima do Mirjanića - nekim poslom...

- Znam da pitate babu Mirjanu... - reče Živan, pa se nasmeja i zenu.

Purko ga pogleda malo začuđeno, pa se osmehnu i reče:

- Kad si pre to doznao?

- Pa što sam, hvala bogu, kmet!

- Ti imaš, čini mi se, vranca pastuva? - upita Purko da se ne oteže razgovor.

- Imam, ja!... A što će ti?

- Pa treba nam... Znaš...

- Baš ste vi Zarožani ljudi!... - reče Živan, pa se opet nasmeja. - Tražite vampira!... A ko vam je ono noćio u vodenici?

- Pa Strahinja - reče Purko, pa da bi zaturio razgovor, upita: - A bogati kume, što vi oteraste onog čoveka?

- Koga, kume?

- Pa Strahinju!

- Vala, niko ga nije gonio - odgovori Živan i još jednom zevnu.

- Vala, ti si ga oterao!
- Nutode! - učini Živan i popridiže se malo. - A počem?
- Što ne daš momku devojkju?
- Zar njemu?!... - viknu Živan i skoči.
- Zar onom dronji što je zabaglao čibučić čim je ispao iz pelena?...
More, kume, ti nemaš pameti!
- Kume! - viknu i Purko i skoči. - U pamet se ti, more, ja sam kmet!
- I ja sam kmet! - obrecnu se Živan na nj.
- Ako si mi došao za to, slobodno idi! Eno ti vratnice!
- Nemoj tako, kume, nemoj! - poče Purko blaže. - Nije ono momak naodmet. Kad se deca vole i miluju, neka ih nek se uzmu.
- Jesi čuo ti, kume! - reče Živan i unese se pred Purka. - E ne dam mu je, pa makar mi sede plela!...
- More, kume, nemoj da se kaješ! - reče Purko, počuta malo, pa upita:
- I baš ne daš?
- Više mi slobodno ne pominji! - odgovori Živan odsečno.. - Već ako hoćeš da se svadimo.
- Kako ti drago! - reče Purko i sleže ramenima. - Samo da se ne pokaješ. Svakad je bolje milom nego silom.
- Dete! - viknu Živan i ne slušajući šta Purko govori.
- Čujem, čiko! - odazva se neki momčić iz kuće.
- Idide dole s kumom na livadu. Uhvati vranca, pa mu podaj nek vodi.
Momčić istrča iz kuće, pa ode napred u livadu.
- E da idem i ja, kume! - reče Purko. - Valja mi pohitati kući da me ljudi ne čekaju.

- Čuvaj mi, kume, konja!... - naručuje Živan, pa pođe u kuću. - Drugom ga ne bih dao za živu glavu.

- Baš ti hvala, kume U zdravlju!... Pamti što ti rekoh! - reče Purko i ode naniže za onim momčićem.

Živan se samo okrete, pogleda ga i nešto promrmlja...

Purko uze vranca Živanovog i ode polako u Zarožje.

Zorom sutradan iskupiše se gotovo svi Zarožani pod onaj orah pred Purkovom kućom. Spremljeno je sve kao što su sinoć ugovorili. Čiča Mirko je išao do popa, te ga zamolio da i on s njima pođe, valjaće očitati što. Purko izveo Živanovog vranca bez belege, još nepočišćena. Đilas osekao kolac od crnog gloga i zaoštrio ga ne može bolje biti. Čebo poneo u nekom šišetu vode adžijazme. Neki poneli budake i motike.

Kad već oskoči sunce s koplja, krete se sav taj narod da traži Krivu jarugu i račvasti brest. Uđoše u jednu jarugu, istina, prilično je kriva, ali nigde bresta, i ne poznaje se da je tu moglo biti kakvo drvo. Nije to!

Predoše u drugu. U njoj ima brestova, pogdekoji je i račvast; ali opet jaruga nije kriva, nego pukla prava - kao pod konac odsečena. Nije ni to!

Predoše u treću jarugu. Tu, opet, puno račvastih drva, ali nijedno nije brest, nego bukve ili drugo koje drvo. Jaruga je kriva da krivlja biti ne može; ali koja vajda kad nema bresta. Nije ni to!

Uđoše u četvrtu jarugu. I kriva je i puna sve račvastih brestova, ali malih, jedva da ima najdebljem dvadeset godina, a kud je sebe devedeset! Nije ni to!

Već počеше Zarožani da gube svaku nadu; ne mogu naći - sva im je muka uzalud! Hajde da vide još jednu jarugu. Istina, podaleko je, ali kad su već pošli - što mu drago.

Prepentraše se preko jedne vrleti, pa se spustiše u neku široku, golemu jarugu. Činjaše im se dosta kriva. Baš kad uđoše u nju, naiđoše na jednu bukvu - debela je, golema, rekao bi, ima joj sto godina. Više drveća gotovo i ne beše, samo po gdekoji žbun i trn; ali beše nekoliko krupnih panjeva, neki ogoreli, neki već natrulili - načinili se gotovo sama prnjad.

Tumaraše Zarožani po toj jaruzi, i tumaraše, pa i tu ništa. Behu već sustali - spali s nogu.

- Stan'te, ljudi! - viknu Purko - da malo dušom danemo! Ovo se izgibe!

- Vala, braćo, baš izgibosmo - reče čiča Mirko - pa još uludo!

- Ama, braćo, čuste li vi dobro babu Mirjanu? - upita kmet čisto sumnjajući. - Reče li ona baš "u Krivoj jaruzi pod račvastim brestom"?

- Čusmo, brate, kao i ti, eto baš tako! - odgovoriše Čebo i Mirko uglas.

- E ne možeš naći, nije vajde! - reče kmet gotovo u očajanju. - Miran, otrgao se! - povika odmah utom na vranca, koji se beše nešto, usfrktao i počeo kopati nogom.

Konj malo stane, pa opet kopa da jednom da drugom nogom; njuši onu zemlju i frče. Purko ga trže za ular i umiruje, neće da se smiri!

- Ama šta mu je sad! - uzviknu kmet već ljutit, pa ožeže konja podobro štapom.

Konj se malo smiri, pa opet pače kopati, frkati i njušiti.

- More, kmete, gledaj de! - učini Strahinja.

- Šta?

- Ama, eto tu, čini mi se, neke trulovine, kao od drveta... tu gde konj kopa!

- Jest, bogami! - reče kmet i stade zavirivati onde.

Svi nagruše da vide.

- Kopnide koji budakom! - reče čiča Mirko. Jedan pride te zakola nekoliko puta, i doista se ukaza nekakav panj. Konj sve više frče i kopa nogom.

- Tu je! Tu je! - povikaše svi nekako uzjzbeno.

- Dajde, dete, malo te prnjadi! - reče čiča Mirko.

Onaj što beše zakopao budakom, uze malo trulovine od onog panja i pruži čiči. Čiča razgleda, pa reče:

- Brestovo, bogami! Vala, ja bih smeo u život, ako to ne bude panj od onog račvastog bresta.

- Može biti - reče neko - vidiš gde konj jednako kopa nogom i frče.

- Pa i ova je jaruga - nastavi čiča - kako mi se čini, ponajstarija. Ni jedna od onih ne beše onako duboka i prostrana.

- E, ljudi, ovde da kopamo! - reče kmet.

- Da kopamo! - graknuše svi.

Oni s budacima i motikama okupiše kopati živo. Iskopaše grdnu panjinu na onom mestu, pa kopaj dalje. Sunce već prevalilo, a još ništa nema. Gotovo hoćahu da se okane; ali smisliše da kopaju još malo, pa ako ne bude, da idu kući. Nisu udarili još dva-tri put budakom, dok se ukazaše nekake daske. Svi se zgrnuše da vide. To je! Što dublje, daske se sve bolje ukazuju. Naposletku se, poznade da je grob. Očistiše polako zemlju svud oko onih dasaka i spremiše se da podignu kapak.

Ćebo prinese vodu adžijazmu. Pop natače petrahilj i otvori trebnik. Đilas zasuka rukave, primače onaj glogov kolac i spremi se.

- Dobro gledaj, more - veli mu čiča Mirko - da ne prsne na te ili na nas koga krv. A ti, Ćebo, odmah zalij adžijazmom. Čuvaj da ne izleti leptirak!...

Kmet viknu onima što su kopali:

- Dela sad poduhvatite polako kapak budacima i dignite ga!

Oni to učiniše... Imaju šta videti! Leži čitav čitavcit čovek, kao god da su ga juče tu spustili. Samo što je preturio nogu preko noge, ruke pružio pored sebe, naduven kao mešina, sav crven, čini ti se sama je krv, jedno oko sklopio, a drugo mu otvoreno. Na prsima mu se poznaju dve rane od puške, ali gotovo obe zarasle.

Đilas isteže onim kocem te vampira u sred trbuha.

- Adžijazmom, Ćebo! - viknu Purko. Ćebo u onoj hitnji ne pogodi da ga zalije baš u usta, nego ga poli po licu. U taj mah izlete vampiru iz usta pramičak nekake maglice - sušti leptir i odlete nekud.

- Ih, uteče leptirak! - povikaše mnogi.

- Šta učini, Ćebo, da od boga nađeš! Pop očita nešto nad vampirom, pa ga onda odmah zakopaše. Na grob natrpaše kamenje, klada i svakojaka trnja, najviše glogova.

Jedva u sami sumrak vratiše se Zarožani svojim kućama, radosni što su našli vampira Savu i zavarčili ga tako. Istina, utekao im je leptirak, ali ne mari. To ne može matorim ljudima nauditi.

Onake časti, onakog veselja nije bilo odavno u Zarožju kao u petak, na Pavlovdan, kad su se Zarožani vratili iz Krive jaruge gladni i umorni sa svojim kmetom i popom, i sutradan u subotu.

Kmet ih je pozvao sve k sebi na čast. Tu ti se pilo, jelo, pevalo. Tu se pilo za pokoj duše svima vodeničarima što su god dotle osvanuli mrtvi u zaroškoj vodenici. Tu ti se napijalo u zdravlje popu, kmetu, Strahinji i svemu Zarožju. Tu su se metale puške uza svaku zdravicu.

Večera beše davno prošla. Neko je doba noći. Gosti se vesele pred kućom. Mesečina kao dan, leto, milina ljudma sedeti. Neki htedoše da idu. Purko ih ustavlja:

- Sedite, ljudi!... Sedi, Mirko, Ćebo! Dela još pa jednu! Sutra je nedelja. Ne čeka nas nikakav rad. Dede, popo, nazdravi!

- Može, može, ja!... - zamuca pop, pa uze čašu, diže se i kao da htjede nešto reći, pa samo popi i sede.

Zaroški pop nije bio ni onako rečit, a kad se nađe na kakvom veselju s ljudma, baš mu se nešto uzme jezik, te ne ume ništa više reći nego samo: "Može, može, ja!"

- Dede ti, čiča Mirko! - nudi Purko. - Odmeni našeg popu. Nazdravi što!

- E, u zdravlje našeg Strahinje! - poče čiča Mirko, uzevši čašu. - Prvo njegove glave, njegove domaćice...

- Uha, čiča Mirko!... Ne budali!... Nema on još domaćice!... - graknuše svi gosti u smehu.

- A jest, bogami! - reče Mirko. - Vidiš, ja se nešto preturih!... Pa imaće, ako nema! - čisto se oseče čiča, jer mu ne bi pravo što se tako preturio.

- Dabome!... Jest!... Imaće, ako nema! - zavikaše gotovo svi.

- Samo se čudim onom ludom Živanu - reče Purko kao uz reč - što mu ne da devojkju!

- Zar onaj iz Ovčine? - upita čiča Mirko.

- A on, dabome... Kad se vole i miluju - nastavi Purko - što da se ne uzmu?

- Mahni se, Purko! - veli mu Strahinja i otreša rukom.

- Šta mahni se! - nastavlja Purko, a dolazi sve više u vatru. - Evo ovde u Zarožju svak bi ti dao, ko kćer, ko sinovicu, je li, braćo?

- Jest, jest!... Strahinja je valjan momak!... Strahinja je naš! - graknuše gotovo svi.

- A onaj mu dženabet nije dao ni pomenuti!... Pa čovek od teška derta ostavio i kuću i sve, hoće u svet.

- A što si, more, lud! - đipi Ćebo okrenuvši se Strahinji. - Ako tebe samo devojka hoće, nađi ljude, pa je odvedi!
- Okani se, Ćebo! - veli mu Strahinja. - Nisam rad...
- Šta nisi rad? - skoči i Srdan. - Evo mi ćemo poći s tobom!
- Bogami, i hoćemo! - prihvati Ćebo. - Evo ja ću prvi. Hoće li još ko?
- I ja ću! - viknu Đilas.
- I ja!... I ja! - zavikaše dosta njih, pa čak i čiča Mirko.
- Vala, kad ćeš ti, čiča Mirko, i ja ću! - reče Purko.
- More, ljudi! Purko! Ćebo!... - viče Strahinja da ih stiša. - Stanite da se još promislimo! Da vidimo kad ćemo!...
- Sad odmah... Jest!... Odmah!... - viču svi u toj mešavini.
- Grehota je... - zausti Strahinja.
- Nema tu grehote! - dočeka Ćebo i ne dade mu izgovoriti. - Eto tu je pop, da ga pitamo.
- Je li grehota, popo, oteti devojku?... - upita Purko.
- Može, može, ja! - odgovori pop, a nešto mu se krpe trepavice.
- Kad je momak valjan, čestit?... - prihvati čiča Mirko okrenuvši se popu.
- Može, može, ja!
- Kad i devojka njega miluje?... - nastavi Purko.
- Može, može, ja! - odgovara pop da ovom da onom.
- Pa kad, može, hajdemo, braćo! - viknu Ćebo. - Hajde, Strahinja!...

Strahinja salete da ih kako god ustavi. Molio ih je da se okane, da ne bune narod; govorio im da se voli i ukloniti kud bilo, nego da legne,

bože sačuvaj, i krv zbog njega. Aja, sve uzalud! Ko će Zarožane odvratiti kad što naume!

I tako se odabraše: Ćebo, Srdan, Đilas, čiča Mirko, kmet Purko i još dva-tri otresita momka. Poneše i pusat, nek se nađe - zlu ne trebalo. Nemade se ni Strahinja kud, nego i on pristade s njima.

Kmet se okrete gostima što ostaše:

- Vi, braćo, sedite tu, jedite i pijte što je bog dao!

- Hoćemo, hoćemo, Purko!... Hvala ti! - povikaše oni.

- Kad zapevaju prvi petli - nastavlja Purko - eto i nas s vođevinom, ako bog da!

- I treba!... Daj, bože!... - odgovoriše gosti uglas.

- I budite, braćo, spremni, ako dođe do nevolje da nam se nađete u nevolji!... U zdravlju, braćo! - završi Purko.

- Hoćemo, brate!... Ne beri brigu!... U zdravlju! - graknuše gosti za njim.

- Može, može, ja! - ču se međ njima i popov glas.

Ele, kmet odista ode s družinom.

Brzo su stigli u Ovčinu, pred vratnice Živanove. Tu zastadoše malo da se dogovore šta će i kako će.

Odmah su se dogovorili. Strahinja i Ćebo preskočiše preko plota, polako ukloniše neku grdnu kamenčinu kojom behu poduprte vratnice, pa ih otvoriše širom. Purko, čiča Mirko i ostali tu kod vratnica. Strahinja i Ćebo prikradoše se gore do vajata, što beše za dobru pustemicu od kuće, i tu stadoše.

- Znaš li ti da je ona baš u vajatu? - upita Ćebo šapćući.

- Tako mi je pre govorila - odgovori Strahinja.

- A Živan i kućani?

- Oni svakad spavaju u kući.

- De, zovni je!... Brzo!... - šanu Ćebo, pa se skloni za vajat.

Strahinja se polako prikrađe do na vrata vajatska, zakloni se malo iza nekog praznog bureta što beše tu, pa zovnu tiho:

- Radojka! Radojka!

Ne odaziva se.

Strahinja oslušnu. Ništa se ne čuje. On počuta malo, pa opet zovnu:

- Radojka! Radojka!

- Ko je? - ču se iznutra sanan ženski glas.

- Ja!... Strahinja! Iziđide časom! - odgovori Strahinja brzo, pa prinese uvo uz vrata.

Unutra se ču šuškanje, pa tih hod, pa se polako otvoriše vrata i iziđe Radojka sasvim obučena i obuvena.

- Otkud ti u ovo doba? - upita šapćući Strahinji.

- Pa dođoh!... - poče Strahinja, pa tek dodade: - Nutode! kad se ti pre obuče i obu!

- Ne pitaj, moj Strahinja! - odgovori Radojka još tiše. - Tata mi ne da živeti!... Ušla sam u ovaj pusti vajat. Ovako obučena, kao što me vidiš, pala sam na krevet, pa plakala, plakala - mišljah, oči ću iskapati. Tako me savlada san, te zaspah. Utom ti zovnu...

- A on te jednako kinji zbog mene, a?

- Vala, Strahinja, došlo mi je da skočim u vodu ili da zažmurim, pa da bežim i ja kud... Više se ne može durati.

- Pa hajde, Radojka, mi baš i dođosmo...

- Ta šta činite vazdan! - šanu Ćebo, što se utom beše prikrao do njih.

- Ko je to? - učini Radojka i stuknu malo natrag.

- Ne boj se! - veli joj Strahinja. - Naš poznanik iz Zarožja. Hajde, Radojka!

- Bolan, Strahinja... kako ću?... - poče se ona kao ustezati.

- Lepo! Hajde s nama! - šanu Ćebo brzo. - S ljudma dobrim, poštenim... Hajde, hajde!... Brzo! Da nas ne opaze...

Radojka zausti opet da rekne nešto; ali Strahinja i Ćebo navališe: "Hajde, hajde!" te ona, gotovo i ne znajući kako, iziđe iz vajata i pohita s njima.

U hitnji i zabuni zakači Radojka, na pakost, ono bure, te se otište niza stranu, tutnjeći i udarajući da o drvo da o kamen.

- Ih, šta učini, bolan! - reče Ćebo. - Izbudi čeljad!... Beži, beži!

I svi troje pobegoše, što igda mogu, na vratnice...

Dok, ništa ti bog ne dade, izlete Živan pred kuću, pa podviknu:

- Lopovi! Pušku amo! Ne daj!

Za njim ispadoše još dvojica iz kuće. Grunu jedna puška.

Zarožani nagoše bežati bez duše, samo da izmaknu iz sela i da se dokopaju čistine. Projuriše već pored Zmajevca, i taman da se prime gore uza stranu pošav Golome brdu, dok ti učestaše puške po Ovčini i diže se vika od kuće do kuće:

"Haj, ne daj! Oteše kmetu devojk!..." Zarožani samo grabe naviše. Vika i puške, -rekao bi, sve za njima.

Kad izbiše na Golo brdo, zastadoše svi jedva dišu koliko su se zaduvali. Radojka se pribila uz Strahinju, pa sva dršće, a ne ume ni reći da rekne. Puške i vika ozdo sve bliže.

- Hajdemo, ljudi! - reći će čiča Mirko. - Eto onoga s poterom, može osakatiti koga!

- Vala, ne bežah mu više - reče Purko zaduvan - pa makar krv legla!
- Vala, ni ja! - prihvati Ćebo.
- A stanite, lopovi! - ču se ozdo glas Živanov.
- Eno ih, Živane! Udri! - ču se drugi neko i grunu puška.
- Strahinja, sklonide to čeljade amo za bukvu! - reče čiča Mirko. - Oni se ludaci ne šale!
- Hvatajte i vi busiju! - reče Purko i ostalima.

I svi strčaše za puškomet naniže, pa zapadoše - ko za bukvu, ko za kamen.

Utom izbi Živan s ljudma na brdo, pa podviknu:

- Amode, lopovi, da vidite ko je Živan!
- Odmiči, more! - prodera se Ćebo iza bukve. - Sad će krv leći!
- A ti li si, Ćebo! - podviknu Živan, pa poteže iz puške na onaj glas.
- Zar tako? - dreknu Ćebo, pa opali pištolj.
- U vetar udrite, Ljudi! - viče kmet Purko družini - da ne osakatimo koga!
- Zar si i ti tu, kmete? - viknu Živan, jer ču Purkov glas. - A stanide, more! - pa skresa na onaj glas.
- Ne na kuma i svetog Jovana! - učini Purko, pa i nehotice opali pištolj.

Osuše se puške i s jedne i s druge strane. Digoše viku i jedni i drugi. Samo se čuje:

- Drž' se, Purko!
- Ha, pas nijedan!
- Ovamo, ljudi, izgibosmo!

- Ne dajte, krv leže!
- Stanide, Živane!
- Uh, pogani Ćebo!
- Ujede me pas, ja!
- Na peškir, zavij!
- Nije ništa.
- Ogrebao ga trn!
- Kuršum, more!
- Ta trn!... Kakav kuršum!

Utom se diže graja dole u Zarožju: "Haj, ljudi!... Potecite!... Pogibe nam kmet!... Ne daj!" Puške učestaše ozdo iz sela; graja i vika sve bliže.

- Bež'te, ljudi, izginućemo! - viknu neko od družine Živanove.

I dok bi čovek okom trenuo, na brdu gore o'stade sam Živan. Ostaviše ga njegovi. On zastade malo, pa doviknu:

- A neka te, kume, neka! Naći ću ja tebe i sutra!

To reče pa nestade i njega.

Zarožani brže opučiše naniže u selo. Sretoše se sa svojimima. I oni gosti od Purkove kuće i gotovo sav narod beše se krenuo da se nađe u nevolji svom kmetu i svojim ljudma.

Kad ih tu videše zdrave i čitave, diže se vika, graja, veselje. Samo se čuje: "Alal vam vera!... Tako mu i treba!... Baš ste junaci!"

I sva ta galama ode prava Purkovoj kući. Sad tek poče veselje i pijanka, kao na pravoj svadbi.

Sunce davno granulo i već oskočilo s dva-tri koplja. Zarožani, kao ljudi, podremali malo, pa poustajali i nastavili opet razgovor, veselje i pijanku. Nedelja je, ne čeka ih nikakav posao.

Kmet Purko, čiča Mirka i još neki odabraniji ljudi već se behu dogovorili da odu sa Strahinjom i Radojkom do popa. - nek ih venča. Kumovaće Purko, jer već ionako pada Radojci kum; stari svat biće čiča Mirko, a dever Srdan, kao ponajmlađi, među njima.

Taman se oni tako dogovoriše, dok zovnu neko ozgo s Golog brda:

- O, Purko!

- Ko to zove? - upita Purko i pogleda onamo.

- Živan, bogami! - reče Srdan.

- A eno i nekih ljudi s njim! - dodade Strahinja.

- O, Purko! - zovnu Živan još jače ozgo.

- Oj, more, oj! - odazva se Purko.

- Iziđide, malo 'vamo, iziđi! Purko iziđe onamo do vratnica. Svi se učutaše da čuju šta će biti.

- Što zoveš, more, što? - viknu Purko Živanu.

- More, vrati mi dete... biće belaja! - viknu Živan.

- Okani se ćorava posla! - odgovori Purko. - 'Odi da učinimo veselje kao ljudi!

- Aja! Nema od toga ništa dok sam ja živ!

- A ti idi otkud si i došao!

- More, vrati mi dete dok nisam doveo narod, pa će biti čuda!... Svima ću vam suditi.

- Sudi ti u svom selu, ovde jok! Ovde mi sudimo!... Odosmo mi popu, neka ih venča!

- Ne vredi to venčanje, more ič!
- A što, more, što? Zar naš pop ne valja?
- Vaš je pop lud!
- More, hej! Ne grdi nam popa!
- Lud vam je pop, lud! Ide te kopa vampire!
- E, baš da vidimo je li lud!... - viknu Purko, pa se okrete svojim ljudma: - Hajdemo, braćo, našem popu. Neka ga nek zija koliko hoće, hajdemo mi odmah popu!...
- Ama, može doći selo na nas, kakav je! - reče Srdan.
- Kako selo, Srdane, bog s tobom! - reče Mirko. - Nema od toga ništa.
- Pa neka digne! - prihvati Ćebo. - Bojimo se mi njih!

Živan još jednako više ozgo s brda, preti, psuje.

Zarožani baš ni u uvo! Digoše se lepo, sa Strahinjom i Radojkom, te odista odoše popu na venčanje...

I opet je veselje kod kuće Purkove. Sleglo se sve Zarožje na svadbu. Tu ti se peva, igra, pije, među puške. Podne već uveliko prevalilo. Kad opet neko zovnu ozgo s Golog brda:

- O, Purko!... O, Purko!
- Ko više more, ej! - odazva se Purko i priđe malo napred.
- Ja, more, ja!
- Nutode! Ono je čiča Sredoje!
- Šta li će? - upita Ćebo, i svi se utišaše da čuju.
- Je li tu Purko? - viknu opet čiča Sredoje ozgo.

- Jest, more, jest! - odgovori Purko.
- Upitajte ga je li vera da neće biti kavge?
- Aha, boje se! - reče čiča Mirko.
- Imaju i koga! - dodade Čebo.
- Ako neće, more... - viče čiča Sredoje - da mu dođemo kao prijatelji!
- A je li tvrda vera, more, je li? - upita ga Purko.
- Jest, more, jest! - oteže čiča Sredoje.
- Pa kaži Živanu nek dođe! - viknu Purko. - Vrata su mu otvorena!
- Šta veliš? - upita čiča ozgo.
- Dođite, braćo, slobodno! - doviknu mu Purko što igda može.

Čiča Sredoje mahnu rukom onamo za brdo. Malo postoja, a pomoli se odonud Živan i s njim desetak ljudi. Svi se uputiše u Zarožje. Zarožani im iziđoše podaleko na susret.

- Dobro nam došli.
- Srećno veselje.
- Ta mi smo svoji!
- Kako si, Čebo?
- Dobro došao, kume!...

Diže se vesela graja međ njima.

Zapraštaše puške od šenluka. Izljubiše se tu svi kao prijatelji i dobri susedi, pa odoše pred kuću Purkovu.

Živan se još malo mrgodio, pa najposle nemade se kud - nego se lepo izmiri i sa Strahinjom, i s Radojkom, i sa svima...

Sad tek poče veselje, kakvo se, valjda nikad, nije zapamtilo. Tri dana samo se jelo i pilo, pevalo i igralo... Kad se već svak nadovolji, rekoše neki da valja ići kući.

Živan i Purko umalo se ne zavadiše oko Strahinje. Purko ga ustavlja da ostane u Zarožju, prima ga u kuću i u zadrugu. Živan ne da - već ga zove u Ovčinu, i on ga prima u kuću i u zadrugu. Naposljetku, Strahinja zahvali i Purku i Živanu, pa reče da najvoli ići u svoju kućicu, jer je, veli, svoja kućica - svoja slobodica.

I tako se Ovčinci kretose kući s mladoženjom i nevestom. Zarožani ih ispratiše čak gore do na Golo brdo. Tu se lepo izljubiše i rastaše kao prijatelji. Ovčinci odoše u Ovčinu, pevajući i puške mećući, a Zarožani, se vratiše u Zarožje - i oni pevajući i puške mećući.

I jedno i drugo selo smiri se. Zarožani nađoše vodeničara, vodenica im poče mleti i danju i noću. Niko se više nije žalio da je gladan i da nema brašna.

Onaj leptirak dugo je, kažu, još morio malu decu po Zarožju i pa Ovčini, pa je i njega nestalo.

I dan danji pričaju starci i babe o Živanu Dušmanu, o Strahinji, o Savi Savanoviću i o zaroškoj vodenici, i kunu se svim čudima na svetu da je sve tako bilo i da su im stari tako kazivali.

Prva brazda

Uvrh sela Velike Vrbice, čak gore - već pod planinom Vratarnom - vidi se odovud, s Latkovačkih pogledi, skromna seoska kućica i uz nju dve-tri zgradice.

To je kuća udovice Mione. Pokojni Sibin Džamić poginuo je u drugome ratu iza Jankove klisure.

I sad se pričaju priče o Sibinovom junaštvu i kuraži. Ko ga god spomene u Velikoj Vrbici, svak će reći: "Bog da ga prosti!..."

Njegova Miona ostade samohrana s troje siročadi. Dva sinčića i jedna kći. Sve jedno drugom do uveta. Najstarijem, Ognjanu, beše tek sedam godina.

Seosku kuću ne može zadesiti grđa nesreća nego kad ostane bez muške glave.

Ta je nesreća zadesila još mnoge kuće u ovome kraju. Mnoga udovica žalila je i prežalila svoga domaćina. Posle godinu-dve dana neka se preudade; neka ode u rod i odvede svoju decu tuđem ocu. Sibinova Miona ne htede se ugledati na svoje, po nesreći, druge. Otresita i vredna žena prihvati u svoje ruke i teške ratarske poslove...

Mioni se sve činilo - doći će Sibin, pa kako će mu pogledati u oči kad zateče svoju kuću rasturenu i pustu!...

Pokojni Sibin ima dosta braće i bratanaca, odeljaka. Svi su vredni, otresiti, dobrodušni ljudi. Nema dana kad se koji od njih ne svrati kući Mioninoj - da joj pomogne što god.

Najviše je pomagao Mioni mlađi brat Sibinov, Jelenko.

Ne jedanput govorio je Jelenko svojoj snasi:

- Zašto me, snaho, ne poslušáš? Što ne prećeš u našu kuću? Vidiš li, jadna ne bila, da ne možeš izići nakraj s tom dečicom!... Kud ćeš, jadnice, pre? Da imaš sto ruku, opet ne bi mogla tako sama stići da sve uradiš... Što ne dođeš barem dok ti dečica stanu na snagu?...

- Ne mogu, dešo! - odgovorila bi mu Miona uzdahnuvši.

- Ama što ne možeš, snaho? U našoj kući bilo bi ti i lakše i rahatnije...

- Kako bih ja, bolan dešo, mogla ugaziti ovo ognjište, gde su se ova siročad prvi put vatre ogrejala?... Šta bi rekla posle svojoj deci kad bi me zapitali: "Čija je, nano, ona kuća što je zarasla u korov i zovu, te niko ne sme ni danju u nju ući?... " Kad bih tako učinila, mene bi sapreo onaj hleb i so, što sam pojela u ovoj kući s pokojnim Sibinom!... Sačuvaj, bože!... Nikad, dešo, nikad!...

Jelenko samo slegne ramenima, pa zajmi ralo i volove, te ode na njivu da uzore Mioni koliko joj treba za usev.

Ti dobri ljudi pomagali su joj svakad u težem radu poljskom - što već ne može da savlada slaba ženska ruka. Oni joj uzoru malo njive,

poseju i srede kao sebi. Ostalo radi sama Miona. Sama okopava, plevi, žanje. Nikad se neće požaliti da joj je teško. Hoće i u tome da joj pomognu. Njoj čisto bude krivo. Obično im odgovori:

Hvala vam! Gde je bilo teže tu ste mi pomogli. Ovo već mogu polako i sama!...

Prolazila godina po godina.

Miona se već navikla na samotinju i teret. Čisto sad ne bi verovala da može biti i drukčije! Deca joj poodrasla. Ognjan uzeo petnaestu godinu. Ide u školu. Veliki je đak. Dušanka navršila trinaestu. Ona uveliko odmenjuje majku u kućevnim poslovima. Ako Miona zorom podrani na njivu da užanje koji snop više, ili ode na livadu da poplasti ono što je Jelenko juče pokosio - neće u podne, kad se vrati kući, ostati bez ručka. Dušanka se brine o tom, kao kakva matora reduša. Ume čak i pogaču da umesi... Najmlađi, Senadin, uzeo je devetu godinu. Još gradi ponekad pucaljke od zove, ali je kadar da pričuva jaganjce i da istera ovce na popas. Vajdica je i od njega.

Hvala bogu, dečica su Mionina zdrava i vesela, razborita i vredna. Odevena su kao iz najbolje gazdinske kuće. Mioni je puno srce kad ih pogleda.

- Tići moji lepi!... - šaputala bi često, uzdahnuvši. - Bože jaki, molim ti se, podrži me u zdravlju i snazi dok mi ne ojačaju ova krila moja!...

Dobar je bog. On je saslušao ovu usrdnu molitvu samohrane udovice.

Ljudi iz sela divili su se durašnosti Mioninoj. Svud su je hvalili i njome ukorevali svoje domačice kad bi se malo olenile. Samo jedno im beše za čudo: kako je mogla tako samohrana odvojiti od kuće Ognjana i opremiti ga u školu! To su joj kao i zamerali.

I sam Jelenko prekoreo je jedanput Mionu zbog toga. Beše se svratio sa svojim stricem, starim Jezdimirom, pa posle razgovora o svemu i svačemu, reći će snasi:

- Vala, svak ti se živi čudi kako se dajaniš... Jesi vredna, jesi pametna. Samo si nešto sludovala...

- A šta to, dešo? - upita Miona i pogleda Jelenka malo začuđeno.

- Što ono dete ne ostavi kod kuće, da ti barem štogod pomogne? Toliki imućniji i zadružniji ljudi, pa nisu kadri odvojiti svoje dece... Ti se ionako sirota i mučenica, pa...

- Ne dam ja, dešo, da mi deca budu poslednja u selu! - odgovori Miona i zamplami se malo u obrazu. - Pokojni Sibir, bog da ga prosti, često je govorio kako će, ako dočeka, školovati Ognjana. Ja sam mu ispunila želju... Kad sam se mučila toliko godina, neće mi zar biti ništa ako se pomučim još neko vreme...

- Ono jest, snaho - poče stari Jezdimir. - Sve je to lepo i krasno: ali, opet, ti si, eto, sama u kući, pa ti je zauvar makar i mala pomoć i olakšica...

- Ta Ognjan će mi sad o Petrovudne izučiti i ostati kod kuće... Ako bog da zdravlja, daću odmah na jesen i Senadina. Neću ja da mi deca budu slepa kod očiju!... - odgovori Miona tako pouzdano i odsečno da joj ni Jelenko ni Jezdimir ne umedoše reći reći.

Prozboriše još dve-tri o drugim stvarima, pa se digoše i odoše.

Muž žena! - reče čiča Jezdimir polako, pošto odmakoše od kuće Mionine.

Nastao je časni post. Zima već prevalila. Ne duva više oštra ustoka ni hladni sever. Sad se beli vetar^[1] igra golim granama visokih bukava - pošav od Župe, pa sve do Željina, Nerade i Kopaonika. Sneg svud gotovo okopneo. Samo, onaj na Suhome rudištu ne haje za beli vetar: on će se rasplnuti tek posle - kad pripeku junske vrućine.

Na sve strane razmileli se vredni ratari. Oru njive, popevajući i nadajući se dobroj godini.

Tek u podne stiže Miona iz čaršije. Išla je tamo zorom da obiđe Senadina.

Ona je održala svoju reč. Ognjan je o Petrovudne dovršio četvrti razred, a Senadin je odmah po Preobraženju pošao u prvi.

Taman Miona ozdo uz voćnjak, a Dušanka ispade iz kuće. Stutoljila nešto u lepu šarenu torbičicu, pa sve nekud žuri.

- Kud ćeš ti, Dušanka?

- Ene! Zar i ti dođe!... - odgovori Dušanka gotovo kao i zbunjena. - Baš dobro, da ne ostane kuća sama... Eto, ja pošla tamo do brala...

- E? A gde je on?

- Na njivi tamo iza laza... Reče da mu odnesem ručak.

- A zar neće doći kući da ruča?

- Neće.

- A što?

- Otišao je s volovima i ralom...

- E! - čisto uskliknu Miona. - Pa što mi odmah ne kažeš, vesela bila? Daj meni tu torbicu! Ja ću mu odneti...

- Neka, nano, ti si umorna... Odneću mu ja... Pa, onda...

- Šta, čedo?

- Rekao mi brale da ti ne kažem odmah. "Hoću", veli, "da obradujem nanu..."

- O, bog mi ga obradovao!... Nisam ja, dete, umorna! Ta nisam ni osetila kad sam došla... Eh, baš ti ne valja posao - što mi odmah ne kaza! Vidiš ti njega!... Daj mi tu torbicu! Podne je eto prevalilo!... A je li otišao odavno?...

- Pa i nije. Tek ako je sad stigao na njivu... Miona brzo uze torbicu od Dušanke, zagleda šta je spremljeno, pa ode žurno.

Dušanka osta pred kućom - gledeći čisto začuđeno za svojom majkom.

Njiva iza laza nema više od dana oranja. Zemlja potakša; kad je dobra godina, rodi dve-tri krstine jarice.

Ognjan taman obrazdio prvu brazdu, pa hoće da ovrati... kad eto ti mu majke.

- Nuto moga matorca kako mi radi!...- kliknu Miona radosno, pritrčavši, pa uze grliti i ljubiti Ognjana.

Ognjan se malo iznenadi.

- Pa srećan ti rad, domaćine moj! - nastavi Miona. - Gle, gle! Kako je to krasna brazdica, pa kako je duboka!... O, mene lude! Govorim koješta, a ti si umoran, rabotniče moj!... Dela, evo... evo, seja ti spremila i ručak...

Tu Miona brzo povadi iz torbice što je spremljeno. Prostre torbicu, pa razredi po njoj: malo soli, luka, nekoliko pečenih krompira, tanku pogačicu, zastrug mežganika, pa i čaturicu, govoreći:

- E, gle ti Dušanke! Spremila ti i čaturicu vina. Matorka moja! Zna ona šta valja umornu čoveku... Ustavi ralo, sine! Dosta si mi radio!

I suze joj grunuše.

- Šta ti je, nano? - reče Ognjan sednuvši. - Ti plačeš?

- Ništa, sine, ništa! Eto smejem se!... Dela uzmi - gladan si, znam... Bogami, i ja se zabavih malo dole u čaršiji... Da znaš kako učitelj hvali Senadina!...

- Sedi i ti, nano, da ručamo zajedno - reče Ognjan lomeći i njoj parče pogačice.

- Neka, sine! Ručaću ja kod kuće... Dušanka me čeka - odgovori Miona stojeći i kao dvoreći sina. - Ti misliš i ja sam umorna. Nisam,

Ognjane! Mogu ja vazdan stojati, sinko!... Ama uzmi! Neka, stići ćeš. Ne moraš ti sve danas uzorati...

E, gle ti njega! Baš ore kao matorac! Kaže meni Dušanka... A ja mislim - šali se, vrag jedan!...

I opet joj suze udariše. Ona ih briše rukavom i smeje se.

Ognjan se čisto zbunio. Neki plamen udario mu u lice. Zausti da rekne nešto, pa baš ne ume.

Miona ga opet nudi.

Poče da ćereta s njime kao dete... sve stojeći. Reče kako će očuvati šenicu s te njive - samo za blage dane. Mesiće od nje česnicu, kolač za krsno ime. Najlepše je brašno od staroga žita.

- Samo ako dobro rodi - reče Ognjan. - Znaš i sama, nano, da nam je ova njiva ponajtakša... Žito se gotovo svakad izglavniča...

- O, rodiće, sine!... Mora roditi! Ta ovake zemlje nema ni u Moravi! Ovde nikad nije bilo ni glavnice ni ljulja... Videćeš ti kako će tu biti dobra pšenica!...

Ognjan poruča, pa se diže te prihvati opet ralo i ošinu volove...

Miona stoji i gleda sina kako kao petlić opskakuje, tegleći za ručicu i navijajući ralom čas na jednu čas na drugu stranu. Rad je težak, a detinja ruka još nejačka.

Nekoliko puta Miona htela da pritrči i da mu pomogne... ali nešto ne smede. Ni sama ne zna zašto!

Pribra torbicu, pa pođe polako kući.

Osvrtala se nebrojeno puta i gledala Ognjana. Videla je - kad je uzorao čak i treću brazdu!...

Obuze je neka čudna radost. I plače joj se - i smeje joj se. Ne zna ni sama zašto... Malo, pa tek prozbori onako sama: "Ta red je jednom da i mene bog obraduje!... I zar ja nisam srećna? Ko to kaže!... Te kako sam srećna! More, imam ja sina! Imam domaćina, hej... Neće meni

više poslovati tuđe ruke... Aja!... Nema niko ovakvog detića. Eno ga ore!... Ne može bolje ni Jelenko!... Momak je to!... Još godinu-dve, pa ću ga i oženiti - ako bog da! O, ta i moja će kuća propevati!..."

Dušanka ne pamti da je ikad videla majku veseliju nego tad - kad se vratila s njive iza laza...

Došla je kući pevajući neku veselu pesmicu.

Vujina prosidba

Jaki bog beše dao nekad Petnjici dosta lepih stvari... Beše joj dao ono lepo Osoje i pećine, pa onog dobrog popa Miću, pa popu Mići vrednu i pametnu pošu Maru i kuću pod samim Osojem - punu svačega, pa pred kućom veliku lisnatu lipu, pod kojom se beše jedno jutro, rano, namestio njegov sinovac Vujo s nekakom debelom iglom i koncem u ruci da prišije, dok se pop ne probudi, još jednu zakrpu na svoj već sasvim pocepan gunj.

Krpi se Vuja, blagodari bogu na tolikom daru, a često pogleda na vrata kućna - kad će se pomoliti pop ili pošu da mu zapovede što na uranku.

Pomoli se pošu, zvernu tamo-amo ispred kuće, pa kad vide Vuju, upita:

- Zar se opet krpiš, jado moj?

- Opet, pošu - protunjka Vuja.

- A jesi već prišio?

- Još dvaput da prodenem.

- E, na ti ovaj ključ, pa trči časom do crkve te donesi popi petrahilj i trebnik. Treba mu. Pohitaj samo!

To reče pošu, pa ostavi ključ na klupici pred kućom i vrati se unutra.

Vuja prodenu već i poslednji put iglom, prigrte zadovoljan svoj okrpļeni gunj, uze ključ i otrča tako brzo gore uz voćnjak da su kokoši, što behu po travi pored puta, prhnule poplašene kud koja...

Vuja je bio veoma poslušan. Slušao je popa i pošu - što mu god zapovede. U crkvi je vršio dužnost zvonara i klisara: zvonio je, palio sveće i kandila, dodavao popu kadionicu, a za nevolju i pevao kašto za pevnicom.

Osem toga Vuja je znao i jedan zanat: ukoričavao je knjige crkvenske. I sad će se naći u petnjičkoj crkvi koji trebnik što ga je ukoričio Vuja. Radio je povazdan kao mrav. Bio je, doduše, vrlo pipav, ali tek - vredan.

Kaokod što je Vuja bio pipav na poslu, tako je bio spleten na jeziku: malo je tunjkao i nije nikako umeo da se razgovara. Počne štogod bajagi i on, pa se tek splete, kao pile u kućine, i bubne kakvu besmislicu da svi, što ga čuju, moraju prsnuti u smeh, a on se zastidi i ućuti...

Iako je Vuja bio tako poslušan i vredan, opet se nikako nije mogao otresti sirotinje kao drugi ljudi.

Bio je prava odrpanica. Kroz kapu mu viri pramen kose, gunj već od samih zakrpa, čakšire još gore, opanci nekad novi. Što reknu, odelo na njemu - ne bi imao čim ni kišnicu potkaditi.

Može biti uzrok je tome bila i neka njegova luda navika: voleo je spavati noću onako obučen; retko bi se kad svukao, kao ostali svet, kad leže uveče. I pop i popadija pokušavali su da ga oduče od te navike i često su ga karali, pa ništa nije pomoglo! On bi im obično odgovorio: "Pa toplije mi ovako, popo!" ili: "Može, pošo, zatrebati štogod hitno, pa kad ću se onda oblačiti?" ili tako što... Ele, bilo kako mu drago, tek - neki đavo ne da čoveku da se uljudi, pa to ti je!

- Ih, ala taj mili kao puž! - reći će pop Mića svojoj pošu, hodajući nestrpljivo ispred kuće i čekajući Vuju da donese trebnik i petrahilj.

- Sad će on, popo - reče pošu, pa se osmehnu i dodade: - Siromah! Čisto mi se sažali kad ga videh otoič kako sedi tu pod lipom, pa se krpi kao neko siročče.

- Teh! Šta ću mu ja? Eto, neka rđa ne da mu nikako da se otrese.

- Nema sreće veselnik.

- Nema, pošo - potvrdi pop, pa nastavi gotovo sasvim ozbiljno: - Pravo da ti kažem, ja sam često pomišljao kako bi mu se pomoglo. Vidim ga - petlja i radi kao mrav, pa nikad ništa; nema ni čestite košulje na sebi. Ne znam šta ćemo mu, već ako da ga oženimo...

- Zar njega? - uzviknu poša i prsnu u smeh.

- Bog s tobom, popo!

- A što? - upita pop. - Ja, bogami, zbilja velim. Ko zna, možda će se onda i on malo uljuditi i otresti kao čovek.

- Okani se, popo, bogati! Ta pogledaj ga samo kakav je! - reče poša i smejući se pokaza rukom na Vuju koji hitaše u taj mah s petrahiljom i trebnikom ozgo niz voćnjak. - Ama, pogledaj ga, molim te! Koja bi pošla za njega?

- More, lasno je njega malo ugladiti i spremiti za đuvegiju - reče pop vrlo polako da ne čuje Vuja, pa prišanu pošu već na uvo: - Dela razmisli i ti malo o tom.

- Evo, popo! - protunjka Vuja pruživši popu trebnik i petrahilj.

- Ponesi ti! - reče mu pop. - Zajedno ćemo... Hajdemo! Pošo, odoh ja.

I pop Mića ode s Vujom u selo da čita nekakoj babi molitvu.

Jednog dana, posle ručka, stajahu pred kućom popovom dva lepo osedlana konja: vranac i đogat.

Pop Mića zaturio ruke iza leđa, hoda nestrpljivo ispred kuće. Na njemu stajaće odelo. Videlo se da će nekud u goste, jer nije nikakav praznik da bi čovek rekao zato se obukao tako svečano.

- Ama, pošo, šta čini taj tamo vazdan?

- Sad će on, popo - odazva se poša iz kuće.

Malo postaja, pa iziđe Vuja.

Niko ga sad ne, bi poznao!

Na njemu lepe čošne čakšire, džemadan vezen zlatom - čisto gori, pa čurče, pa na glavi nov fes, pa se opasao tarabolosom i za njega zadenuo nov vezen peškir, pa na nogama mu čizme. I u licu se beše Vuja promenio, došao nekako belji i rumeniji; nije onako preplanuo i grub, kao obično.

- Hajde, more, jaši đogata - reče mu pop ozbiljno, pa se osmehnu videvši pošu gde stoji na pragu i jedva se uzdržava da ne prsne u smeh, i zovnu je malo na stranu, pa upita:

- Šta ti se čini, a?

- Drugi čovek, zdravlja mi!

- Ama vidiš ti - reče pop - kako mu je sasvim taman to odelo mog pokojnog sestrića... bog da ga prosti!

- Jest, i on je veselnik bio Vujinog stasa.

- Baš drugi čovek! - reče pop smešeći se, i pogleda opet Vuju, koji baš u taj mah tutoljaše nešto oko terkije.

- Samo se bojim da ne učini kakvu ludoriju... - reče poša vrlo polako.

- Ne boj se! Znam ja već kako ću... A šta veliš, Boško će se začuditi kad nas vidi? Ona njegova počerka biće taman prilika za našeg Vuju.

- More, popo, da si se ti okanio Boška...

- A što?

- Pa mogao bi i ovde u kom selu potražiti devojku. Ono ti je gazdinska kuća.

- Svejedno. Boško mi neće zar odreći. Pa onda, znaš, bolje je potražiti malo podalje... Ovuda već svako poznaje Vuju kakav je. Tamo u Lajkovcima ne zna ga niko.

To reče pop, pa se okrete Vuji i, videvši da još nešto petlja i veže oko terkije, priviknu mu:

- A zar ti, more, još nisi uzjahao?

- Sad ću ja, popo, sad! - protunjka Vuja, pa poče zbunjeno oprčavati oko konja, gledajući kako bi najlakše uzjahao.

Pop se hitnu na vranca, pa podviknu oštro Vuji:

- Sedi već jednom!

I Vuja htjede bajagi da se hitne na đogata, ali ono njemu neobično odelo - šta li - smete ga, te se samo potruši po sedlu. Đogat nemiran, a Vuja ne može nikako da preturi nogu do stremena. Pritrča poša i pomože mu, te se jedva posadi u sedlo.

- Otvori nam vratnice, pošo! - reče pop i okrete vranca napred, smejući se uzjahivanju Vujinom.

Poša otrča te propusti na vratnice oba konjanika, i upita:

- A kad ćeš kući, popo?

- Sutra naveče ako sretno svršim posao - odgovori pop - a ako ne bude ništa, eto nas i ranije. Zbogom!

Odmorni konji zamakoše začas dole k Banji, odakle nastaje poširok lajkovački drum.

Još malo pa će i sunce prevaliti za planinu. Pop na vrancu kasa napred, pevuši neki tropar, počesto se osvrće na Vuju i žuri ga:

- Teraj, more!

Vuja se čisto trgne, pa okači malo đogata stremenem. Đogat se zakasa, a Vuja sve odskače na njemu:

Pop se tek jednom osvrte, pa reče:

- Čuješ ti, Vujo!

- Šta, popo? - upita Vuja čisto žalostivo.

- Ti znaš zašto mi sad idemo ovom čoveku?
- Znam - odgovori Vuja i sav se zacrvene.
- Vidiš - nastavi pop - ovo je gazdinska kuća. Ti sad prvi put dolaziš. Dobro otvori oči da mi osvetlaš obraz...
- Hoću, popo! - reče Vuja tako polako da se jedva čulo.
- Ne šali se glavom da bubaš koješta!
- Neću, popo! - protunjka Vuja, i opet se zacrvene.

Utom stigoše do vratnica Boškovih i ustaviše konje.

Vuju spopade nekakav strah; poče mu pištati nešto u ušima: pop mu se učini - bog s nama! - kao tuđi čovek, kao da mu i nije stric, kao da ga sad prvi put vidi.

- Domaćine! - zovnu pop Mića. Zalaja ozgo Boškov zeljov, koji beše privezan za neki direk iza kuće.

- O, domaćine! - zovnu pop opet. Zalaja zeljov još žešće. Neka devojka izviri iz kuće, pa je opet nesta. To beše Stamena, počerka Boškova.

- Domaćine! - oteže pop iz sveg grla. Zeljov ruknu i stade tako trzati lancem da se čak dole do vratnica čula zveka.

Ispade pred kuću Boško i odazva se:

- Ko viče, more, ko?
- Siđide amo dole, siđi! - doviknu mu pop otežući.

Boško pohita naniže, pa kad ugleda popa, pritrča radosno vratnicama i otvori ih. Pop i Vuja sjahaše s konja. Pop se zdravi s Boškom, prikaza mu svog sinovca, pa odoše u razgovoru gore kući. Zeljov laje, rekao bi zemlju grize.

Boško naviknu na domaćicu i ostalu čeljad da dočekaju goste.

Dok bi okom trenuo, behu oba konja privezana iza novog vajata za šljivu. Stamena iznese gostima stolice pred kuću, poljubi popa u ruku, pa otrča opet u kuću. I domaćica priđe popu k ruci i upita kako je na domu, kako poša sa zdravljem. Dodoše i dva brata Boškova, te se zdraviše s popom, pa posedaše tu i zaturiše razgovor.

Vuja samo ćuti i ništa ne zna gde je - da li sedi, da li stoji.

Utom iznese Stamena bardak rakije i čašu, pa poče služiti goste. Pruži i Vuji čašu.

Vuji se u taj mah učini da se zanjiha ona stolica pod njim, i navi se na stranu, umalo se ne preturi. Pop ga pogleda malo začuđeno.

Utom pade prvi sumračak. Boško naviknu na čeljad da spremaju večeru.

Sve se užurba i razide - ko u kuću, ko u podrum, ko u mlekar. Pred kućom ostade sam domaćin s gostima.

Pop Mića poče, onako izdaleka, kazivati zašto je došao sa svojim sinovcem. Reče kako je Vuja vredan, kako zna zanat, kako je došlo vreme da se i on okući, i još koješta - što se god moglo reći u korist Vujinu. Zatim upita Boška šta on veli i može li što biti od tog razgovora.

Boško malo počuta, pa reče da sve veruje popu, kao svom poznaniku i dobrom prijatelju; da on ne nalazi momku mane; da se mogu baš i oprijateljiti - samo ako i Stamena bude voljna.

Milo popu što Boško nije sraskida, i dogovori se s njim da ujutru upitaju i devojkju.

Vuja sluša taj razgovor, a probija ga znoj krupan kao graške.

Utom se pomoli domaćica na vrata kućna i reče da je večera postavljena. Boško i gosti udoše u kuću, gde ih čekahu ostali kućani. Sedoše svi za večeru.

Veseo pop, šali se s Boškom, zadirkuje domaćicu, Stamenu, snahe Boškove...

Vuja samo ćuti. Nude ga da jede, a on se ni rukom ne maši. Često se osmeškujе; ni sam ne zna zašto. Učini mu se da je na Boškovoј glavi popova čita, a na popu domaćičina konđa. Učini mu se da su za sovrom čas sve žene, čas sve sami popovi, pa čas i Stamena, anatema je bilo, kao s bradom!... Bude mu zdravo smešno, pa se smeje!

Pop malo, malo pa tek pomrkne očima na nj.

- Vala, brate, trebalo bi ovo i spavati - reći će pop Bošku kad su već večerali i dosta se našalili i narazgovarali.

- Sad ćemo, popo - odgovori Boško, pa se okrete Stameni: - Hajde, dete, namesti popi i ovom prijatelju dole na čardaku.

Stamena zapali zublju luča na ognjištu, pa ode da prostre gostima.

Vuja se malo promigolji, zevnu jednom-dva, kao čovek kad čuje da se spominje spavanje, pa tek zavara oči popu i domaćinu, ustade polako i iziđe napolje.

Pop i Boško zaneli se u razgovor, pa i ne opaziše kud se denu Vuja.

Vuja se uputi pravo za vajat, gde behu privezani konji.

Ozdo sa čardaka svetli se ona zublja luča, te obasjava čak tu do konja. Vidi se i Stamena kako namešta postelju.

Vuja skide polako, terkiju s đogata, pa se skloni malo na stranu u mrak...

Stamena beše sve naredila na čardaku (a to vam je obična sobica nad kačarom, načinjena tako za goste i putnike), uze luč, siđe niz basamake, pa pođe gore u kuću da kaže ocu da je sve gotovo i da gosti već mogu legati.

Kad bi pored vajata, sukobi se s Vujom, koji u taj mah bahnu iz mraka pred nju, pa, ni sam ne znajući zašto, upita je:

- Hoćemo li, dušo, spavati?

Stamena vrisnu uplašeno, ispusti luč i pobeže nekud.

Vuja ode gore u kuću, pa, kročivši jednom nogom na prag, upita:

- Popo, hoćemo li spavati?

Da se kuća srušila popu na glavu, ne bi se tako zaprepastio kao sad kad pogleda Vuju.

Imao je šta i videti! Na Vuji nema onog čošnog ruha, nego obična prodrta kapa, onaj iskrpljeni gunj, prljave i pocepane čakšire... Obično njegovo odelo, koje već nosi i dan i noć kod kuće; jer, kao što znamo, on se vlada po onom: "U čem hodi u tom i spava."

Popu se ujedanmah učini da to na pragu ne stoji Vuja, nego neka avet, utvara! Strahota!

- Šta je to, nesrećniče? - jedva umede da ga zapita.

- Pa, popo, da se ne prlja... ionako ovo ruvo nije moje... - protunjka Vuja.

Popo lepo zaneme.

Boško gleda zabezegnuto čas u popa čas u Vuju.

Utom se pomoli domaćica na druga vrata, pa videvši Vuju - trže se i progovori zabezegnuto:

- Namešteno je!

- E, hajde da se spava! - reče Boško više onako sebi, pa iziđe ćuteći napolje.

Pop strašno zavrte glavom na Vuju, pa pođe bez - "laku noć" da spava. Za njim ode polako, i Vuja.

Domaćica ih doprati s lučem do čardaka, pa se vrati.

- Je li ustao pop? - upita Boško rano sutradan.

- I otišao - odgovori domaćica.

- Odista?

- Bogami jest! Ja sam još pre sunca poranila. Vidim nema konja za vajatom. Popnem se polako na čardak, provirim... Nema ni popa ni onog drugog. Jamačno su otišli zorom.

- Što mu drago - reče Boško i nasmehnu se.

Međutim su pop Mića i njegov Vuja već jezdili žabarskim drumom.

Pop zvižduće, Vuja ćuti. Sve mu se čini neobično - izvraćeno. Onaj put pun nekakih jama, pa hoće svaki čas da se spotakne.

U zlo doba okrete se pop, pa reče:

- Što me obruka, nesrećni sine, da od boga nađeš?

- Bogami, popo... - zausti Vujo da nešto odgovori, pa učuta.

- A otkud ti te prnje, bog te ne ubio?

- Pa poneo sam - odgovori Vuja tako polako da se jedva čulo. - Metnuo u terkiju...

- Hvala bogu što te barem devojka nije videla!

- Videla je! - reče Vuja čisto veselo.

- U tim ritama?

- Jest, bogami!

- Pa? - upita pop i nabra obrve.

- Nešto vrisnu i pobeže!

- Ih, bruko moja! - uzviknu pop i pljesnu se rukom po kolenu, pa ljutito priviknu:

- Pusti uzdu tom konju, ludače! Zar ne vidiš da ćeš se preturiti u tu jarugu?

To reče, pa ljutito ošinu konja.

Stigoše i do klinačkog drumca. Vidi se već i kuća popova. Sad će dole k Banji.

Poša beše uranila, pa izišla nekim poslom pred kuću. Spazi popa i Vuju gde žurno hitaju kući, pa pljesnu rukama i reče gotovo naglas:

- Naopako! Šta je ono sad?

Pogleda još bolje, jer čisto ne veruje svojim očima da je Vuja u ritama.

Utom oba konjanika stigoše na vratnice.

Poša potrča te im otvori. Nikad nije videla tako namrgođena popa. Ne smede mu reći ni "dobro došao".

Pop sjaha ljutito, oturi uzdu Vuji, pa mu reče kratko:

- Odsedlaj te konje, pa nagnaj u voćnjak! Vuja brže-bolje sjaha, pa poče skidati s konja bisage i ostalo.

- Jeste li odavno iz Lajkovca? - upita poša.

- Pre zore! - odgovori pop kratko.

- Ama, da si me ti poslušao...

- Ćuti, pošo, bogati! Dosta mi je i ovako bruke - reče pop, pa uđe u kuću. Ode za njim i poša.

Vuja je već odsedlao konje i oterao u voćnjak. Posle je otišao u kačaru, gde mu je alat, te uzeo da koriči neki stari triod.

Taj dan nije hteo nikako sestiti s popom i pošom ni za ručak ni za večeru. Izgovori se da nema kad, pa uzme malo hleba i još štogod i ode podalje, te pojede onako s nogu.

Pop Mića nije više nikad govorio o Vujinoj ženidbi. Kad se Stamenca udala, onda je tek otišao Bošku u Lajkovce.

Vuja se opet krpio pod onom lipom, ukoričavao knjige, zvonio u crkvi, pevao kašto za pevnicom i slušao svoga popa.

Niko se ne seća da se ikad oženio.

Sigurna većina

(San jednog ministra)

Sednica ministarska trajala je do neko doba noći. Na dnevnom redu bila su pitanja o "prethodnim merama" koje bi mogle osigurati vladi izvesnu većinu na novim izborima.

Kad je gospodin ministar došao u svoj stan, pa ušao u svoju spavaću sobu i kresnuo žižicu te zapalio sveću, video je da mu sahat pokazuje 11¹/₂.

- Gle, koje je već doba! - reče on svlačeći se polagano. - Blizu ponoć!... I zenuvši jedanput, nastavi govoriti poluglasno sam sebi: - Najviše se brinem za te proklete izbore! Istina, postarali smo se da ponameštamo svoje ljude po narodu, ali to je sve još malo! Vlada ne može dotle biti osigurana dok vlast ne uzme u svoje ruke sve profesije u zemlji... - Tu gospodin ministar duhnu na sveću te je ugasi, pa ovako već: svučen sede na krevet, zevnu žestoko i nastavi:

- Škole nam u tom već odavno idu naruku; sve od reda liferuje činovnike - ljude zavisne od vlade... Aaa! - I gospodina ministra poče osvajati dremež. Opet zevnu i leže, pa kroz san izgovori isprekidano i bez veze: - Aaa!.. U državi mora biti... sve činovnik... sva zanimanja uvrstiti u državnu službu... sva... sva...

I gospodin ministar, umoran od velikog i teškog posla, zaspao kao zaklan...

Najedanmah - du, du, du! na vratima; lupa neko goropadno.

Gospodin ministar đipi s kreveta, protrlja malo oči, pa viknu:

- Ko je?

- Ja sam.

- Ko si ti?

- Žandar.

Gospodin ministar brzo otvori vrata. Žandar uđe, stade po vojnički i salutova.

- Šta je?

- Zovu vas u sednicu.

- Zar opet? Ta nema ni po sahata kako smo izišli!... A znaš li zašto je sazvana sednica?

- Ne znam. Poslaše me da vas zovnem. Svi su tamo. Čekaju vas.

- Dobro... Idi!

Žandarm opet salutova, okrete se vojnički i ode.

Ministar se brže-bolje obuče, pa ode u ministarstvo.

Svi ministri, njegove kolege, behu već za velikim stolom s predsednikom ministarstva na čelu.

- Šta je opet sad? - upita gospodin ministar začuđeno. - Što ste se iskupili u ponoć?

- Pa da naredimo izbore - odgovori mu predsednik ministarstva.

- Za kad?

- Za sutra... Krajnje je već vreme.

- Kakve izbore, bog s vama! Zar ne vidite da još nismo ni upola gotovi s prethodnim merama?!

- Eh, nismo da!

- A otkud jesmo! Nismo još namestili po unutrašnjosti ni četvrtinu svojih ljudi, a kamoli šta drugo.

- O, da si ti živ i zdrav - reče mu jedan od kolega - to je već sve davno završeno!... Ako ne veruješ, evo ti zvaničnih novina pa se uveri!

I gospodin ministar uze od svoga kolege zvanične novine (jedan kolosalan broj štampan sitnim slovima na dve stotine punih tabaka!),

metnu novine preda se na sto i pogleda u "službeni deo". Odmah na čelu toga dela beše naštampan ovakav ukaz:

"Na predlog našeg ministra tih i tih poslova postavljamo:

Ivka Ivkovića, privremenog popa IX klase parohije divljačke, za privremenog kelnera iste klase u gostionici kod "Tri Keca" u Šapcu;

Lazu Lazića, galanterista IV klase u esnafu beogradskom, za izvanrednog šlosera III klase u esnafu niškom;

Kostu Kostića, stolara II klase u esnafu valjevskom, za mutavdžiju iste klase u esnafu vranjskom; svu trojicu po potrebi službe.

Jašu Jašića, šnajdera I klase u esnafu čačanskom, za izvanrednog pudara iste klase u negotinskim vinogradima, a da vrši dužnost papudžije II klase u esnafu jagodinskom;

Mišu Mišića, seljaka II klase sela Parcana, za seljaka I klase sela Višnjice;

Jocu Jocića, izvanrednog seljaka III klase sela Stublina, za seljaka II klase sela Ropočeva, a da vrši dužnost seljaka iste klase u Velikoj Ivanči i da zbira letinu s imanja istoga;

Niku Nikića, šustera V klase u esnafu beogradskom, za izvanrednog kočijaša III klase za varoš Smederevo, i da vrši dužnost amalina iste klase, a varoš Niš i da prima zaradu iz zarade istoga;

Miću Mičića, berberina IV klase u esnafu požarevačkom, za izvanrednog bozadžiju III klase" u esnafu beogradskom, a da vrši dužnosti seljaka II klase sela Mirijeva i da zbira letinu s imanja istoga..."

I tako dalje, i tako dalje, i tako dalje.

U prvi mah ogledaše se na ministrovom licu čuđenje i nedoumica, pa zatim - prijatno iznenađenje, pa sve veća i veća radost. Na jedan mah sav ustrepta od miline, poče žurno i grozničavo prevrtati listove...

Ukaz se otegao s kraja do na kraj na svih dve stotine tabaka!

Gospodinu ministru udariše suze od radosti. Stade skakati po sali - i s

noge na nogu, i u kovitlac, i u propac. Zapljeska radosno rukama i stade uzvikivati: - Ura, ura! Sva zanimanja u rukama vlasti! Divno! Ura! A ko bi se nadao! Odmah da naredimo izbore! Izbore!... izbore!... Ura! Sigurna većina! Sigurna većina! Većina! većina! veći...

Na jedan mah: bup! Trže se... Pogleda oko sebe, a on na patosu pored kreveta u svojoj spavaćoj sobi! Brzo ustade, popipa se po leđima i onako bunovan progundā: - Uh, ala sam žestoko ljosnuo!

I leže opet u krevet da spava.

Napomene

1 Tako se u tome kraju zove jug.

Tumačenja

Ajluk - plata za slugu ili vojnika

ak - pravi

akter - glumac

alal - blagoslov

alaliti - blagosloviti

alevi - crveni

aman - milost

andrak - đavo, obešenjak

aparta - zasebno, sem toga

apelirati - žaliti se višem sudu

aratos ti bilo - proklet bio, bestraga ti glava

ardija - odaja iza dućana

ardov - bačva

asli - sasvim

ater (hater) - naklonost, obzir, nekome za ljubav, prijateljska ljubav

af - majmun

adžijazma voda - mađijska voda za uništavanje vampira osvećena
bogojavljenska voda

Bat - sreća

batali - ostavi, mani, pokvari

batalija - bitka

batli - srećni

be - bre

beli - svakako

birov - seoski poslužitelj; izvršava naredbe opštinskog kmeta

bolta - dućan

boltadžija - trgovac, dućandžija

bradva - velika i široka sekira kojom rade tesari

brazleta - grivna

bremenica - malo pljosnato duguljasto bure koje se lako može nositi
na ramenu

bursak - đak bogoslovije

Vajda - korist

valiti - pogrešiti

va'liti - nedostajati

vancaga - hulja

vedrica, - drveni sud u koji se muze mleko

vermen (fermen) - prsluk

vesi - zna

vetrenjak - vetropir, čovek koji ima ugovor s đavolom

vetroperović - čovek nemiran i neozbiljan

viraun - Ciganin, svirač

virgaz - prut

vicig - dosetljiv

vođevina - nevesta

vučija - vrsta malog duguljastog bureta

Garabiljčina - karabin, vrsta puške

gerga - gomila

gebildet - obrazovan

gemajn - prosto

glavnica - vrsta gljive koja napada žito

goga - Arnautin, nadimak za ljude iz južnih krajeva

gog-magog - demagog (čovek koji obmanjuje narod lepim, rečima)

gogofil - onaj koji voli reči - gog

golaver - nepouzdana mladi čovek

gran - zrno

granda - velika

grivonja - konjina, đavo

gronica - svinjska bolest, vrsta angine

gud, ser - dobro, gospodine

gust - ukus, volja

Dajaniti se - podnositi teškoće

damšik (dampšif) - parobrod

dert - briga, tuga

divanana - trem

divit - mastionica

direklija - španski novac (talir)

domčati se - dokopati se

doparkivati - dotrčavati

dram - 1/400 od oke (2,5 gr.)

drombulja - vrsta malog metalnog instrumenta koji se jednom rukom nasloni na zube a drugom udara u njega, te tako zvuči

Đa... đā - čas... čas

đugum - bakarni sud za vodu

Eden - raj

elbet - ako, svakako

ergo - dakle

espap - roba

Že - i

životno - živo biće, životinja

Zavarčiti - zatvoriti, ustaviti, sprečiti bolest vradžbinom

zagojaćen - zaprljan

zapis - ispisane čarobne reči koje se nose uza se radi zaštite od bolesti ili zla

zastrug - drveni sud za hranu sa zaklopcem

zauvar - od koristi

zahira - hrana, zimnica, zbrana letina

zvonac - ptica što živi pored vode

zduhać - vidovit čovek; besan, nemiran vo

zeman - vreme

zemlja potakša - zemlja slabijeg kvaliteta

zendil - bogat

zijan - šteta

zijanćer - štetočina

Izgambuljati - iskobeljati

ized - ujed

izeren - iskrivljen

iks - nepoznat

inajet - onaj koji voli svađu i prkos

iram - tkani prekrivač za krevet

interesirati - davati novac pod interes

iskrenjago tvojego - tvoga prijatelja

iskusurati - izravnati, namiriti

ispit - veridba momka i devojke pred sveštenikom

ič - nimalo

Jabana - tuđina

jabanac - tuđinac

jarica - pšenica koja se poseje u proleće

jarmenjāk - svrdlo koje buši veliku rupu na na jarmu

jemenije - vrsta odeće (cipele ili papuče u boji)

jordam - raskoš

Kaiš igra - igra sa zavijanjem i odmotavanjem kaiša čije se središte prevoja

pogađa

kalauz - čovek koji posreduje pri zaključivanju nekog trgovačkog posla, doušnik

kanur - namotan konac

karli - brižan

kastile - namerno

katil - krvni neprijatelj

kačkin - nagizdan, tvrdoglav čovek, ugursuz

kmetovati - savetovati

koj go - koga

kojasiti se - javiti se, pozdraviti

konđa - ženska kapa, sastavni deo stare srpske nošnje

kontumanac - mesto gde probave neko vreme putnici koji su pod sumnjom da mogu

preneti neku zaraznu bolest

konšija - komšija, sused

konjštak - grba (nastala usled bolesti)

košara - staja za stoku napravljena od plota olepljenog latom i pokrivena slamom

krndelj - skraćena puška

krutuljav - podebeo

krušac - veliki grumen kamene soli

kubura - briga; vrsta pištolja

kuburiti - oskudevati

kulača - vrsta kolibe od drveta

kumaš - vrsta svilene svetle tkanine (atlas)

kurdisati - udesiti

kurtalisati se - osloboditi se, otresti se

Laz - staza, njivica u kamenjaru, iskrčeni deo šume

lecati se - osećati se nelagodno

logov - treći konj u kolima

lokmaš - čovek koji rado jede za tuđim stolom

lotinja - nevaljalstvo

lotra - rešetkasta ograda gornjeg dela kola

Lje - odista (za pojačavanje odrečne rečenice)

ljulj - urodica u pšenici

Maklja - nož sa drškama na oba kraja, služi za deljanje drveta

mal - imetak, blago

mala ručanica - doba ručanja (oko 10 časova), užina

masa - imanje bankrotiranog trgovca ili prezaduženog sopstvenika, od čega ima

da se naplaćuju potraživanja poverilaca

mežganik - papula od pasulja

merdžan - ogrlica od korala

telanges - smešano

mizdrak - koplje

moto - pobuda

mon - jedan

mumakaze - makaze za rezanje fitilja na voštanim svećama

mutavdžija - zanatlija koji pravi pokrovce

mučnjak - veliki sanduk niže vodeničnog kamena u koji pada brašno

Nabelajisati - naići na nesreću, nastradati

nazime - svinja od godinu dana

nazor - silom

nasuliti se - namiriti se

Ovarisati - umeti se snaći

odadžija - služitelj u nadleštvu

odeljak - onaj koji se odeli iz zadružne kuće

odoljenije - odolevanje

oje - ruda

okanica - sud koji sadrži jednu oku

okariti se - zabrinuti se

okoran - prekoran

omaja - voda što prska sa vodeničnog točka kad vodenica radi

oplavak - batina, štap

oporočava - priča, negira

orjatin - hulja

orospija - nevaljala žena

osmočiti - u slast pojesti neko jelo

osoj - mesto koje leži u hladovini

otoič - malopre

ošvanjio - osmotrio se

ošljarenje - rad bez volje, izbegavanje posla, magarčenje

Pajanta - pomoćna greda, greda o koju se vešaju stvari

palamar - debeo konopac kojim se vezuju lađe

palasak - kutijica u kojoj se drži mazivo za podmazivanje oružja

papendekl - tvrda hartija za koričenje knjiga, karton

paskvil - pakostan epigram, pakostan spis

pasom ići - goniti goveda ili ovce lagano da mogu da pasu

pezevenk - nevaljalac

pećenka - vrsta puške

planinka - žena koja u seoskoj zadruzi rukuje mlekarom i prodajom belog smoka

povesma - količina lana, kudelje, pamuka ili vune koja se meće na preslicu da se

oprede

polić - staklena posuda iz koje se pije rakija (1 dl.)

polokanica - mera za tečnost (polovina oke, 640 gr.)

ponajlak - (najlakši), lagano, polako, komotno

pop igra - igra sa kartama

popas - jutarnja paša za vreme rose

poispaličiti volove - ispregnuti volove iz jarma

popišmaniti se - odustati

porus - šupljika na koži

potes - ograđena njiva ili livada, više njiva na kojima se seju isti usevi

potra - šteta koju stoka učini usevima

potričari - ljudi koji određuju visinu učinjene štete

pošnofovati - ušmrkati u nos

pranga - teški okovi za noge

prezidijal - predsedništvo

prelaz - uređeno mesto na kome se ograda lako prelazi.

prećavac - sitan sneg koji vetar nosi

privat - nezvanično

privulati se - privući se lagano

prismakati - pojesti neko sočno delo koje se jede umakanjem hleba u nj

proishodeći - koji biva zbog

prokenjkati - iskriviti lice na plač

prokopsati - imati uspeha u životu

prokrtoljiti se - promeškoljiti se

pronosak - prvo jaje koje snese mlada kokoška

prosehiriti - sa uživanjem pogledati

protolkovati - protumačiti

prpa - veliki strah

pudar - čuvar vinograda, poljski čuvar

pulija - sjajno metalno dugme

purenjak - klip mladog kukuruza

pusat - oružje

pustemica - gađanje rukom, grana koja smeta pri prolazu

Radiš - đerdan od nanizanih lešnika, igračka

raznost - raznolikost

raspedliti se - raširiti se, raščepiti se

rahat - lako

reduša - redara, žena koja u zadružnoj kući kuva i pere sudove

roga - račvasto drvo koje se pričvrsti stoci na vrat da ne bi prelazila preko

ograde u štetu

rčin - nezgodan čovek

Sag ke - sad će

sajuziti akt - spojiti akta koja se odnose na isti predmet

salauski marjaš - stari turski novac, vredeo je otprilike 2 groša. Kad se puška

napuni tim marjašem ili parčetom čelika, može ubiti svaku utvaru

samarica - samar; motka kojom se učvršćuje krov od slame ili ševara

saliti stravu - vrsta gatanja sa ubacivanjem potopljenog olova u vodu

samsar - trgovački posrednik

saračana - ostava

satljik - boca za vino

sevdah - uzbuđenje

severstvo (sujeverstvo) - praznoverica

sega - sad

segeltuh - jedna vrsta tkanine

serbes - mirno, polako, bez smetnje

sehir - čudo (učiniti), uživanje

silav - kožni pojas u koji se zadeva oružje

simsija - lula za pušenje (od pečene zemlje)

sinor - granica imanja

sidžade - mali ćilim na kome se sedi

skot - životinja, rđavo čeljade

sljedovatelno - prema tome

sopra (sofra) - trpeza

spareta (šporet) - štednjak

sredoteža - sredina

struna - kao bolest; pomeren želudac; inače, dlaka od konjskog repa ili grive

stupa - visok drveni sud za tucanje, bućkanje masla; sprava za odvajanje kudelnog

vlakna od stabljike

stutoljiti - zaviti, sakriti

Takši - slabiji

torabolos - pojas u koji se zadeva oružje

tenećak - lim

terkija - kaiš za vezivanje prtljaga na konjskom sedlu

teslimiti - darovati

terc - trećina, troje

tija - ti

tobolac - kožna torba

tokorse - tobože

triod - jedna crkvena knjiga

Ćeif - dobro raspoloženje

ćefnuti - biti malo pijan

ćilerić - ostava

ćitajka - vrsta tkanine

ćurče - starinski čohani kaput s kožnim okovratnikom

Uabonositi - postati kao abonos (crno i tvrdo drvo); okoreti se

uašiti - prevariti

uvar - korist

uvratina - mesto gde se pri oranju zaokreće plug

udljikov - od udike ili kamišovine (belo cveće)

uzjazbiti se - zaprepastiti se, zastrašiti se

uja - trenutna srdžba, iznenađenje

ukazni pisar - državni službenik postavljen dekretom

uakpiti - ubiti

ukarariti - tačno odmeriti ili uravnotežiti, udesiti, ugoditi

umaija - vrsta prostog platna

usopši rabi - pomrle sluge božje

utuviti - zapamtiti

Faliti - desiti se zlo

fras - nesvest od straha ili iznenađenja

frliti - baciti

Hamajlija - stvar koja se nosi o vratu radi zaštite od zla

hameleon - afrički gušter koji menja boju prema boji predmeta na kome se nalazi;

prevrtljiv čovek

Cimenta - limeni sud

cipun - mali otvor na dnu šuplje bukve kroz koju ide voda na vodenični točak

Čajir - ograđena livada, pašnjak

čakmak - kresivo za izazivalje varnica iz kremen

čaktara - zvono za ovce

čangriza - zajedu, svadljiv ton govora

čapur - panj od isečenog drveta

časni post - veliki uskršnji post koji traje sedam nedelja

česnica - pogača koja se mesi na Božić, a u nju se stavi zlatan ili srebrn novac

čekalo - parče drveta što odskače od vodeničnog kamena i svojim pokretanjem

izaziva ravnomerno pritanje zrna pod kamen

čekmedže - fioka

čest - deo

čilaš - siv konj

čini - vradžbine, mađije

čošne čakšire - čohane čakšire

črez - pomoću, kroz

Dževap - umirenje, zadovoljenje

dženabet - zao, naprasit čovek

Šara - puška

šarabatati - pisati koješta

šafoljić - drvena posuda za tečnost

šenluk - veselje praćeno pucanjem iz pušaka

šmuk - nakit

šoma - slaba rakija

špag - džep

špiritulja - rakija od razvodnjenog špiritusa

špitalj - bolnica

šunegle - (šen-angle) - figura iz kadrila; ekseri za potkivanje cipela

šut - bez rogova

štrangovi - pokvarenjaci

štek - utvrđeni plovni objekt uz koji pristaju lađe

šu-anasana - vrsta psovke